SUOMEN KIELEN ALLATIIVIN KÄYTTÖ JA KÄYTÖN LAAJENTUMINEN

Anu Karrimaa
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
elokuu 2011

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

KARRIMAA, ANU: Suomen kielen allatiivin käyttö ja käytön laajentuminen

Pro gradu -tutkielma, 84 sivua
Syksy 2011

Tässä tutkielmassa tarkastellaan korpuksen avulla suomen kielen allatiivin käyttöä ja sen käytön laajentumista uusiin käyttöyhteyksiin. Korpuksena käytän HS2000-korpusta, joka sisältää Helsingin Sanomien vuosikerrat 2000 ja 2001. Kiitän Sanoma Osakeyhtiötä korpuksen käyttömahdollisuudesta.

Analyysi perustuu kahteen aineistoon. Pääaineistoon kuuluu 1 500 allatiiviesiintymää, jotka on poimittu korpuksesta niin, että korpuksen alusta, keskeltä ja lopusta on kustakin 500 esiintymää. Toinen aineisto, niin sanottu aika-aineisto, koostuu allatiivimuotoisista ajankohdan tai ajanjakson ilmauksista. Näitä ilmauksia ovat kuukaudennimet, viikonpäivien nimet, vuodenaikojen nimet sekä vuorokaudenaikojen nimet. Lisäksi mukana ovat sanat *viikko* ja *vuosi*.

Tutkimus perustuu näkemykseen, että allatiivi on – muiden paikallissijojen tavoin – laajentamassa käyttöään perinteisistä käyttöyhteyksistä uusiin. Tärkeimpiä tutkimusongelmia on kaksi: millaista on allatiivin käyttö ja millaista on allatiivin laajentumakäyttö.

Tarkastellakseni allatiivin käyttöä olen jakanut aineiston allatiiviesiintymät yhteentoista allatiivin käyttötavan ryhmään. Näitä ryhmiä ovat spatiaalinen käyttö, resipientit, benefaktiivit, kokijan ilmaukset, temporaalinen käyttö, suhteen ilmaukset, toimintaan siirtyminen, asento ja tila, aistivaikutelmaverbin täydennys, leksikaalistuneet allatiivi-ilmaukset sekä muut allatiivin käyttötavat. Ryhmäjaon pohjana olen käyttänyt lähdekirjallisuuden näkemyksiä allatiivin käytöstä. Laajentumien tunnistamiseen käytän niin ikään lähdeteosten apua.

Analyysistä käy ilmi, että vaikka allatiivin peruskäyttönä on perinteisesti pidetty spatiaalista käyttöä, aineistossani lähes puolet esiintymistä edustaa datiivista käyttöä eli resipienttejä, benefaktiiveja tai kokijan ilmauksia. Spatiaalisia esiintymistä on vain noin 17 prosenttia. Tämä tulos antaa ymmärtää, että vaikka spatiaaliset ilmaukset olisivatkin alun perin allatiivin keskeisintä käyttöaluetta, ainakin nykyään datiivinen käyttö on huomattavasti tavallisempaa.

Allatiivi on laajentunut temporaalisiin ilmauksiin, ja temporaalisia ilmauksia on pääaineistostani 1,2 prosenttia. Kaikkiaan pääaineistosta laajentumiksi voi luokitella 3,4 prosenttia esiintymistä. Analyysini perusteella allatiivi on todella laajentumassa käyttöään.

Aika-aineiston analyysistä huomaa, että allatiivi todella on temporaalisessa käytössä jo varsin luonteva sija. Kuitenkin se, *millaisessa* temporaalisessa käytössä allatiivi toimii, riippuu melko paljon kantasanan tarkoitteesta.

Avainsanat: pro gradu -tutkielma, allatiivi, korpustutkimus, ulkopaikallissijat, käytön laajentuminen, spatiaalisuus, temporaalisuus, datiivisuus, konseptuaalinen semantiikka

SISÄLLYS

1 JOHDANTO ... 1
1.1 Tutkimuksen taustaa ja tutkimuskysymykset ... 1
1.2 Tutkimusaineisto ... 2
1.3 Tutkimuksen rakenne ... 3
1.4 Suomen kielen paikallissijajärjestelmä ... 4
2 ALLATIIVIN SEMANTIIKKAA ... 6
2.1 Allatiivin perussemantiikka ... 6
2.2 Allatiivi semanttisissa kentissä ... 7
3 ALLATIIVIN KÄYTTÖ LÄHDEKIRJALLISUUDEN MUKAAN ... 12
3.1 Allatiivi eri-ikäisissä kielioppiteoksissa ... 12
3.2 Allatiivi eri-ikäisissä kielenoppaissa ... 21
4 ALLATIIVIN KÄYTTÖ HELSINGIN SANOMIEN KORPUKSESSA ... 26
4.1 Spatiaalinen käyttö ... 28
4.2 Datiivinen käyttö ... 37
4.2.1 Resipientit ... 37
4.2.2 Benefaktiivit ... 42
4.2.3 Kokijan ilmaukset ... 48
4.3 Temporaalinen käyttö ... 50
4.4 Muut allatiivin käyttötapojen ryhmät ... 55
4.4.1 Suhteen ilmaukset ... 55
4.4.2 Toimintaan siirtyminen ... 58
4.4.3 Asento ja tila ... 61
4.4.4 Aistivaikutelmaverbin täydennys ... 63
4.4.5 Leksikaalistuneet allatiivi-ilmaukset ... 64
4.4.6 Muut allatiivin käyttötavat ... 65
5 ALLATIIVIN KÄYTTÖTAPOJEN SUHTEELLISET OSUUDET AINEISTOSSA ... 67
5.1 Eri ryhmien osuudet pääaineistossa ... 67
5.2 Eri ryhmien osuudet aika-aineistossa ... 71
6 JOHTOPÄÄTÖKSET ... 78
6.1 Johtopäätökset pääaineistosta ... 78
6.2 Johtopäätökset aika-aineistosta ... 79
7 LOPUKSI ... 81
LÄHTEET ... 82

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa ja tutkimuskysymykset

Allatiivi ja muutkin ulkopaikallissijat ovat aikojen saatossa laajentaneet käyttöalaansa muiden sijojen ja ilmaisukeinojen tilalle. Vain yksi esimerkki tästä on allatiivin laajentuminen datiivigenetiivin alueelle: vanhimman kirjakielen aineistossa datiivisella genetiivillä on samat tehtävät, jotka nykyään ovat (henkilöviitteisellä) allatiivilla. Allatiivi on syrjäyttänyt datiivigenetiivin niin, että datiivigenetiivistä on enää nähtävillä jäänteitä vain suomen murteissa. Kehitys ei tietty ole tapahtunut silmänräpäyksessä, vaan se on kestänyt satoja vuosia. (Pentti Leino 2001: 506.)

Allatiivin ja muiden ulkopaikallissijojen laajentuminen uusiin käyttöyhteyksiin vaikuttaisi jatkuvan yhä[1]. Aihe on siis ajankohtainen ja jo siksi kiinnostava. Tutkimus, joka kartoittaa ulkopaikallissijojen tavanomaista käyttöä sekä laajentumiskehityksen suuntaa ja tämänhetkistä tilaa, tarjoaa vertailumateriaalia sekä aikaisemmalle että myöhemmälle tutkimukselle. Olen valinnut tarkasteluni kohteeksi allatiivin, ja tässä pro gradu -tutkielmassani selvitän, millaista on allatiivin tavanomainen käyttö ja millaisiin uusiin käyttötapoihin allatiivi näyttää leviävän. Näitä uusia käyttötapoja kutsun allatiivin käytön *laajentumiksi*. Tavanomaisen käytön ja laajentumakäytön erotteluun käytän eri-ikäisten kielioppien ja kielenoppaiden sekä muun lähdekirjallisuuden näkemyksiä: Se, mitä lähdekirjallisuudessa pidetään allatiivin perinteisenä ja normatiivisesti hyväksyttävänä käyttönä, on luokitukseni mukaan tavanomaista käyttöä. Siitä poikkeavat tai vasta uusimmissa lähdekirjoissa esiin tulevat käyttötavat ovat sitä vastoin laajentumia.

Tutkielma pohjautuu seuraavanlaisiin tutkimuskysymyksiin: Millaista on allatiivin tavanomainen käyttö? Missä määrällisessä suhteessa eri käyttötavat ovat toisiinsa nähden? Millaisia uusia käyttötapoja, laajentumia, allatiivilla näyttäisi olevan? Millaisessa määrällisessä suhteessa ne ovat tavanomaiseen käyttöön nähden?

Oletukseni on, että valtaosa pääaineistoni allatiiviesiintymistä edustaa perinteistä käyttöä. Laajentumia on todennäköisesti muutama prosentti, jos sitäkään. Erityisesti laajentumien tutkimukseen keskittyy toinen aineistoni, ns. aika-aineisto, jota käytän lähinnä allatiivin temporaalisen käytön kartoittamiseen. Esittelen aineistoni seuraavassa kappaleessa.

[1] Näkemys perustuu keskusteluihini lehtori Riitta Koivumäen kanssa 11.11.2009 ja professori Anneli Pajusen kanssa 25.11.2009 sekä sähköpostinvaihtooni Pirkko Nuolijärven kanssa 25.–26.1.2010 ja Riitta Korhosen kanssa 10.2.2010.

1.2 Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistooni kuuluu kaksi aineistoa, joita kutsun pääaineistoksi ja aika-aineistoksi. Ne ovat peräisin Helsingin Sanomien sähköisestä korpuksesta[2], joka sisältää Helsingin Sanomien vuosikerrat 2000 ja 2001. Korpuksesta voi tehdä hakuja Context Mill -ohjelmalla[3], ja haun tulokset voi siirtää käsiteltäviksi Microsoft Excel -ohjelmaan. Korpukseen sisältyvät paitsi uutiset, artikkelit ja kolumnit myös esimerkiksi mainokset, mielipidetekstit ja televisio- ja radio-ohjelmat. Kiitän Sanoma Osakeyhtiötä korpuksen käyttömahdollisuudesta ja siten tutkimukseni mahdollistamisesta.

Helsingin Sanomat on yksi Suomen suurimmista ja luetuimmista sanomalehdistä. Vuonna 2010 sen levikki oli noin 940 000, ja lisäksi lehden verkkosivut tavoittavat vielä paljon enemmän lukijoita (Helsingin Sanomat 2010). Lehden tekstit pyritään kirjoittamaan hyvällä yleiskielellä, mutta esimerkiksi mainokset ja mielipidetekstit tuovat korpuksen kieleen vaihtelua. Puuttumaan jää kuitenkin puhekieli.

Pääaineistooni kuuluu 1 500 allatiiviesiintymää. Olen hakenut esimerkit kolmessa osassa: korpuksen alusta, keskeltä ja lopusta on kustakin 500 esimerkkiä. Näin pyrin saamaan riittävän kattavan otoksen koko korpuksen allatiiviesiintymistä, en vain korpuksen alusta. Hain kutakin osaa varten 1 000 esimerkkiä, mutta käytän analyysissani vain 500:aa ensimmäistä. Loput 500 esimerkkiä otin tietoteknisten ongelmien aiheuttaman hävikin varalta: kun siirsin aineistoa Context Millistä Exceliin, jotkin esimerkkirivit pakkautuivat konteksteineen yhteen soluun, ja solun poistaminen oli helpompaa kuin sen purkaminen taulukkoon. Olen myös poistanut pääaineistosta sellaisia sanaesiintymiä, joita Context Mill on virheellisesti pitänyt allatiivimuotoisina. Kaikki poistetut esimerkit olivat vieraskielisiä sanoja ja nimiä, esimerkiksi *skalle, welle, falle, Thaimaa-Anne-Gaelle, votelle, Pleasantville, Marseille, Nashville* ja *Norville*. Lisäksi havaitsin esimerkkien konteksteissa sellaisia allatiiviesiintymiä, joita Context Mill ei ole huomannut. Näin ollen aineiston osien esimerkit eivät ole tarkalleen 500 ensimmäistä esimerkkiä, jotka hakulausekkeilla sain.

Ensimmäisen osan hain hakulausekkeella *all*, toisen osan hakulausekkeella *all and position>=15000000 and position<=16000000* ja kolmannen osan hakulausekkeella *all and position>=31000000 and position<=31270992* (jälkimmäinen luku on sanojen määrä korpuksessa). Rajasin joka hausta Context Millin rajaustoiminnolla 1 000 ensimmäistä esiintymää.

---

[2] HELSINGIN SANOMAT 2000–2001 (V030422), Copyright © 2000–2003 Sanoma Osakeyhtiö.
[3] PAJUNEN, ANNELI 2003: HS2000-korpus. Tietokantamuotoinen sähköinen korpus Helsingin Sanomien vuosien 2000 ja 2001 aineistosta.
VIRTANEN, PATRIK 2003: Context Mill. Computer software. General Linguistics, University of Turku.
VOUTILAINEN, ATRO et al.: Functional Dependency Grammar. Suomen kielen morfosyntaktinen analysaattori.

Pääaineistoni lisäksi olen hakenut allatiivimuotoisia aikaa tai ajankohtaa tarkoittavia sanoja (viikonpäivät, vuodenajat, vuorokauden osat, kuukaudet, *viikko* ja *vuosi*). Tätä aineistoa nimitän aika-aineistoksi. Aineiston hakulausekkeet olivat muotoa *all and lword="sana"* (esim. *all and lword="maanantai"*). Näiden allatiivimuotojen avulla pääsen syvemmin tutkimaan, millaista on allatiivin temporaalinen käyttö.

Koska korpus on tämän opinnäytetyön kirjoittamisen aikaan jo kymmenen vuotta vanha, sen avulla ei saa selville, millainen allatiivin käyttöala on vuonna 2011. Se tarjoaa kuitenkin katsauksen siihen, millaista allatiivin käyttö oli vuosina 2000–2001, joten tuloksista voi päätellä esimerkiksi sen, onko allatiivin oletettu laajentuminen näkynyt jo tuolloin (ja missä määrin se on näkynyt) vai onko se vielä tuoreempi ilmiö. Tutkimukseni tarjoaa myös hyvän lähtökohdan jatkotutkimuksille. Käsittelen jatkotutkimusmahdollisuuksia tarkemmin luvussa 7.

1.3 Tutkimuksen rakenne

Opinnäytetyön aluksi esittelen lyhyesti perinteisen näkemyksen suomen kielen paikallissijajärjestelmästä, minkä jälkeen luvussa 2 siirryn kuvaamaan, millaista on suomen kielen allatiivin semantiikka. Käsittelen sekä allatiivin semantiikkaa yleisesti että allatiivin asemaa konseptuaalisen semantiikan semanttisissa kentissä. Allatiivin semantiikkaa hyödynnän myöhemmin aineiston analyysin yhteydessä.

Luvussa 3 käsittelen sitä, millaista on allatiivin käyttö lähdekirjallisuuden mukaan. Luku on jakautunut kahteen osaan: deskriptiivisiin kielioppeihin ja normatiivisiin kielenoppaisiin. Molemmilla on omat näkökulmansa allatiivin käyttöön: kieliopit kuvaavat, millaista allatiivin käyttö on, kun taas kielenoppaat esittävät näkemyksensä siitä, millaista allatiivin käytön pitäisi olla.

Kielioppien ja kielenoppaiden pohjalta olen jakanut aineistoni allatiivi esiintymät yhteentoista ryhmään niiden käytön perusteella. Lähdekirjallisuuden mukaan olen erotellut ryhmistä vielä sellaisia allatiivin käyttötapoja, joita voidaan pitää käytön laajentumina. Käsittelen kunkin luokitteluni ryhmän erikseen luvussa 4.

Luvussa 5 esittelen kaavioiden avulla kunkin ryhmän suhteellista osuutta aineistoni eri osissa. Kaavioista ja laskemistani prosenttiosuuksista siis näkyy, mitkä allatiivin käyttötavat ovat aineistossani yleisimpiä ja mitkä taas harvinaisempia.

Aineiston analyysin pohjalta tekemiäni johtopäätöksiä ja huomioita esittelen luvussa 6. Luvussa 7 arvioin tutkimukseni onnistumista ja siihen vaikuttaneita tekijöitä sekä pohdin, millaisia jatkotutkimusmahdollisuuksia tämä opinnäytetyöni tarjoaa.

1.4 Suomen kielen paikallissijajärjestelmä

Sijoja käytetään nominien ja infiniittisten verbinmuotojen taivutuksessa (ks. esim. *Iso suomen kielioppi* 2004: 108). *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004: 1173) määrittelee sijan seuraavasti: ”SIJA on morfosyntaktinen ja morfosemanttinen kategoria, jonka tunnus on SIJAPÄÄTE. SIJAPÄÄTE ilmaisee, missä syntaktisessa ja semanttisessa suhteessa nominaalinen sana tai lauseke on muuhun lauseeseen[.]” Sijapääte liittyy sanan vartaloon. Sen asu voi vaihdella vokaalisoinnun tai sanan taivutustyypin mukaan. Allatiivin sijapääte on kuitenkin vaihtelematon: se on aina *-lle* (ks. esim. ISK 2004: 109), joskin vanhemmassa kielessä ja runokielessä se on voi olla myös *-llen* (ks. esim. Penttilä 1963: 194).

Suomen sijojen määrästä on ollut erilaisia mielipiteitä, mutta ISK (2004: 1173) listaa niitä 15 (tosin niistä yksi, akkusatiivi, esiintyy vain persoonapronomineilla ja kysymyspronominilla *kuka*). ISK (2004: 1174–1175) jakaa sijat kieliopillisiin sijoihin (nominatiivi, partitiivi, genetiivi ja akkusatiivi) ja semanttisiin sijoihin, joita ovat paikallissijat (inessiivi, elatiivi, illatiivi, adessiivi, ablatiivi, allatiivi, essiivi ja translatiivi) sekä vajaakäyttöiset sijat (komitatiivi, instruktiivi ja abessiivi).

Suomen kielen paikallissijajärjestelmä on tapana jakaa toisaalta yleisiin, sisäisiin ja ulkoisiin paikallissijoin ja toisaalta ero-, tulo- ja olosijoihin. Paavo Siro (1964: 30) kutsuu näitä kahta ulottuvuutta suunnan ja laadun dimensioiksi. Suunnan dimensiolla hän tarkoittaa siis jakoa ero-, tulo- ja olosijoihin, laadun dimensiolla jakoa yleisiin, sisäisiin ja ulkoisiin paikallissijoihin. Sisäinen erosija on elatiivi, tulosija illatiivi ja olosija inessiivi, ja ulkoinen erosija on ablatiivi, tulosija allatiivi ja olosija adessiivi. ISK (2004: 1187) kutsuu sisä- ja ulkopaikallissijoja varsinaisiksi paikallissijoiksi.

Yleisten paikallissijojen (ISK:ssa abstraktit paikallissijat, ISK 2004: 1187) kohdalla tilanne on sikäli monimutkaisempi, että sarjasta puuttuu varsinainen erosija. Historiallisesti tämä sija on ollut partitiivi, mutta nyt sen tilalle on vakiintunut elatiivi (ks. esim. Siro 2004: 30). Partitiivi on siirtynyt muihin tehtäviin kieliopillisiin sijoihin (ks. esim. ISK 2004: 1181). Paikallissijakäytössään partitiivi esiintyy kuitenkin vielä esimerkiksi sellaisissa kiteytyneissä adverbeissä kuin *ulkoa* ja *kaukaa* sekä sellaisissa postpositioissa kuin *takaa* ja *luota* (ks. esim. Siro 1964: 30). Yleisten paikallissijojen tulosija on translatiivi ja olosija essiivi.

Taulukko 1 havainnollistaa paikallissijajärjestelmää.

	Olosija	**Erosija**	**Tulosija**
Sisäpaikallissijat	inessiivi	elatiivi	illatiivi
Ulkopaikallissijat	adessiivi	ablatiivi	allatiivi
Yleiset paikallissijat	essiivi	(elatiivi)	translatiivi

TAULUKKO 1.

Suunnan dimensiota käsitellessään Siro (1964: 30–31) esittää, että ero- ja tulosijat esiintyvät rinnakkain melko lailla samanveroisina, ja näin syntyy olosijan kanssa symmetria, jota ei ole esimerkiksi germaanisissa kielissä. Symmetrisyyden vuoksi olosija siis erottuu jyrkemmin ero- ja tulosijoista, joita voidaan kutsua yhdessä muutossijoiksi. Muutos- ja olosijat eroavat siinä, millainen verbi niiden yhteydessä esiintyy: muutossijan pääsanana on yleensä muutosta merkitsevä ns. muutosverbi, olosijan pääsanana ns. oloverbi, joka kuvaa tilaa tai olemista.

Siro (1964: 31) huomauttaa kuitenkin, että samakin verbi voi esiintyä molempien sijaryhmien kanssa, mutta silloin verbin luonne on erilainen. Esimerkiksi verbi *mennä* vaatii usein muutossijan käyttöä, mutta sitä voi käyttää myös olosijan kanssa sellaisissa tapauksissa kuin *maantiellä meni* (oli kulussa) *hevonen*. Tällaisissa tapauksissa olosijainen ilmaus käsitetään Siron (1964: 31) mukaan koko lauseen määräykseksi. Toisaalta Siro (1964: 31) muistuttaa, että joidenkin väliaikaista muutosta ilmaisevien verbien kanssa käytetään olosijaa, esim. *he poikkesivat pienessä Tammisaaren kaupungissa*. Oman kieli-intuitioni mukaan myös tulosija voisi sopia, esim. *hän poikkesi meille kylään*.

Myös Urpo Nikanne (1990: 67) esittää, että jako oloon ja muutokseen ei ole suoraviivainen, eikä jako yksistään riitä määrittämään sitä, mikä paikallissija verbin kanssa esiintyy. Teoksen esimerkki on *olla*, joka esiintyy luontevasti myös muutossijojen kanssa (*kirja on äidiltä*). (*Olla*-verbin ja allatiivin yhdistelmästä ks. 4.2.2.)

Laadun dimensiosta kertoessaan Siro (1964: 32–35) jakaa sijojen tehtävät karkeasti seuraavaan tapaan: yleiset paikallissijat ovat predikatiiviadverbiaalin sijoja (esim. *sisaret jäivät naimattomiksi*), ulkoiset paikallissijat ovat habitiiviadverbiaalin sijoja (esim. *meillä taas on herran päivät)* ja sisäiset paikallissijat ovat lokatiiviadverbiaalin sijoja. Predikatiiviadverbiaali osoittaa predikatiivista suhdetta, jollaisen vastine näkyy myös nominaalilauseissa (esim. *sisaret ovat naimattomat*). Habitiiviadverbiaali kuvaa hallussaoloa, haltuun tuloa ja hallusta pois joutumista, ja lokatiiviadverbiaali osoittaa ainakin paikkaa ja tilaa. Sijojen työnjako ei toki ole näin yksinkertainen, vaan esimerkiksi ulkopaikallissijoja voidaan käyttää myös predikatiiviadverbiaalin (esim. *liuos maistui imelältä*) ja lokatiiviadverbiaalin (esim. *savolaiset työntyivät meidän takamaillemme*) sijoina.

2 ALLATIIVIN SEMANTIIKKAA

Tässä luvussa esittelen allatiivin semantiikan perusperiaatteita. Esittelen ensin yleiskuvan allatiivin semantiikasta ja siirryn sitten käsittelemään allatiivin asemaa semanttisissa kentissä.

2.1 Allatiivin perussemantiikka

Allatiivin semantiikkaa tutkiessa tulevat hyödyllisiksi käsitteet ”muuttuja” ja ”kiintopiste”. Allatiivi on tulosija, ja se hahmottaa sen relaation, joka on kiintopisteenä olevan olion ja siihen suuntautuvan väylän välillä. Kiintopisteen ilmaisee allatiivin kantana oleva nomini (esim. *Matti* ilmauksessa *Matille*). Muuttujana voivat esiintyä monenlaiset entiteetit. (Leino 2001: 61.)

Allatiivin ilmaisema väylä voi täsmentyä monin tavoin. Väylän toteutumana voi olla esimerkiksi subjektin tai objektin tarkoitteen liikerata tai se liikerata, joka syntyy agentin toiminnasta. (Leino 2001: 61–62.) Tämä liike ”voi myös olla subjektiivista siinä mielessä, että se ei suoranaisesti kuulu lauseen ilmaisemaan asiaintilaan - -” (Leino 2001: 62). Leinon esimerkki tästä on ”*ostimme liput takariville*”.

Allatiivi hahmottaa muuttujan ja kiintopisteen välille löyhän yhteyden. Näin se eroaa illatiivista: illatiivissa osallistujien välinen yhteys on tiiviimpi. Esimerkiksi spatiaalisessa käytössä illatiivi sijoittaa muuttujan spesifioiman väylän pään kiintopisteen ilmaiseman olion sisään, kun taas allatiivissa väylän pää on kiintopisteen ilmaiseman olion lähettyvillä tai vaikutuspiirissä. Kiinteimmillään tämä relaatio on kontakti, esimerkiksi silloin, kun kiintopiste muodostaa muuttujaa tukevan pinnan. (Katso kuviot 1–3.) Sisä- ja ulkopaikallissijat eroavat siis toisistaan siinä, miten kiinteäksi ne ilmaisevat kiintopisteen ja muuttujan välisen yhteyden. (Leino 2001: 62.)

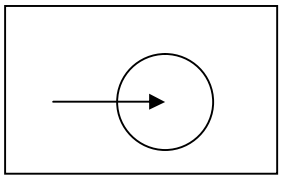

Kuvio 1. Illatiivi

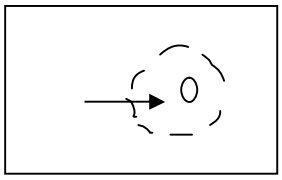

Kuvio 2. Allatiivi$_1$

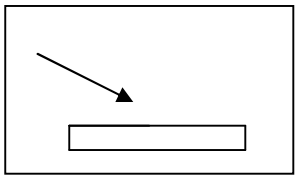

Kuvio 3. Allatiivi$_2$

Toisaalta sisä- ja ulkopaikallissijat eroavat siinä, millaiselle kognitiiviselle alueelle niiden hahmottama relaatio asettuu. Tällaisia alueita ovat mm. spatiaaliset, temporaaliset ja sirkumstantiaaliset suhteet. (Leino 2001: 62–63.) Käsittelen näitä kognitiivisia alueita lyhyesti tässä ja palaan niihin tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

Vaikka kullakin ulkopaikallissijalla on joitakin sijakohtaisia erityiskäyttötapoja, useimmat niiden tehtävistä ovat samoja. Ulkopaikallissijat ilmaisevat spatiaalista (*torille kokoontui väkeä*), temporaalista (*kokous lykkäytyi heinäkuulle*; allatiivin temporaalisesta käytöstä ks. 4.3), sirkumstantiaalista (*laiva joutui tuuliajolle*), possessiivista (*päivänsankarille kertyi kukkia*) ja kognitiivista (*totuus valkeni minulle*) suhdetta. (Leino 2001: 62–63.)

Se, millaisen relaation allatiivi ilmaisee, riippuu paljon tilanteen osallistujista. Jos allatiivin kantana oleva substantiivi (siis kiintopiste) ilmaisee esimerkiksi ajankohtaa, relaatio on tulkittavissa temporaaliseksi. Jos taas substantiivi on konkreettinen olio, voi relaation tulkita spatiaaliseksi ja niin edelleen. Tulkintaan vaikuttaa myös prosessin muuttuja. Esimerkiksi possessiivisen ja kognitiivisen suhteen ero perustuu siihen, onko muuttuja konkreettinen vai abstrakti. Lisäksi allatiivimuotoisen sanan semanttista tulkintaa ohjaa se, minkä luonteisen prosessin osallistujana allatiivin kantanominin tarkoite on. *Ojentaa* korostaa spatiaalista siirtämistä, *lahjoittaa* possessiivista ja niin edelleen. Hallitsevan verbin asema on siis keskeinen: se asettaa semanttisia rajoituksia täydennyksilleen, ja allatiivijäsenen semanttinen tulkinta riippuu paljolti hallitsevasta verbistä. (Leino 2001: 63–65.)

2.2 Allatiivi semanttisissa kentissä

Leinon ja muiden (1990) *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* nojautuu konseptuaalisen semantiikan teoriaan. Nimensä mukaisesti teos käsittelee paikallissijoja kyseisen teorian näkökulmasta. Esittelen tässä teoksen keskeisimmät ajatukset allatiivin asemasta semanttisissa kentissä.

Pentti Leino (1990: 54) myöntää, että teoksessa käytettävässä teoriassa on puutteensa: toisaalta se ohjaa tekemään tietynlaisia havaintoja, toisaalta estää näkemästä toisenlaisia asioita. Leino ja muut (1990: 11) pitävät kuvausmallia kuitenkin kokeilemisen arvoisena.

Leino ja muut (1990) esittelevät teoksessaan semanttiset kentät. Näitä kenttiä ovat spatiaalinen, temporaalinen, possessiivinen, identifioiva ja sirkumstantiaalinen kenttä. Kukin kenttä osoittaa erilaista suhdetta lauseen ilmaiseman asiaintilan osanottajien välillä. Kuten Urpo Nikanne teoksessa (1990: 66) huomauttaa, jo varhaiset kielioppien kirjoittajat ovat tavallaan ottaneet eri kentät huomioon eritellessään sitä, kuinka sijat ilmaisevat esimerkiksi tapaa, paikkaa tai aikaa. Kentät eivät ole tiukasti rajattuja, vaan ne leikkaavat toisensa ja niiden rajoissa on häilyvyyttä. Seuraavat esitykset semanttisista kentistä ovat pelkistettyjä niin, että niissä käsitellään lähinnä tämän tutkielman kannalta keskeisiä asioita.

Spatiaalinen kenttä ilmaisee fyysistä sijaintia ja sen muutoksia. Staattista sijaintia ilmaistaan suomen kielessä yleensä olosijoilla, kun taas siirtymistä, laajentumista, suuntaumaa, alkuperää ja määränpäätä ilmaistaan tavallisemmin muutossijoilla, siis esimerkiksi allatiivilla. Sisä- ja ulkopaikallissijat ovat spatiaalisessa kentässä produktiivisia, kun taas yleisiä paikallissijoja esiintyy enää joissakin kiteytymissä. (Lauerma 1990: 108–145.)

Spatiaalisessa kentässä allatiivi ilmaisee siirtymistä jonkin luokse, päälle tai sisälle (Lauerma 1990: 108–145). Tällaista käyttöä edustaa muun muassa aineistoesimerkki 1, jossa allatiivi ilmaisee rastien luokse pääsemistä:

> (1) ”Alussa en osunut *rasteille* suoraan, mutta lopussa virheitä ei tullut”, avausosuudella vajaat kuusi minuuttia kärjelle hävinnyt Reeta-Mari Kolkkala luonnehti. (HSa51947)

Allatiivilla voidaan ilmaista myös siirtymää, joka tapahtuu jotakin kohti mutta ei välttämättä perille asti (esimerkki 2). Väylän pää on tällaisissa tapauksissa niin sanotusti avoin. Väliaikaista tai muuten muutosaltista tilaa allatiivi kuvaa muun muassa verbien *jäädä* ja *unohtua* kanssa, esim. *jättää avaimet pöydälle*. Toisinaan allatiivi voi spatiaalisessa kentässä ilmaista tilaa, esim. *jääpalapussi on selälle*. Allatiivilla voidaan ilmaista lisäksi laajentumista tai ulottumista (esimerkki 3) ja suuntaumaa (esim. *nuoli osoitti kirkolle päin*). (Lauerma 1990: 108–145.)

> (2) ”Sitten poljen Simonkatua ylös vilkkaan autoliikenteen seassa ja joudun vaarallisesti kääntymään ylämäessä *vasemmalle Yrjönkalliolle*”, Kallioinen selostaa päivittäistä piinaansa. (HSa31046625 ja HSa31046626)

> (3) Komitean mielestä Lemmenjoki on erittäin sopiva paikka kansallispuistoksi, koska sen perustaminen ei tule lainkaan haittaamaan poronhoitoa eikä sanottavassa määrässä kullanhuuhtoakaan, jonka alue ulottuu verraten *pienelle alalle*. (HSa7391 ja HSa7392)

Temporaaliseen kenttään kuuluvat ajallisen sijainnin ja sen muutosten ilmaisut. Temporaalisten sijaintien ilmauksiin käytetään pitkälti samoja keinoja kuin spatiaalisten sijaintien ilmauksiin, ja kentät ovatkin toisiinsa kytköksissä: spatiaalinen kenttä kuvaa konkreettista sijaintia ja sen muutoksia, temporaalinen kenttä kuvaa sijaintia tai muutosta ajallisessa pseudoavaruudessa. Kenttien välillä on kuitenkin myös selviä eroja: spatiaalinen todellisuus on luonteeltaan staattista ja dimensionaalista, kun taas temporaalisuus on alati muuttuvaa ja yksiulotteista. Spatiaalisuus on pysyvää, ja spatiaaliset kohteet ovat olemassa senkin jälkeen, kun olemme lähteneet niistä tai ennen sitä, kun olemme saapuneet paikalle; sen sijaan aika muuttuu tapahtumattomasta ajasta

nykyhetkeksi ja siitä menneisyydeksi. Emme pysty liikkumaan ajassa edestakaisin, mutta spatiaalista sijaintiamme voimme vaihdella varsin vapaasti. (Lauerma 1990: 146–182.)

Allatiivia käytetään temporaalisissa ilmauksissa varsin vähän (Lauerma 1990: 146–182). Allatiivin temporaalinen käyttö onkin Lauerman (1990: 170) mukaan nuori ilmiö, joka on vasta kehittymässä (joskin täytyy muistaa, että *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* on tämän tutkielman kirjoittamisen aikaan jo 20 vuotta vanha teos – kehitys on saattanut hyvinkin edetä noista ajoista). Vielä 1980-luvulla allatiivilta on ajateltu puuttuvan temporaalinen käyttö kokonaan (Lauerma 1990: 170). Lauerman (1990: 170–171) mukaan allatiivin temporaalinen käyttö on paljon rajoittuneempaa kuin illatiivin ja translatiivin, mutta sitä saatetaan käyttää niiden rinnalla esimerkiksi ilmaistaessa ajan loppurajaa (esimerkki 4) sekä ajankestoa (esimerkki 5).

(4) Äyriäissesonkia ravintolassa vietetään nyt jo 35. kerran, ja se kestää talven selän yli *toukokuulle*. (HSb9136918)

(5) *Tälle vuodelle* työhön on budjetoitu varoja noin 700000 markkaa. (HSb553325 ja HSb553326)

Lauerma (1990: 175) kertoo, että temporaalista määränpäätä (esim. *lippu on helmikuuksi*) on perinteisesti ilmaistu vain translatiivilla, mutta allatiivi on alkanut levitä translatiivimuotoisten ilmausten rinnalle. Ainakin vuonna 1990 kielenhuolto piti kuitenkin kiinni siitä kannastaan, että vain translatiivi on tällaisessa käytössä hyväksyttävä muoto (Lauerma 1990: 175).

Possessiivinen kenttä on varsin hajanainen, sillä se jakaantuu alakenttiin. Possessiiviset ilmaukset jaetaan yleensä sen mukaan, kuvaako ilmaus erottamatonta omistusta vai luovutettavaa possessiivisuutta. Luovutettava possessiivisuus on omistusta (sosiaaliseen sopimukseen perustuvaa hallussaoloa) tai muuta väliaikaista hallussaoloa. Erottamaton omistus taas jakaantuu uusiin alaryhmiin. Inherenttiä omistusta edustaa esimerkiksi ilmaus *minulla on pitkät sormet*, sillä sormet ovat olennainen osa minua. Toinen erottamattoman omistuksen alaryhmä ovat *pojalla on keuhkotauti* -tyyppiset ilmaukset: poika ei pääse keuhkotaudistaan eroon tahdonvoimalla, mutta tautia ei voi pitää pojan olennaisena osanakaan. Kolmas ja vaikeasti kuvattavissa oleva ryhmä ovat tapaukset, joissa tila tai tapahtuma kuuluu jollekulle (esim. *hän on kuollut maailmalle*). Tällaisessa käytössä tavataan siis allatiiviakin, kuten esimerkistä näkyy. Lisäksi on huomattava, että tässä luokittelussa myös mentaalinen ja kommunikatiivinen possessiivisuus kuuluvat possessiiviseen kenttään. (Nikanne 1990: 182–199.)

Ulkopaikallissijat ovat yleisin possessiivisten kenttien ilmaisumuoto, ja allatiivi kuvaa siis sitä, kenelle tai kenen haltuun jotakin siirtyy (esimerkki 6). Lisäksi omistusta ilmaiseva verbi *kuuluu* saa rektion mukaan täydenteekseen allatiivimuotoisen jäsenen silloin, kun omistaja on elollinen (esimerkki 7) – elottoman ”omistajan” kanssa käytetään yleensä illatiivia: *tähän polkupyörään kuuluu ajovalo*. (Nikanne 1990: 182–199.)

(6) Matkailutoimittajien Kilta ry on antanut *eduskunnalle* vuoden 1999 Seitikin. (HSa15050461)

(7) Viereinen huone kuuluu Ellen *Thesleffille*. (HSa16493)

Identifioiva kenttä on semanttinen kenttä, joka kuvaa muun muassa ominaisuuksia ja asioiden tyyppejä, esim. *Pietari on suuri kaupunki, Lehtonen valmistui maisteriksi*. Suomen kielessä identifioivan kentän keskeisiä sijoja ovat yleiset paikallissijat ja kieliopilliset sijat. Jonkin verran käytetään myös varsinaisia paikallissijoja, ja allatiivilla on kentässä yksi tehtävä: sitä voidaan käyttää aistihavaintoverbien (mm. *maistua, haista, tuntua, tuoksua, kuulostaa* jne.) kanssa (esimerkki 8). Tavallisempi tässä käytössä on kuitenkin ablatiivi. (Helasvuo 1990: 200–220.)

(8) Ensimmäinen keitto maistuu *keväälle*. (HSb26928901)

Viimeinen tässä käsiteltävä semanttinen kenttä on sirkumstantiaalinen kenttä. Kenttään kuuluu tilaa tai tapahtumaa eri tavoin kuvaavia ilmauksia. Tyypillinen tällainen ilmaus on esimerkiksi sisäpaikallissijainen 3. infinitiivi, ja sisäsijat ovat muutenkin tavallisimpia sirkumstantiaalisten ilmausten sijoja. Allatiivit esiintyvät kentässä muun muassa nominaalistuksissa (*mennä lypsylle*), adverbeissa (*päästä jalkeille*) sekä sellaisten substantiivien ja adjektiivien sijana, jotka ovat vakiintuneet ilmaisemaan tilaa tai tapahtumaa (*mennä kaljalle, joutua ahtaalle*). Allatiivi – kuten myös illatiivi – ilmaisee sirkumstantiaalisessa kentässä tyypillisesti toimintaan tain tilaan siirtymistä. Allatiivi voi sirkumstantiaalisessa kentässä olla myös restriktiivisen määritteen sija, kuten esimerkissä 9. (Onikki 1990: 221–260.)

(9) Monen lomailevan koululaisen arki on yksinäisempi ja alttiimpi *vaaroille* kesällä kuin kouluvuoden aikaan. (HSa31019190)

Allatiivi voi kuvata esimerkiksi fyysistä tilaa tai kehitysastetta: *iho meni kananlihalle, ruis tuli oraalle*. Joissakin konventionaalistuneissa tapauksissa toiminnan jonkin osanottajan nimitys voi paikallissijaisena ilmaista koko tapahtumaa, esim. väline voi edustaa kalastamista

(*lähteä pilkille*) tai patientti ravinnon nauttimista (*mennä lounaalle, kaljalle*). Näissä tapauksissa on ilmeisesti käynyt seuraavasti: spatiaalista äärelläoloa ilmaiseva paikallissija on imenyt itseensä sen toiminnan merkitystä, joka tiettyihin välineisiin, patientteihin ja vaikka paikkoihin liittyy. Sirkumstantiaalinen tulkinta vaatii, että sijaintiin tai välineeseen liittyy kulttuurissa juuri tietynlainen toiminta. Tästä syystä ilmaukset muuttuvat, uusia syntyy ja vanhoja poistuu käytöstä kulttuurin muutosten mukana. (Onikki 1990: 221–260.)

Seuraavassa on vielä muutama aineistoesimerkki, jotka edustavat sirkumstantiaalista kenttää.

> (10) Saamme lainaksi auton, ja lähdemme kämppäkavereideni kanssa Rautalammille *ostoksille*. (HSa31030543)
>
> (11) Myös lapset saa tuoda mukaan *ehtoolliselle*. (HSa23059)
>
> (12) ”Mutta kun Puolassa vapautumisen jälkeen annettin taas sijaa paikallishallinnolle, Bytomin kaupunki Sleesian maakunnasta Etelä-Puolasta kutsui minut 1991 laittamaan *alulle* tanssitoimintaa.” (HSa15062811)

Sirkumstantiaalisen ja spatiaalisen kentän väliin asettuu joitakin ilmaisutyyppejä, joissa on molempien kenttien piirteitä. Tällaisia ilmauksia ovat esimerkiksi tilaisuuksien ja luonnonolosuhteiden ilmaukset. Näistä erityisesti tilaisuudet koskevat allatiivin ja muiden ulkosijojen käyttöä. Tilaisuudet ovat ajallisesti ja paikallisesti rajattuja aktiviteetteja, ja tilaisuuksiin meneminen yleensä edellyttää spatiaalista siirtymää. (Onikki 1990: 221–260.) Onikki (1990: 221–260) luokittelee tällaiset tapaukset lopulta spatiaalisiksi. Omassa luokittelussani allatiivimuotoiset tilaisuudennimet ovat pääsääntöisesti toiminnan ilmauksia, ja spatiaaliset ilmaukset ovat oma ryhmänsä. (Luokittelusta enemmän ks. luku 4.)

3 ALLATIIVIN KÄYTTÖ LÄHDEKIRJALLISUUDEN MUKAAN

Tässä luvussa tutkin, mitä eri lähdeteokset – kieliopit ja kielenoppaat – kertovat allatiivista. Olen valinnut verrattavikseni eri-ikäisiä lähdeteoksia, jotka lähestyvät aihetta hieman eri näkökulmista. Pääpaino on sen tutkimisessa, mitä eri lähdeteokset kertovat allatiivin käytöstä. Lisäksi tutkin, millaista allatiivin käyttöä pidetty epäsuotavana tai virheellisenä.

Aloitan esittelemällä deskriptiivisten kielioppien näkemyksiä allatiivin käyttötavoista Esittelemäni teokset ovat E.N. Setälän *Suomen kielen lauseoppi* (ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1880, käyttämäni painos on vuodelta 1966), Aarni Penttilän *Suomen kielioppi* (toinen painos vuodelta 1963) ja *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004). Olen päätynyt näihin kolmeen teokseen, koska ne ovat sopivan eri-ikäisiä ja niillä kaikilla on vakiintunut tai merkittävä asema suomen kielen kielioppien saralla.

Vertailen ensin toisiinsa Setälän (1966 [1880]) ja Penttilän (1963) kuvauksia, sitten Penttilän (1963) ja *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004) kuvauksia. Yritän näin saada kuvaa siitä, mitä allatiivin käyttötapoja on katsottu tarpeelliseksi sisällyttää kielioppeihin eri aikoina. Jos uudemmissa teoksissa mainitaan käyttöä, jota vanhemmissa ei mainita, voidaan ajatella, että ehkä allatiivin käyttö on laajentunut uusille alueille siinä määrin, että uusi käyttötapa on ollut syytä ottaa huomioon. Tämän voi ajatella myös toisin päin: jos vanhemmissa teoksissa mainitaan käyttötapoja, joita uudemmissa ei mainita, onko jokin allatiivin käyttötavoista jäänyt pois käytöstä tai marginalisoitunut niin paljon, ettei sitä enää kannata mainita? Toisaalta myös lähdeteoksen laajuus yleensä on voinut vaikuttaa siihen, mitä käyttöjä on mahdutettu mukaan.

Tämän jälkeen esittelen joidenkin normatiivisten kielenoppaiden mielipiteitä siitä, millaista allatiivin käyttöä pidetään kartettavana ja miksi. Näitä vältettäviä, nuoria ja leviämässä olevia käyttötapoja voi pitää allatiivin laajentumakäyttönä. Käsittelen kolmea eri-ikäistä lähdeteosta nähdäkseni, miten käsitykset ovat muuttuneet aikojen saatossa. Teokset ovat E. A. Saarimaan *Kielenopas* (1967 [1955]), Terho Itkosen *Kieliopas* (1985), Osmo Ikolan *Nykysuomen opas* (2003) sekä Iisan, Oittisen ja Piehlin *Kielenhuollon käsikirja* (2006).

3.1 Allatiivi eri-ikäisissä kielioppiteoksissa

E.N. Setälän *Suomen kielen lauseopin* ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1880. Käytössäni on yhdestoista painos vuodelta 1966, ja sen on tarkistanut Matti Sadeniemi. Sadeniemen lisäykset on

kuitenkin erotettu Setälän omasta tekstistä, joten voin helposti tarkastella vain Setälän itsensä kirjoittamia kappaleita.

Setälä (1966 [1880]: 43−80) jakaa paikallissijat seuraaviin ryhmiin: yleisiin, sisäisiin ja ulkoisiin paikallissijoihin sekä olo-, ero- ja tulosijoihin. Näistä allatiivi on ulkoinen tulosija. Setälä (1966 [1880]: 66−73) esittelee ensin ulkoisten paikallissijojen käyttöä yleisesti ja erittelee sen jälkeen, mitä muuta käyttöä kullakin ulkoisella paikallissijalla on. Yleinen käyttö siis koskee paitsi allatiivia myös adessiivia ja ablatiivia.

Ulkoisilla paikallissijoilla on Setälän (1966 [1880]: 66) mukaan kolme tärkeää merkitysryhmää tai peruskäyttötapaa. Niistä ensimmäinen ilmaisee paikan tai esineen pintaa, päällispuolta tai läheisyyttä, kun paikan rajoja ei oteta huomioon (esim. *kyyhkynen istuu katolla, tyttö lähti lähteelle*). (Setälä muistuttaa, että läheisyyttä ilmaisevissa ulkoisissa paikallissijamuodoissa kantasana nimeää yleensä jonkin rakennuksen tai kohteen.) Paikanmerkitykseen on Setälän (1966 [1880]: 67) mukaan toisinaan yhdistynyt myös ”toimiskelun” merkitys, esim. *olin riihellä = riihtä puimassa*.

Setälä (1966 [1880]: 67–68) kertoo, että paikalliskäsitteen laajennuksen vuoksi ulkoiset paikallissijat merkitsevät vielä seuraavia peruskäytön alatyyppejä: ulkonaista tilaa tai asemaa (*hän on kyljellään, selällään, mahallaan, lintu lensi korkealle*), leikin leikkimistä (*lapset ovat sokkosilla, ritari vaati häntä miekkasille*), pyyntineuvon käyttämistä (kun joku on pyyntineuvon läheisyydessä toimituksen vuoksi: *mennäänkö verkoille?*), aterian nauttimista (*talon väki on päivällisellä, käydäänkö kahville?*) ja esineen noutamista *(renki on vedellä, puulla, halolla*).

Toinen ulkoisten paikallissijojen suuri merkitysryhmä ilmaisee perhettä ja huostaa tai osallisuutta jossakin (*Kävitkö eilen Kalisella? Hän toi makeisia lapsille*). Setälä (1966 [1880]: 68) mainitsee, että allatiivin käyttö datiiviadverbiaalina on tämän käyttötavan laajennus.

Kolmas suuri merkitysryhmä on ikä. Setälä (1966 [1880]: 68) täsmentää: ”Tällöin ulkoisessa paikallissijassa olevalla ikää merkitsevällä sanalla on attribuuttina ordinaalilukusana, ja tällä tarkoitetaan, että ikä on suurempi edellisellä kardinaaliluvulla ilmoitettavaa ikämäärää – –.” Hän antaa seuraavanlaisia esimerkkejä: *Mies on neljännelläkymmenennellä (vuodella)* = mies on 39 vuoden vanha. *Ukko on jo kääntynyt kahdeksannelle kymmenelle.*

Näiden kaikkia ulkopaikallissijoja koskevien käyttötapojen lisäksi Setälä (1966 [1880]: 72–73) mainitsee allatiiville vielä neljä käyttötapaa. Ensinnäkin allatiivi ilmaisee datiiviadverbiaalia: *Poika tuo kirjan minulle. Puhu minulle surusi. Tämä ei kelpaa minulle. Tämä on minulle vahingollista. Työ on ukolle liian raskasta.* Toisekseen allatiivilla ilmaistaan vaikutusta, jonka esine tekee aistimiin: *Vesi tuli tervalle. Ruoka maistuu, haisee pahalle.*

Kolmanneksi allatiivi ilmaisee seikkaa, jonka suhteen jokin ominaisuus ilmaistaan jollakulla olevan: *Tyttö on hyvä taidollensa, paha tavoillensa* (Setälä 1966 [1880]: 73). Samaan tapaan käytetään Setälän (1966 [1880]: 73) mukaan ablatiivia, ja ablatiivi onkin hänen mielestään tässä käytössä yleisempi. Neljänneksi allatiivilla ilmaistaan tapaa, jolla tekeminen tapahtuu: *He kulkivat verkalleen, hiljalleen* (Setälä 1966 [1880]: 73).

Aarni Penttilän *Suomen kieliopin* toinen painos valmistui 1963. Esipuheessa Penttilä itse kertoo, että kielioppi on tarkoitettu korvaamaan E.N. Setälän teokset *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi* (ensimmäinen painos 1898) ja *Suomen kielen lauseoppi* (ensimmäinen painos 1880).

Penttilän (1963: 194) mukaan allatiivin pääte on *lle* tai *llen*, josta jälkimmäinen kuuluu lähinnä runokieleen. Allatiivin tehtävät Penttilä (1963: 430−434) jakaa kahteen pääluokkaan: adverbaalisten allatiivien ja adnominaalisten allatiivien tehtäviin. Toisin kuin Setälä (1966 [1880]), Penttilä (1963) ei käsittele ensin ulkopaikallissijojen yhteisiä tehtäviä ja sitten yksittäisten sijojen lisäkäyttöä, vaan hän luettelee kunkin yksittäisen sijan käyttötavat erikseen.

Adverbaalisilla allatiiveilla on Penttilän (1963: 430−434) mukaan kymmenen eri käyttötapaa. Ensinnäkin niillä ilmaistaan paikka, jonka ”pinnalle, lähettyville tai alueelle siirtyminen tapahtuu tai liike päättyy” (Penttilä 1963: 430). Verbi voi kuvata paitsi liikettä myös tekoa tai tapahtumaa, jonka seurauksena jotakin uutta tulee johonkin paikkaan, vaikka verbi ei varsinaisesti kuvaisi siirtymää (*hän kuoli leikkauspöydälle*) (Penttilä 1966: 431). Jos allatiivimuotoisen sanan tarkoite on tässä yhteydessä henkilö, tarkoitetaan tämän henkilön tai henkilöiden luo menemistä: *mennä meille ~ Jokiselle ~ sepälle*. Suunnan ilmaisussa illatiivi on Penttilän (1963: 431) mukaan täsmällisempi: *Lapset livistivät tuolle suunnalle ~ tuohon suuntaan*.

Toisekseen adverbaaliset allatiivit kuvaavat työtä tai toimiskelua, jolle joku ryhtyy (*mennä asialle ~ lypsylle*) (Penttilä 1966: 431). Tähän ryhmään Penttilä (1963: 431) lukee myös noutamisen (*lähteä kalalle*), aterialle ryhtymisen ja leikin leikkimisen sekä ”tilaisuuden ja luokan” (*mennä markkinoille ~ päivällisille, poika jäi ~ pääsi toiselle luokalle*).

Kolmanneksi Penttilä (1966: 431) mainitsee, että joukko allatiiveja ilmaisee asentoa, olotilaa, asemaa ja olosuhteita, joihin joku joutuu tai pääsee: *pääsen taas pian jaloilleni* (myös kuv.). Tähän ryhmään kuuluvat myös pukeutumiseen, kehittymisasteeseen ja työn vaiheeseen liittyvät allatiivimuotoiset sanat: *riisuutua paitahihasillensa, ruis on tullut kauniille oraalle, kangas pantiin alulle*) (Penttilä 1963: 432).

Neljänneksi adverbaaliset allatiivit ilmaisevat saamista ja osalliseksi joutumista: *annan hänelle vettä ~ potkut ~ anteeksi* (Penttilä 1963: 431). Tässä yhteydessä Penttilä (1963: 432–433) mainitsee, että allatiivi voidaan tässä yhteydessä joskus käsittää tarkoituksen allatiiviksi: *haen*

itselleni lipun, tehtiin talousarvio vuodelle 1957 (~ vuodeksi ~ vuoden 1957 talousarvio). Penttilä (1963: 432) käyttää tällaisista allatiiveista nimitystä allativus finis.

Viides käyttötapa on sen ilmaiseminen, kenelle jokin kelpaa tai soveltuu: *tehtävä ei soveltunut hänelle*. Kuudenneksi adverbaalisilla allatiiveilla ilmaistaan, kenelle puhutaan tai näytetään jotakin tai kenelle osoitetaan mieltä: *sanoa ~ kertoa asia opettajalle, näytän teille tien, kantaa vihaa naapurille.* (Penttilä 1963: 433.)

Kun verbi ilmaisee aistivaikutelmaa tai mielipiteen muodostumista, allatiivilla voidaan ilmaista vaikutelman tai mielipiteen laatua (*ruoka maistuu ~ haisee hyvälle ~ pahalle*) (Penttilä 1963 433). Tämä on seitsemäs adverbaalisen allatiivin tehtävä, ja samassa käytössä voi Penttilän (1963: 433) mukaan käyttää myös ablatiivia.

Kahdeksas adverbaalisen allatiivin tehtävä on Penttilän (1963: 433) mukaan harvinainen. Allatiivi voi ilmaista, minkä suhteen jokin on jonkinlainen (*hän on rahalle ahne*). Tällaisesta alkuperästä juontuvat Penttilän (1963: 433) mielestä myös sellaiset allatiivit, jotka ilmaisevat työn tai tekemisen tarkkuusastetta: *ilmoita luku noin osapuilleen ~ suunnilleen*.

Yhdeksänneksi Penttilä (1963: 433) mainitsee, että muutamat yksittäiset allatiivit kuvaavat tapaa: *kävellä hiljalleen.* Kymmenes adverbaalisten allatiivien ryhmä käsittää erityistapauksia: *(ottaa) esille, (saattaa) ilmoille, (jäädä) jäljelle, (osua) kohdalleen, (ottaa) käsille, (tulla) kuuluville, lailleen, (lyödä) leiville, (panna) merkille, (tulla) näkyville, (tulla) sisälle, (jäädä) takapajulle, vaille* (Penttilä 1963: 434).

Adnominaalisten allatiivien tehtäviä Penttilä (1963: 434) listaa viisi. Niistä ensimmäinen on allatiivien käyttö elliptisissä yhteyksissä (*kiitoksia antajalle, terveisiä perheellesi*). Toisesta ryhmästä Penttilä (1963: 434) kirjoittaa seuraavaa: ”Verbidien yhteydessä all. on ed. kuvatuissa tehtävissä tav., esim. *järvelle viettävä* rinne, *manalle mennyt* opettajamme – –.” ”Edellä kuvatut tehtävät” ovat luultavimmin adverbaalisten allatiivien tehtäviä.

Kolmanneksi Penttilä (1963: 434) kertoo, että useiden adjektiivien yhteydessä käytetään suhteen allatiivia: *työlle ahkera, vilustumiselle arka, rahalle perso, meille tärkeä asia, minulle pitkät (= liian p.) hihat*. Neljänneksi Penttilä (1963: 434) listaa joitakin allatiiveja, jotka esiintyvät genetiivin yhteydessä postpositioina ja prepositioina: *alapuolelle, edelle, kintereille, korville, lähelle, partaalle, päälle, vierelle* jne. Osaa näistä allatiiveista (esim. *likelle, lähelle*) voidaan käyttää prepositioina partitiivin yhteydessä (Penttilä 1963: 434). Lisäksi Penttilä (1963: 434) huomauttaa, että myös määrän ilmauksissa esiintyvä *vaille* voidaan käsittää prepositioksi: *kello on vielä vähän vaille seitsemän*.

Viides ja viimeinen adnominaalisten allatiivien käyttötapa on tarkkuusasteen ilmaiseminen. Jotkin tarkkuusastetta ilmaisevat allatiivit esiintyvät Penttilän (1963: 434) mukaan

adjektiivien sekä muiden sellaisten nominien yhteydessä, joiden kohdalla tarkentaminen on mahdollista: *suunnilleen oikea mitta, on kulunut prikulleen tunti*.

Sekä Setälä (1966 [1880]) että Penttilä (1963) siis mainitsevat allatiiville seuraavat käytöt: paikan pinnalle tai läheisyyteen tuleminen, toimiskelu (joskin Setälän [1966 {1880}] teoksessa tämä merkitys mainitaan vain osana paikanilmauksia), asento ja olotila, leikin leikkiminen, noutaminen, aterian nauttiminen, osallisuus, aistivaikutelmaverbin täydennys, tekemisen tapa ja se, minkä suhteen jokin on jonkinlainen. Toisaalta molemmat mainitsevat jotakin käyttöä, jota toinen ei mainitse.

Setälä (1966 [1880]) mainitsee yhdeksi allatiivin tärkeistä tehtävistä iän ilmaisemisen, mutta Penttilä (1963) ei mainitse tätä käyttöä lainkaan. Toisaalta Setälän (1966 [1880]) mukaan allatiivia käytetään datiiviadverbiaalina, mutta Penttilä (1963) jakaa tämän käytön useampaan eri tapaukseen mainitsematta ”datiiviadverbiaalia” ollenkaan. Setälän (1966 [1880]) luettelemien datiiviadverbiaaliesimerkkien pohjalta voi päätellä, että Penttilän (1963) luokituksessa datiiviadverbiaalia vastaavat ainakin seuraavat allatiivilla ilmaistavat merkitykset: saaminen (mukaan lukien allativus finis), kenelle jokin kelpaa tai soveltuu, kenelle puhutaan tai näytetään jotakin sekä suhteen allatiivi.

Penttilän (1963) esitys on laajempi kuin Setälän (1966 [1880]), ja hän mainitsee allatiiville monta sellaista tehtävää, joita Setälä (1966 [1880]) ei ole ottanut huomioon. Nämä tehtävät ovat siis seuraavat: tilaisuus ja luokka, tarkkuusaste (sekä adverbaalinen että adnominaalinen käyttö), käyttö verbidien ja ellipsien yhteydessä sekä käyttö adpositioina.

Penttilä (1963) ja Setälä (1966 [1880]) tekevät erilaisia huomioita. Penttilä (1963) ottaa pukeutumiseen, kehittymisasteeseen ja työn vaiheeseen viittaavat allatiivit esiin osana aseman ja olotilan merkitystä. Setälä (1966 [1880]) taas puhuu ”paikalliskäsitteen laajennuksesta”, kun hän luettelee sellaisia allatiivin käyttötapoja kuin ulkonaisen aseman, leikin leikkimisen, pyyntineuvon käyttämisen, aterian nauttimisen ja esineen noutamisen ilmaisemisen. Penttilä (1963) taas mainitsee paikallisuuden vain yhdessä kohdassa, mutta hän ottaa esille käyttöä, jota Setälä (1966 [1880]) ei mainitse, nimittäin henkilön luo menemisen sekä sen, että verbin ilmaiseman tapahtuman seurauksena jotakin uutta ilmestyy johonkin paikkaan ilman varsinaista siirtymisen merkitystä.

Pentti Leino (1990: 15–20) tarkastelee jonkin verran sekä Setälän *Suomen kielen lauseoppia* (1880) että Penttilän *Suomen kielioppia* (1963). Hän käsittelee erityisesti illatiivin esitystä molemmissa teoksissa, mutta hänen huomionsa sopivat hyvin myös teosten allatiivikatsauksiin.

Leino (1990: 15) kertoo, että perinteinen kielioppi on lähtenyt liikkeelle siitä ajatuksesta, että sijat ovat polyseemisiä. On ajateltu, että kielioppien tehtävänä on luetella sijojen erilaiset käyttötavat, ja juuri tällaiseen ajattelutapaan perustuvat sekä Setälän (1880) että Penttilän (1963) kielioppiteokset. Kuten Leino (1990: 15) sanoo: ”Tuloksena on kunkin sijan kohdalla pitkä lista niiden funktioita.”

Setälän (1880) lauseopissa esitystapa ei ole vain luettelomainen. Hänhän pyrkii kuvaamaan sekä sijojen peruskäyttöä että peruskäyttötapojen alatyyppejä – hänen katsauksensa on siis jonkin verran hierarkkinen. Penttilän (1963) kielioppi tarjoaa sen sijaan vain pelkän luettelon sijojen erilaisista käyttötavoista. Leino (1990: 16–18) kritisoi Penttilää (1963) siitä, että tämä ei ota kantaa minkään käyttötavan ensisijaisuuteen eikä käsittele käyttötapojen keskinäisiä suhteita. Ylipäätään Leino (1990: 19–20) arvostelee perinteistä kielioppikäsitystä siitä, että se esittää sijan semanttiset ja syntaktiset ominaisuudet vain sattumanvaraisena kokoelmana vakiintuneita käyttötapoja. Kun käyttötapojen keskinäisiä suhteita ei selvitetä, pelkkä luettelointi jää kielentutkijan näkökulmasta epätyydyttäväksi tavaksi käsitellä sijoja.

Yhteistä Setälälle (1880) ja Penttilälle (1963) on Leinon (1990: 19) mukaan se, että molempien esitykset muistuttavat yksikielisen sanakirjan artikkeleita: niissäkin sana esitetään käyttötapojen kokoelmana, ja käyttötapoja valaistaan runsain esimerkein. Leino (1990: 19) huomauttaa vielä, että Setälän (1880) ja Penttilän (1963) esitykset eroavat sikäli, että Setälän (1880) katsaus perustuu lähinnä sijan kantasanan semanttisiin ominaisuuksiin, kun taas Penttilän (1963) esitys nojautuu syntaksiin (huomaa jako adverbaalisiin ja adnominaalisiin käyttötapoihin).

Iso suomen kielioppi eli ISK ilmestyi vuonna 2004. Deskriptiivinen *Iso suomen kielioppi* pyrkii johdantokappaleen mukaan toimimaan synteesinä suomen kielen tutkimuksesta, ja se on tarkoitettu lähinnä kielen ammattilaisten käyttöön (ISK 2004: 16).

Allatiivin – tai muiden sijojen – eri käyttötapoja ei ole teoksessa listattu samaan tapaan kuin Setälällä (1966) ja Penttilällä (1963). Kappale Sijamuotojen syntaksia ja semantiikkaa (ISK 2004: 1171) kyllä käsittelee ensin paikallissijojen käyttöä yleisesti ja sitten kunkin sijan käyttöä erikseen, mutta tämän lisäksi tietoa täytyy etsiä muista kappaleista. Tähän vaikuttanee se, että sijat ovat tärkeässä osassa useissa kielen ilmiöissä, joita sitten esitellään eri puolilla *Isoa suomen kielioppia* (ISK 2004).

Seuraavaan olen koonnut *Isosta suomen kieliopista* (ISK 2004) löytyvät allatiivin käyttötavat. Joissakin seuraavista tapauksista allatiivin voi korvata muilla rakenteilla, mutta tässä jätän ne esittelemättä.

Allatiivi on lokatiivisen ja habitiivisen adessiivin tulosijainen vastine (ISK 2004: 1205). Allatiivia käytetään paikan sekä tilan ja toiminnan ilmauksissa. Ensinnäkin sillä ilmaistaan siirtymistä entiteetin ulko- tai yläpinnalle (ISK 2004: 1191). Toisekseen sillä ilmaistaan siirtyminen kiintopisteen läheisyyteen tai luo tai sen vaikutuspiiriin sekä siirtyminen jollekin alueelle, jolla ei ole selvää kiintopistettä (esim. *kaupalle*) (ISK 2004: 1191). Kolmanneksi allatiivia käytetään joidenkin paikannimien kanssa niin kotimaisten (*Tampereelle*) kuin ulkomaistenkin (*Kreetalle*) nimien yhteydessä (ISK 2004: 1192).

Neljänneksi allatiivilla voidaan rajata kokonaisuudesta osa, esimerkiksi objektista teon kohde: *taputtaa kania päälaelle*. Illatiivi on kuitenkin tulosijoista tässä käytössä yleisempi. (ISK 2004: 1193.) Tilan ja toiminnan ilmauksista *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) mainitsee johonkin tilaan tulemisen (esim. *hyvälle tuulelle*) ja toimintaan siirtymisen (esim. *mennä lounaalle, lypsylle*). Tässä yhteydessä tulee esimerkkien lomassa ilmi merkitys 'ko. entiteetti saalistuksen välineenä' (*pilkille*). Lisäksi mainitaan toiminta, jossa ollaan jonkun käsittelyssä (esim. *mennä lääkärille*). Allatiivia käytetään myös joidenkin tilaisuuksien yhteydessä (esim. *messuille, festareille*). (ISK 2004: 1195–1196.)

Allatiivia käytetään *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004: 1199) mukaan myös ajanilmauksissa. Ensinnäkin sillä voidaan ilmaista ajankohtaa, johon tapahtuma siirtyy tai osuu: *siirtää kokous maanantaille, kuvaukset sattuivat viikonlopulle* (esimerkit ovat omiani). Tavallisempi tässä käytössä on kuitenkin illatiivi. Toisekseen allatiivilla on mahdollista ilmaista jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta: *rauhanneuvotteluja oli kaavailtu lauantaille, sääennuste lupaa hyvää myös sunnuntaille*. Kolmanneksi allatiivilla voidaan ilmaista tilanteen päättymisen ajankohta: *kampanja kestää toukokuulle.*

Habitiivisissa ilmauksissa allatiivilla ilmaistaan toiminnasta hyötyjää, siis vastaanottajaa tai kokijaa (ISK 2004: 1205). Edellisessä tapauksessa allatiivi ilmaisee, kenen haltuun jokin siirtyy (esim. *annoin lottorahani Kääpiäiselle*), ja jälkimmäisessä tapauksessa allatiivilla ilmaistaan sitä, joka kokee tapahtuman (esim. *hirvelle tuli yöllä jano*) (ISK 2004: 938). Lisäksi allatiivilla voidaan habitiivisissa ilmauksissa ilmaista viestin välittymistä (*kerro se minulle*) (ISK 2004: 1197); myös kommunikaatioverbien kohdetta ilmaisevat adverbiaalit ovat nimittäin laajassa mielessä habitiivisia (ISK 2004: 938).

Edellisten lisäksi allatiivilla ilmaistaan kohdetta, johon asennoidutaan tai reagoidaan (esim. *kateellinen Pekalle, allerginen tietokoneille, hunajalle perso, minulle vihainen*) (ISK 2004: 1205–1206). Allatiivilla ilmaistaan myös kokija, jonka kannalta ominaisuutta tarkastellaan (esim. *tehtävä oli minulle helppo, lukit ovat ihmiselle hyödyllisiä*). Allatiivia käytetään tyypillisyyttä tai soveltuvuutta tarkoittavien adjektiivien kanssa (*tämä pusero on minulle sopiva*) sekä entiteettien

välistä suhdetta ilmaisevien *inen*-adjektiivien kanssa (esim. *alisteinen, läheinen, rinnakkainen*). (ISK 2004: 610.) Allatiivi on lisäksi ablatiivin vaihtoehto vaikutelmaverbin täydennyksenä (*tuntuu mukavalle, että sinä olet taas kotona*) (ISK 2004: 1204).

Joihinkin leksikaalistuneisiin adverbeihinkin (tai adpositioihin tai partikkeleihin) sisältyy allatiivin pääte: *jalkeille, osapuilleen, hiljalleen, pilalle, alle* (ISK 2004: 378, 1206).

Monet allatiivin käyttötavat esitetään sekä *Isossa suomen kieliopissa* (ISK 2004) että Penttilän (1963) *Suomen kieliopissa*. Molempien teosten mainitsemat käyttötavat ovat seuraavat: paikan pinnalle tai läheisyyteen tuleminen, toimintaan ryhtyminen, tilaan tuleminen, vastaanottajan ja kokijan ilmaiseminen, aistivaikutelman ilmaiseminen, tilaisuuteen meneminen, käyttö suhteen allatiivina (*rahalle perso*), käyttö kommunikaatioverbien yhteydessä, käyttö adpositioissa sekä se, kenelle jokin soveltuu tai on tyypillistä.

Iso suomen kielioppi (ISK 2004) ei mainitse sellaisia Penttilän (1963) esittämiä käyttötapoja kuin käyttö ellipsien ja verbidien yhteydessä. Lisäksi Penttilä (1963) listaa omaksi käyttötavakseen tarkkuusasteen ilmaisemisen, mutta *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) ei mainitse tällaista käyttöä erikseen. Syy ei kuitenkaan ole siinä, että Penttilän (1963) mainitsemat käyttötavat olisivat jääneet käytöstä tai vanhentuneet. Enemmänkin syy näyttäisi olevan Penttilän (1963) kieliopin erilaisessa rakenteessa eli siinä, että hän erottaa toisistaan adverbaaliset ja adnominaaliset käyttötavat. On huomattavaa, että kaikki Penttilän (1963) esittämät adverbaaliset käyttötavat kuvataan myös *Isossa suomen kieliopissa* (ISK 2004) (joskin yksittäisten käyttötapojen kuvauksessa on vivahde-eroja). Sen sijaan Penttilän (1963) mainitsemista adnominaalisista käyttötavoista vain kaksi (suhteen allatiivi ja adpositiot) on päässyt myös *Isoon suomen kielioppiin* (ISK 2004). *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) taas esittelee esimerkiksi ellipsiä ja ”verbidejä” omissa kappaleissaan, ilman varsinaista yhteyttä paikallissijoihin.

Toisaalta *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) esittää allatiiville käyttötapoja, joita Penttilä (1963) ei mainitse. Ensinnäkin *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) mainitsee erikseen allatiivin käytön joidenkin paikannimien yhteydessä. Toisekseen *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) esittää, että allatiivilla voidaan rajata kokonaisuudesta osa. Kolmantena on toiminta, jossa ollaan jonkun käsittelyssä.

Suhteen allatiivin kohdalla tilanne vaatii pientä lisätarkastelua. Penttilä (1963) antaa kieliopissaan asiasta hieman epäjohdonmukaisen kuvan. Allatiivin adverbaalisia käyttötapoja esitellessään hän (1963: 433) mainitsee, että allatiivia käytetään joissakin harvoissa tapauksissa ilmaisemaan, minkä suhteen jokin on jonkinlainen. Toisaalta adnominaalisten käyttötapojen kohdalla hän (1963: 434) kirjoittaa, että lukuisten adjektiivien yhteydessä tavataan suhteen allatiivi. Adverbaalisen käytön esimerkkinä Penttilällä (1963: 433) on virke *hän on rahalle ahne*, toisaalta

adnominaalisen käytön esimerkkinä hänellä (1963: 434) on *rahalle ahne*. Käyttötavat näyttäisivät olevan siis oikeastaan yksi ja sama käyttötapa. Epäselväksi jääkin, miksi adverbaalinen käyttö on Penttilän (1963: 433–434) mielestä ”harvinaista”, mutta suhteen allatiivia käytetään ”lukuisten” adjektiivien kanssa.

Isossa suomen kieliopissa (ISK 2004) suhteen allatiivia vastaa käyttötapa ”allatiivilla ilmaistaan kohdetta, johon asennoidutaan tai reagoidaan”. Lisäksi *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) mainitsee, että allatiivilla voidaan ilmaista kokijaa, jonka kannalta ominaisuutta tarkastellaan. Penttilän (1963) esimerkkilistan mukaan molemmat käyttötavat edustavat hänen esityksessään suhteen allatiivia. *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004) jako perustunee erilaisiin näkökulmiin: lauseessa *äiti oli minulle kamalan vihainen* äiti asennoituu minään, kun taas lauseessa *tehtävä oli minulle helppo* tehtävä ei asennoidu minään vaan minä tehtävään.

Jotkin Penttilän (1963) mainitsemat käyttötavat on *Isossa suomen kieliopissa* (ISK 2004) niputettu allatiivimuotoisten leksikaalistuneiden adverbiaalien joukkoon. Näitä käyttötapoja ovat tarkkuusasteen ilmaiseminen (*osapuilleen*) ja tavan ilmaiseminen (*hiljalleen*). Lisäksi Penttilä (1963: 431) esittää, että *jaloilleen* edustaa asentoa, kun taas *Isossa suomen kieliopissa jalkeille* on leksikaalistunut adverbi (ISK 2004: 1206). Kuitenkin sellaiset asentoa ilmaisevat allatiivimuodot kuin *mahalleen* ja *selälleen* katsotaan *Isossa suomen kieliopissa* (ISK 2004: 1195) osaksi tilan ja toiminnan ilmauksia, joten tulkitsen, että *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) lukee kehon asentoa ilmaisevat allatiivimuodot tilan ilmauksiin eikä leksikaalistuneisiin adverbeihin.

Ehkä kaikkein mielenkiintoisin ero Penttilän (1963) ja *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004) kuvauksissa koskee allatiivin käyttöä ajanilmauksissa. Penttilä (1963) ei mainitse allatiiville minkäänlaista temporaalista käyttötapaa – lähimmäksi tulee tarkoituksen allatiivi tai allativus finis, ja tällöinkin allatiivimuotoinen lauseke ilmaisee enemmänkin, ketä tai mitä *varten* jokin on tai tehdään (vrt. *tehtiin talousarvio vuodelle 1957*). Sen sijaan *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) listaa allatiiville useitakin ajanilmauksiin liittyviä käyttötapoja: ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu, jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta sekä tilanteen päättymisen ajankohta.

Petri Lauerma (1990: 170) esittää, että allatiivin temporaalinen käyttö on nuori, vasta kehittymässä oleva ilmiö. Lauerma (1990: 170) kertoo, että vielä 1980-luvulla kieliopit esittivät, että allatiivilta puuttuu temporaalinen käyttö kokonaan. Toisin sanoen allatiivin käytössä on selvästi tapahtunut laajentumista Penttilän *Suomen kieliopin* (1963) ja *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004) välillä: allatiivin temporaalinen käyttö on tullut siinä määrin tavanomaiseksi, että se on nähty tarpeelliseksi sisällyttää (deskriptiiviseen) kielioppiin.

3.2 Allatiivi eri-ikäisissä kielenoppaissa

Eräät (normatiivisten) kielenoppaiden kirjoittajat ottavat esille sellaisia allatiivin käyttötapoja, joita he kehottavat karttamaan. Heidän mielestään allatiivin käyttö kyseisissä merkityksissä on huonoa suomea tai ruotsivoittoisuutta. Esittelen seuraavaksi, millaisia nämä ”välteltävät” allatiivin käyttötavat ovat. Kielentutkijan näkökulmasta en tietenkään ota kantaa minkään ilmauksen oikeakielisyyteen tai suositeltavuuteen, mutta jos kielenoppaan kirjoittaja kehottaa karttamaan jotakin ilmaustyyppiä, on ilmaus todennäköisesti varsin uusi ja leviämässä oleva. Juuri siksi tällaiset ilmaukset minua kiinnostavatkin: nuoret ja leviävät allatiivi-ilmaukset voi hyvin tulkita laajentumakäytöksi. Jos siis löydän aineistostani vältettäviä allatiivi-ilmauksia, pidän niitä laajentumakäyttönä.

Vertailen neljää eri-ikäistä kielenopasta nähdäkseni, miten suositukset ovat vuosien saatossa muuttuneet – jos ne ovat muuttuneet. Vertailtavat teokset ovat E. A. Saarimaan *Kielenopas* (1967 [1955]), Terho Itkosen *Kieliopas* (1985), Osmo Ikolan *Nykysuomen opas* (2003) sekä Iisan, Oittisen ja Piehlin *Kielenhuollon käsikirja* (2006). Lisäksi otan lyhyesti esille Terho Itkosen *Uuden kielioppaan* (2002).

E. A. Saarimaan *Kielenoppaan* kolmas painos ilmestyi 1955. Seitsemäs, Paavo Pulkkisen tarkistama painos ilmestyi 1967. Teos on tarkoitettu oikeinkirjoitusoppaaksi kaikille kielenkäyttäjille (Saarimaa 1967: takakansi). Keskityn seuraavassa esittelyssä vain niihin Saarimaan mainitsemiin tapauksiin, jotka liittyvät allatiivin käyttöön.

Saarimaa (1967: 206) huomauttaa, että sisäpaikallissijat tarkoittavat paitsi paikan sisäpuolta myös välitöntä yhteyttä paikan kanssa (*lakki on päässä*). Jos tällaisessa välitöntä yhteyttä tarkoittavassa ilmauksessa esiintyy sisäpaikallissijan asemesta ulkopaikallissija, on Saarimaan (1967: 206) mielestä kyse vierasvoittoisuudesta. ”Aitoa ja luonnollista suomea” vaalivan tulisi siis sanoa *kiinnittää oveen* eikä *kiinnittää ovelle*. Jälkimmäinenkin esimerkki on oikein, mutta tarkoittaa eri asiaa; ovelle kiinnittäminen tarkoittaa oven *lähettyville* kiinnittämistä. Seuraavissakin tapauksissa tulee Saarimaan (1967: 206) mukaan käyttää illatiivia, ei allatiivia: *Nimet otetaan vaalilistoihin. Löytöpaikat merkittiin karttaan. Ihoon muodostuu läikkiä. Asettakaa reiteen tai olkavarteen side. Kohta palasi entinen varmuus hänen kasvoihinsa. Niin hän pyysi taulun ja kirjoitti siihen. Kuoro laulaa gramofonilevyihin.* Saarimaa (1967: 206) huomauttaa kuitenkin, että *levylle* ja *nauhalle* esittäminen on vakiintunut jo mm. Yleisradion käyttöön.

Välitöntä yhteyttä tarkoittavissa ilmauksissa on kuitenkin tapauksia, joissa voi yhtä hyvin käyttää joko sisä- tai ulkopaikallissijaa. Sellaisia ovat ainakin muodot *paperille ~ paperiin, taululle ~ tauluun, seinälle ~ seinään*. (Saarimaa 1967: 206.)

Pelkkiä sisäpaikallissijoja tulisi Saarimaan (1967: 207) mukaan käyttää silloin, kun puhutaan rakennuksen tai muun tilan sisällä olemisesta. Hän ottaa tässä kohden esiin vain adessiivin ja inessiivin käytön, mutta ohje pätee myös allatiivin ja illatiivin työnjakoon. Tulisi siis sanoa *yliopistoon* eikä *yliopistolle*. Jälkimmäinen tarkoittaisi yliopiston lähettyville menemistä, ei sen sisälle menemistä.

Mitä tulee varsinaisesti allatiivin käyttöön, Saarimaa (1967: 215) esittää listan esimerkkejä, joissa allatiivia käytetään ruotsivoittoisesti. Allatiivin asemesta tulisi käyttää esimerkiksi ablatiivia tai muuta sijaa. Saarimaan luettelemat esimerkit ovat seuraavat: *Pääsy asiaan kuulumattomille kielletty (*po. *pääsy sivullisilta, syrjäisiltä kielletty). Katolinen kirkko on tahtonut täydellisesti sulkeutua nykyajan virtauksille (virtauksilta). Hän oli ummistanut silmänsä tälle seikalle (tältä seikalta). Taiteelle hän jo kymmenisen vuotta oli ollut kuollut (taiteelta hän – – oli ollut kuolleena). Hän oli kuollut maailmalle (maailmalta). Kaunokirjallisille teoksille kirjoitetaan analyyttiset nimiökortit (kaunokirjallisista teoksista). Jos henkilö äkkiä lopettaa kahvin nauttimisen, tuntuu elämä hänelle tyhjältä (hänestä).*

Terho Itkosen *Kielioppaan* kolmas painos ilmestyi vuonna 1985. Se on tarkoitettu hakuteokseksi ja käsikirjaksi ”kirjastoihin, toimituksiin, kouluihin, opettajille, jokaisen kynänkäyttäjän pöydälle”. Oppaan luvataan auttavan kirjoittajia kielenkäytön pulmissa, siis lähinnä oikeinkirjoitus- ja tyylikysymyksissä. (Itkonen 1985: takakansi.)

Saarimaan (1967) tavoin Itkonen (1985: 71–77) esittelee ensin sisä- ja ulkopaikallissijojen käyttöä ja vasta sitten yksittäisten sijojen käyttöä. Hänkään ei syvenny sijojen käyttöön yleensä, vaan keskittyy pulmatapauksiin ja epäsuotaviin ilmauksiin. Kuten seuraavasta käy ilmi, nämä pulmalliset ja kartettavat ilmaukset ovat Itkosella (1985) lähes samat kuin Saarimaalla (1967). Esittelen taas vain ne Itkosen mainitsemat pulmatilanteet, jotka liittyvät allatiivin käyttöön.

Itkonen (1985: 73) huomauttaa, että rakennusten ja huoneistojen sisäpuolesta tulisi käyttää sisäpaikallissijoja – ulkopaikallissijat ovat ruotsin mallin mukaisia. Ulkopaikallissijojen käyttö on kuitenkin laajentumassa, ja Itkosen (1985: 73) mielestä se hämärtää sijojen käyttöalaa. Ulkopaikallissijat ovat jo vakiintuneet sanoihin *luokka* ja *osasto* (kun puhutaan sairaalan osastosta).

Sisäpaikallissijoja tulee suosia myös silloin, kun ilmaistaan kiinteää yhteyttä jonkin pintaan (esim. *ihoon on ilmaantunut näppylöitä*, ei *iholle*) (Itkonen 1985: 74). Tällainen käyttö on Itkosen (1985: 74) mielestä ”suomalaista”, joten ilmeisesti ulkopaikallissijojen käyttö tässä yhteydessä olisi ”epäsuomalaista”. Paikallissijojen käytössä on kuitenkin horjuntaa (esim. *ripustaa seinälle* on yleisempi kuin *ripustaa seinään*). Ulkopaikallissijoja voidaan käyttää nimenomaan ainetta tarkoitettaessa: on suomen kielen mukaista tallentaa ääntää *levyyn* tai *nauhaan*, mutta jos puhutaan juuri materiaalista, voidaan sanoa tallenteen olevan *sekä levyllä että nauhalla*. (Itkonen

1985: 74.) Itkosen (1985: 74) mukaan *kasetti*-sanan kanssa käytetään kuitenkin sisäpaikallissijaa, sillä tässä tapauksessa on kysymys nimenomaan sisäpuolella olemisesta eikä vain pintaan kiinnittymisestä.

Varsinaisesti allatiivista puhuessaan Itkonen (1985: 76) ottaa esille joitakin epäsuotavia käyttötapoja. Allatiivin asemesta tulisi käyttää translatiivia seuraavissa tilanteissa: *Määräys annettiin ajalle 1.1.–30.6.1982. Talousarvio vuodelle 1983. Toivotamme onnea uudelle vuodelle*. Penttilä (1963) kutsuu *Suomen kieliopissaan* tätä käyttötapaa nimellä allativus finis. Lisäksi allatiivi pitäisi korvata elatiivilla ilmauksessa *talletuksille maksetaan korkoa 5 %* (Itkonen 1985: 76).

On kiintoisaa verrata Itkosen *Kielioppaan* kolmatta painosta (1985) Itkosen *Uuteen kielioppaaseen*. Sen toinen painos ilmestyi 2002, ja sen on tarkistanut Sari Maamies.

Itkosen esitys paikallissijoista ja allatiivista on *Uudessa kielioppaassa* (Itkonen 2002) lähes täysin samanlainen kuin 17 vuotta vanhemmassa *Kielioppaassa* (Itkonen 1985). Rakennusten sisäpuolesta käytetään *Uuden kielioppaan* (Itkonen 2002: 68) mukaan yhä useammin ulkopaikallissijaa (Itkonen antaa tästä uusia esimerkkejä, mm. *on lomasijaisena autokorjaamolla*). Lisäksi ulkopaikallissijan käyttö tallenteista puhuttaessa on *Uudessa kielioppaassa* (Itkonen 2002: 69) esitetty yleisenä ja mahdollisena käyttötapana.

Osmo Ikolan *Nykysuomen oppaan* kolmas painos ilmestyi vuonna 2003, ja se on tarkoitettu palvelemaan tavallista kielenkäyttäjää (Ikola 2003: 8). Hänen esityksensä ulko- ja sisäpaikallissijojen työnjaosta on lähes identtinen Saarimaan (1967) ja Itkosen (1985) esitysten kanssa. Ikolakin (2003: 31) huomauttaa ilmausten *oveen* ja *ovelle* erosta, ja hänenkin mielestään sisäpaikallissija on tällaisissa tapauksissa suositeltavampi. Myös Ikolan (2003: 31) mielestä ilmaukset *paperiin* ja *paperille* ovat yhtä hyviä. Toisaalta hänen mielestään *levyyn* ja *levylle* ovat yhtä hyviä ilmauksia, kun Saarimaa (1967) ja Itkonen (1985) ovat tässä asiassa sisäpaikallissijan kannalla.

Ikola (2003: 31) on Saarimaan (1967) ja Itkosen (1985) kanssa yhtä mieltä myös siitä, että sisäpaikallissijoja tulisi käyttää puhuttaessa rakennuksen sisäpuolesta. Ulkopaikallissijoilla tarkoitetaan rakennuksen lähettyvillä olemista (tai lähettyville menemistä tai lähettyviltä poistumista).

Erityisesti allatiivista Ikola (2003: 35) esittelee hyvin lyhyesti tyypilliset käyttöyhteydet. Lisäksi hän huomauttaa – Itkosta (1985) mukaillen – kahdesta käyttötavasta, joita hän ei pidä suositeltavina. Ensinnäkin hän kehottaa välttämään ilmaustyyppiä *talousarvio tehdään / lehti tilataan vuodelle 2007*. Hänen mukaansa tulisi käyttää translatiivia allatiivin asemesta.

Toisekseen Ikola (2003: 35) huomauttaa ilmaustyypistä *pääomalle maksetaan korkoa/ omenoille maksetaan tullia*. Koska korkoa maksetaan itse asiassa lainanantajalle ja tullia viranomaisille, pitäisi käyttää elatiivia: *pääomasta maksetaan korkoa, omenoista maksetaan tullia*.

Iisan, Oittisen ja Piehlin *Kielenhuollon käsikirjassa* (2006) ei yllättäen mainita allatiivista tai muista sijoista yhtään mitään. Tässä voi olla kyse kahdestakin asiasta. Ensinnäkin voi olla, että sijojen käsittely on jätetty pois tilan säästämiseksi. Muut kielenhuollon seikat on nähty tärkeämmiksi. Toisaalta voi olla niinkin, että sijojen käytössä ei nähdä kovin suuria kielenhuollollisia ongelmia. Ehkä sijojen käyttö on vapautumassa kielenhuollollisista suosituksista.

Eri-ikäisten kielenoppaiden käsitys allatiivin epäsuotavasta käytöstä on hämmästyttävän samanlainen, lukuun ottamatta tietty Iisan ja muiden *Kielenhuollon käsikirjaa*. Tästä voinee päätellä, että vaikka aikaa on kulunut kymmeniä vuosia, uusia käyttötapoja ei hevin hyväksytä osaksi hyvää yleiskieltä. Toisaalta voi olla kyse myös siitä, että edeltävien kielenoppaiden näkemyksiin on luotettu niin paljon, ettei suositusten muuttamista ole edes harkittu.

Kielenoppaiden kirjoittajat vetoavat mielellään siihen, että vältettävät käyttötavat ovat vieraiden kielten, lähinnä siis ruotsin, mukaisia. Taustalla vaikuttaakin ajatus ”puhtaan” suomen varjelemisesta ja vieraan vaikutuksen kitkemisestä. Voisiko tässä olla syy siihen, miksi Iisa ja muut (2006) eivät mainitse sijoja kielenhuolto-oppaassaan? Onko ajatus puhtaan suomen varjelusta vanhentunut?

Katson, että kielenoppaiden mainitsemat välteltävät allatiivin käyttötavat ovat allatiivin käytön laajentumia. Allatiivi on laajentunut myös temporaalisessa käytössä (ks. 3.1 ja 4.3). Yksikään kielenopas ei kuitenkaan mainitse tätä temporaalista käyttöä, jollei sellaisena pidetä allativus finis -tapauksia (*tehdä suunnitelma vuodelle 2010*). Tässä opinnäytetyössä pidän siis myös allatiivin temporaalista käyttöä laajentumakäyttönä.

Yhteenveto allatiivin laajentumakäytöstä

Teen vielä edellä esitetyn pohjalta yhteenvedon siitä, millaista on allatiivin laajentumakäyttö. Ensinnäkin rakennusten sisäpuolesta puhuttaessa ulkopaikallissijat ovat laajentumakäyttöä (esim. *yliopistolle, laitokselle*). Toiseksi ulkopaikallissijojen käyttö on laajentunut tapauksiin, joissa puhutaan kiinteästä yhteydestä (esim. *iholle* [*vrt. ihoon*] *ilmestyi näppylöitä*). Aion pitää laajentumakäyttönä myös tallenteista käytettäviä allatiivimuotoja, koska ilmiö on nuori ja vastikään hyväksytty osaksi hyvää yleiskieltä. Kolmanneksi allatiivin käyttö temporaalisissa ilmauksissa on nuorta perua, ja pidän sitäkin laajentumakäyttönä.

Neljäs laajentumaryhmä on sekalainen lista esimerkkejä siitä, miten allatiivia ei kielenoppaiden mukaan pitäisi käyttää. Tässä opinnäytetyössä sovellan tietenkin itse esimerkkien ohjeistusta. Esimerkit ovat seuraavanlaiset: *Määräys annettiin ajalle 1.1.–30.6.1982. Talousarvio vuodelle 1983. Toivotamme onnea uudelle vuodelle. Pääomalle maksetaan korkoa. Omenoille maksetaan tullia. Pääsy asiaan kuulumattomille kielletty. Katolinen kirkko on tahtonut täydellisesti sulkeutua nykyajan virtauksille. Hän oli ummistanut silmänsä tälle seikalle. Taiteelle hän jo kymmenisen vuotta oli ollut kuollut. Hän oli kuollut maailmalle. Kaunokirjallisille teoksille kirjoitetaan analyyttiset nimiökortit. Jos henkilö äkkiä lopettaa kahvin nauttimisen, tuntuu elämä hänelle tyhjältä.*

4 ALLATIIVIN KÄYTTÖ HELSINGIN SANOMIEN KORPUKSESSA

Tässä luvussa tarkastelen allatiivin käyttöä ja sen laajentumia Helsingin Sanomien korpuksessa (HS2000). Olen jakanut aineistojen allatiiviesiintymät yhteentoista ryhmään niiden käyttötavan perusteella. Yhdessä ryhmässä, ryhmässä *u* eli temporaalinen käyttö, on lisäksi viisi alaryhmää. Myös aika-aineiston kohdalla olen käyttänyt samaa ryhmittelyä, mutta aineiston esimerkeistä valtaosa kuuluu temporaalisen käytön ryhmään.

Päädyin lopulliseen yhteentoista ryhmään edellä esitellyn lähdekirjallisuuden pohjalta (ks. luku 3). Ryhmät ja niiden koodit ovat seuraavat: *p* tarkoittaa paikkaa ja spatiaalista käyttöä, *b* benefaktiivia, *r* resipienttiä, *k* kokijaa, *s* suhteen allatiivia, *t* toimintaan siirtymistä, *a* asentoa tai tilaa, *v* aistivaikutelmaverbin täydennystä, *l* leksikaalistunutta ilmausta, *u* temporaalista käyttöä ja *m* muita käyttötapoja. Ryhmä *u* eli temporaalinen käyttö jakaantuu viiteen alaryhmään: *os* tarkoittaa ajankohtaa, johon tapahtuma siirtyy tai osuu, *se* jotakin varten sovittua tai ennustettua ajankohtaa, *pa* päättymisen ajankohtaa ja *av* ajankohtaa tai -jaksoa, jota varten jotakin tehdään. Lisäksi alaryhmään *x* kuuluvat sellaiset temporaaliset esimerkit, jotka eivät kunnolla sovi muihin alaryhmiin.

Spatiaaliseen ryhmään (*p*) kuuluu allatiivin spatiaalinen käyttö, ja se kattaa niin konkreettiset kuin abstraktitkin paikat. Spatiaalisuuteen kuuluu muun muassa siirtyminen entiteetin ulko- ja yläpinnalle tai sen läheisyyteen tai vaikutuspiiriin. Lisäksi ryhmään kuuluvat ”osa kokonaisuudesta” -tapaukset (esim. *taputtaa koiraa päälaelle*). Resipientti-, benefaktiivi- ja kokijaryhmät (*r*, *b* ja *k*) ovat kaikki datiivisen käytön alatyyppejä ja siten läheisessä yhteydessä toisiinsa. Muun muassa *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) käyttää datiivisesta käytöstä nimitystä habitiivinen käyttö. Resipientti tarkoittaa konkreettisen tai abstraktin esineen tai asian vastaanottajaa, benefaktiivi on se jäsen, joka hyötyy tilanteesta, ja kokija kokee jonkin tapahtuman. Näiden eroja valaisen enemmän ryhmien käsittelyn yhteydessä.

Suhteen allatiivien ryhmä (*s*) koostuu suhteen allatiiveista, jotka ilmaisevat kahden nominin suhdetta toisiinsa. Nominit voivat olla adjektiiveja tai substantiiveja. Ryhmään kuuluvat sekä kohde, johon asennoidutaan tai reagoidaan että kokija, jonka kannalta ominaisuutta tarkastellaan. Tyypillisesti tämän ryhmän jäsenet ovat osa predikatiivilausetta tai sen futuurista vastinetta, mutta niitä esiintyy muissakin lausetyypeissä.

Toimintaan siirtymisen ryhmään (*t*) kuuluvat toimintaan ryhtyminen, noutaminen, leikkiminen, aterialle ryhtyminen sekä tilaisuudet (esim. *mennä festareille*). Lisäksi ryhmään kuuluvat ilmaukset, jotka ilmaisevat jonkun käsittelyyn siirtymistä (esim. mennä *kampaajalle*).

Ryhmä *a* käsittää asennon tai tilan ilmauksia, ja ryhmään *v* kuuluvat aistivaikutelmaverbin täydennyksenä toimivat allatiivit. Ryhmässä *l* on leksikaalistuneita allatiivimuotoja, esimerkiksi adverbeja, partikkeleita ja adpositioita.

Luen allatiivin temporaalisen käytön eli ryhmän *u* osaksi laajentumakäyttöä. Olen jakanut ryhmän alaryhmiin, koska käytön laajentuminen kiinnostaa minua erityisesti. Kuten yltä voi nähdä, alaryhmät ovat *os* (ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu), *se* (jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta), *pa* (päättymisen ajankohta), *av* (ajankohta tai -jakso, jota varten jotakin tapahtuu tai tehdään) ja *x* (muut temporaaliset ilmaukset). Ryhmään *av* kuuluvat lähinnä Penttilän (1963) mainitsemat allativus finis -tapaukset (esim. *tehdä suunnitelma ensi vuodelle*).

Muut-ryhmä (*m*) sisältää allatiivin käyttötapoja, jotka eivät sovi mihinkään edellisistä ryhmistä. Laajentumakäyttöä voi paljastua mistä tahansa ryhmästä, mutta tähän ryhmään kuuluva laajentumakäyttö voi vaatia erityistä huomiota. Ryhmään kuuluvat myös ellipsit, joita lehtitekstissä on jonkin verran otsikoiden vuoksi. Jos Setälän (1966 [1880]) mainitsemaa iän ilmaisemista vielä näkyy, kuuluvat nekin esimerkit tähän ryhmään. Hypoteesini kuitenkin on, että allatiivia ei enää käytetä iän ilmaisemiseen.

Ryhmäjakoni on keinotekoinen, ja ryhmien rajat ovat häilyvät, mikä on tyypillistä kielitieteelliselle tutkimukselle. Kieli ei jakaudu jyrkkärajaisiin luokkiin vaan on täynnä jatkumoita ja enemmän ja vähemmän epäselviä tapauksia. Oma jakoni onkin ottanut mallia kognitiivisen kielitieteen näkemyksestä, jonka Pentti Leino (2001: 19–18) on kuvannut seuraavasti: ”– – luokat rakentuvat prototyyppien ympärille, ja epätyypilliset tapaukset saavat luokkajäsenyyden, sikäli kuin niillä on kylliksi yhteistä prototyyppisten tapausten kanssa.” En siis ole laatinut kriteerilistaa, joka esimerkin on täytettävä täsmälleen päästäkseen osaksi tiettyä ryhmää, vaan monet epäselvät tapaukset ovat päätyneet ryhmään, jonka prototyyppisten jäsenten kanssa niillä on riittävästi yhteistä. Näin vältän muut-ryhmän paisumisen, ja toisaalta minun ei tarvitse kehitellä kymmeniä erilaisia ryhmiä aineiston käsittelyä varten. Esittelen niin tyypilliset kuin epätyypillisetkin tapaukset kunkin ryhmän käsittelyn yhteydessä.

Käytän esimerkkien perässä lähdeviitettä, jossa HSa tarkoittaa pääaineistoa ja HSb aika-aineistoa, ja numero kertoo allatiiviesiintymän positionumeron alkuperäisessä korpuksessa. Esimerkiksi lähdeviite HSa123 kertoo, että esimerkki on pääaineistosta ja sen järjestysluku korpuksessa on 123. Lähdeviitteet viittaavat kursivoituihin allatiiviesiintymiin. Kursivoidut esiintymät liittyvät käsiteltävänä olevaan asiaan, ja vaikka esimerkissä olisi muitakin allatiivimuotoisia ilmauksia, niitä ei ole kursivoitu eikä niihin ole liitetty lähdeviitettä.

Aineistossani on sellaisiakin tapauksia, että allatiivimuotoisella sanalla on allatiivimuotoinen määrite tai määritteitä. Context Mill on tulkinnut jokaisen allatiiviesiintymän

omaksi tapauksekseen, joten ne ovat aineistossani erillisinä esimerkkeinä. En ole kuitenkaan jättänyt määritteitä koodaamatta, vaan jokainen esimerkkilauseen allatiivijäsen on saanut oman koodinsa, sillä pidän jokaista allatiivimuotoista sanaa käyttötapansa edustajana. Yleensä pääsana ja määrite saavat saman koodin. Kun tällaisen määrite–pääsana-yhdistelmän sisältävän esimerkin perässä on useampia lähdeviitteitä, ensimmäinen niistä viittaa ensimmäiseen kursivoituun allatiiviesiintymään, toinen toiseen ja niin edelleen.

Seuraavaksi käsittelen edellä mainitsemiani allatiivin käyttötapojen ryhmiä yksi kerrallaan. Käsittelyssä ovat mukana sekä pääaineisto että aika-aineisto. Annan aineistoesimerkkejä ja pohdin tapauksia, jotka vaikuttavat allatiivin käytön laajentumilta.

4.1 Spatiaalinen käyttö

Spatiaaliseen ryhmään *p* kuuluu tietenkin allatiivin spatiaalinen käyttö. Kuten Tiina Onikki-Rantajääskö (2001: 15) huomauttaa, sijainnin ilmaisemista on perinteisesti pidetty sisä- ja ulkopaikallissijojen keskeisimpänä tehtävänä – siitä nimitys ”paikallissijat”. Petri Lauerma (1990: 108) esittää, että konseptuaalisen semantiikan kentistä juuri spatiaalinen kenttä on eräänlainen peruskenttä, josta muut kentät – esimerkiksi identifioiva ja sirkumstantiaalinen kenttä – voidaan johtaa (ks. 2.2). Pentti Leino (2001: 466) huomauttaa, että ulkopaikallissijat eli *l*-sijat ovat lokaalisia, ja niiden käyttö muilla kognitiivisilla alueilla on seurausta spatiaalisen suhteen laajentumisesta. Ulkopaikallissijoilla on siis alettu ilmaista spatiaaliselle suhteelle joiltakin osin analogisia suhteita, esimerkiksi possessiivisuutta. Tämä laajentuminen ei Leinon (2001: 467) mukaan ole satunnaista, vaan sen taustalla vaikuttaa tyypillinen siirtymä konkreettisesta abstraktiin. Paikallissijojen levittäytymistä selittää esimerkiksi metafora: abstraktimpi alue jäsennetään konkreettisen spatiaalisen mallin mukaan.

Myös Alho Alhoniemi (1975: 16) huomauttaa, että lokaalisia (spatiaalisia) suhteita ilmaisevilla morfeemeilla on taipumus laajentaa käyttöalaansa eri suuntiin. Alhoniemikin (1975: 16) arvelee, että ulkopaikallissijat ovat olleet alun perin lokaalisia sijoja, ja habitiivinen käyttö on kehittynyt vasta myöhemmin.

Paavo Siro (1964: 34) esittää Suomen kielen lauseopissaan, että lokatiiviadverbiaalien varsinaisia sijoja ovat sisäiset paikallissijat. Tämän hän perustelee sillä, että ”sisäiset paikallissijat – – ovat ainoastaan lokatiiviadverbiaalin sijoja, kun taas ulkoiset sijat – – ovat sen lisäksi habitiiviadverbiaalin ja aivan erityisessä tapauksessa myös predikatiiviadverbiaalin sijoja” (Siro 1964: 36). Toinen peruste on, että ”vain sisäisen paikallissijan kannan sijalla lokatiivisessa

funktiossa on infinitiivi – –” (Siro 1964: 36). Tällä Siro (1964) tarkoittanee sellaisia tapauksia kuin *hän istahti kirjoittamaan pientä kirjelappusta* ja *varo ilmaisemasta asiaa kenellekään* (Siro 1964: 108). Näissä yhteyksissä ei Siron (1964: 36) mukaan tavata ulkopaikallissijoja.

Siro (1964: 35) myöntää toki, että lokatiivista (spatiaalista) suhdetta voidaan ilmaista myös ulkopaikallissijoilla. Ulkoiset paikallissijat ikään kuin lohkaisevat sisäpaikallissijojen hallitsemasta alueesta osan (Siro 1964: 36). Siro (1964: 36) huomauttaa, että lokatiivista suhdetta ilmaistaessa molemmat sijaryhmät ovat melko samankaltaiset.

Siron (1964: 37) mukaan ulkoisia paikallissijoja käytetään lokatiivisissa ilmauksissa ainakin silloin, kun ilmaistaan jonkin päällä tai lähettyvillä oloa. Sekä Setälä (1966 [1880]), Penttilä (1963) että *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004) antavat allatiivin spatiaaliselle käytölle määritelmän, jonka mukaan allatiivi ilmaisee jonkin päälle, ulkopinnalle, lähettyville tai vaikutuspiiriin siirtymistä tai sellaiselle alueelle siirtymistä, jolla ei ole selvää kiintopistettä. Onikki-Rantajääskö (2001: 15) kutsuu näitä ulkosijojen perushahmotyyppejä PÄÄLLÄOLOKSI ja ASSOSIAATIOKSI. Lisäksi allatiivia käytetään joidenkin paikannimien yhteydessä.

Tyypillistä päälle tai ulkopinnalle siirtymistä kuvaavat esimerkiksi seuraavat aineistoni allatiiviesiintymät:

(13) Puut kaatuilivat *sähkölinjoille*, *teille* ja talojen päälle aiheuttaen aineellisia vahinkoja. (HSa46477 ja HSa46479)

(14) Viimeiseksi *lavalle* nousee alkuperäisten suunnitelmien mukaisesti Lou Reed. (HSa14196)

(15) Pommi oli pantu maanalaiseen junaan, linja-autoon, *puistonpenkille* Yhdysvaltain lähetystön luona, varastoon Manilan lentokentällä ja erään loisto-hotellin ulkopuolelle. (HSa15027267)

(16) Vielä muutama heilautus, ja poika putoaa puuskahtaen *patjalle*. (HSa31006167)

(17) Siirrä salaatti tarjoiluastiaan ja sirottele *pinnalle* murennettu fetajuusto. (HSa31044103)

Esimerkki 13 kuvaa entiteetin päälle siirtymistä, tässä tapauksessa kaatumista. Loput esimerkeistä ilmaisevat ulkopinnalle siirtymistä. *Iso suomen kielioppi* (ISK 2004: 1191) huomauttaa, että kun ulkopinnalle siirtymisen yhteydessä puhutaan esineistä, esineellä edellytetään yleensä (tosin ei aina) olevan käyttötehtävältään vakiintunut ylä- tai ulkopinta. Tämän voi havaita edellä olevista esimerkeistä 14–16: lavalla on pinta, jonka päällä esitys tapahtuu, penkillä on pinta, jonka päällä istutaan, ja patjalla on pinta, jonka päällä maataan.

Sen sijaan esimerkin 17 salaatti ei kuulu esineisiin, joiden ulko- tai yläpinta olisi vakiintunut johonkin käyttötarkoitukseen, eikä pienistä irtonaisista osista koostuvalla massalla oikeastaan edes ole varsinaista muuttumatonta, kiinteää yläpintaa. Salaatilla voi kuitenkin ajatella olevan ”ulkopinta”, kun se on kulhossa niin, että se muodostaa ikään kuin kiinteän, kolmiulotteisen esineen. Näin on luultavasti ajatellut myös esimerkin kirjoittaja, kun hän on käyttänyt salaatin yhteydessä lekseemiä *pinta*. Tällaisen lekseemin avulla voitaneen kuvata sellaisenkin esineen ulko- tai yläpuolta, jolla ei ole tiettyyn käyttötarkoitukseen vakiintunutta pintaa.

Esimerkissä käytetään ulkopaikallissijaa, vaikka *pinta*-lekseemin yhteydessä voidaan käyttää myös sisäpaikallissijaa (vrt. *sirottele pintaan murennettu fetajuusto*). Sisäpaikallissija olisi jopa odotuksenmukainen, jos ajatellaan, että salaatin pinnan ja fetajuuston yhteys edustaa ”kiinteää yhteyttä”, josta puhuttaessa kielenoppaat (ks. 3.2) kehottavat käyttämään sisäpaikallissijaa. Esimerkki voisi siis edustaa jonkinlaista allatiivin käytön laajentumaa.

Tässä tapauksessa ulkopaikallissija on kuitenkin ymmärrettävä valinta, sillä fetajuusto ”sirotellaan” (eikä esimerkiksi painella) salaatin pinnalle. Juusto ei siis kiinnity salaattiin vaan jää irtonaiseksi salaatin pinnan päälle. Sen sijaan seuraavat esimerkit edustavat selvemmin kiinteää tai välitöntä yhteyttä, ja ne voidaan tulkita allatiivin käytön laajentumiksi.

(18) Se avataan lämpimänä, ja pehmeä taikina painellaan sämpylän *seinämille* tiiviisti. (HSa31042748)

(19) Mansikoista tulee nyt punaisia läikkiä *keltaisille betonilaatoille*. (HSa31047364 ja HSa31047365)

(20) Chenin kamppailu on vielä kovempaa: hän sanoo, ettei osaa maalata mielikuvituksesta, hänen intohimonsa on ikivanha instituutio teehuone ja hän maalaa öljyä *kankaalle*. (HSa15012834)

(21) Vuodesta toiseen Helsingin rikospoliisi pistelee murtoja kuvaavia nuppineuloja *kartalle* eniten Hakaniemen ja Vallilan väliin. (HSa31045578)

Esimerkeissä 18–20 ilmaistaan, että taikina, läikät ja maali kiinnittyvät allatiivin kantasanan tarkoitteeseen. Kyseessä on selvästi kiinteä yhteys. Esimerkki 21 on suorastaan malliesimerkki siitä, mitä Saarimaa (1967: 206) kehottaa *Kielenoppaassaan* välttämään: ”aidon ja luonnollisen suomen” vaalijan tulisi käyttää sisäpaikallissijaa, kuten Saarimaan (1967: 206) esimerkissä *löytöpaikat merkittiin karttaan*.

Vakiintuneiden käyttötapojen ja laajentumien väliin jää kuitenkin tapauksia, jotka toisaalta ilmaisevat kiinteää yhteyttä mutta toisaalta ovat ainakin jossakin määrin vakiintuneet ulkopaikallissijaisiksi. Seuraavassa tarkastelen tällaisia esimerkkejä.

(22) Raski ei osaa kirjoittaa melodioita nuoteille vaan hän taltioi ne *nauhalle*. (HSa31049276)

(23) Joitakin hyönteisiä on jouduttu kuulemma myös ohjaamaan hiukan, jotta haluttu toiminta tarttuisi *filmille*. (HSa15000442)

Saarimaan (1967: 206) *Kielenoppaan* mukaan tallenteista puhuttaessa tulisi suosia sisäpaikallissijaisia taivutusmuotoja, joskin hän huomauttaa, että ulkopaikallissijainen asu oli jo tuolloin vakiintunut Yleisradion käyttöön. Itkosen *Kieliopas* (1985: 74) ottaa asiaan sen kannan, että ääni tallennetaan sisäpaikallissijaisesti *nauhaan*, mutta materiaalista puhuttaessa tallenteen voi sanoa olevan ulkopaikallissijaisesti *nauhalla*. Itkosen *Uusi kieliopas* (2002: 69) sen sijaan esittää, että tallenteista puhuttaessa voidaan käyttää sekä sisä- että ulkopaikallissijaa. Yllä olevat esimerkit 22 ja 23 edustavat tätä ulkopaikallissijan käyttöä tallenteiden yhteydessä.

(24) Aivan kuten Olgakin mies tarvitsee *ruutupaperille* suomennettuja lauseita: ”Käytä kondomia, minulla on ripuli”. (HSa71045)

(25) Ruotsin mestaruussarjan kärkijoukkue Blannja Basket karkasi Kööpenhaminassa espoolaisilta jo avausjaksolla ja iski *taululle* murskaluvut 101-63. (HSa15074898)

(26) Takin alta valahtaa näkyviin pahvilappu, *jolle* on kirjoitettu polttoainetta tarkoittava sana. (HSa15048855)

(27) Lehdon edellinen elokuva Real McCoy loihti *valkokankaalle* puolifiktiivisen tarinan rockstara Andy McCoysta. (HSa16349)

Jo Saarimaan (1967: 206) mukaan välitöntä yhteyttä tarkoittavissa ilmauksissa on sellaisia, joissa voidaan käyttää niin sisä- kuin ulkopaikallissijaakin. Esimerkin 24 *ruutupaperi* ja esimerkin 25 *taulu* ovat Saarimaankin (1967: 206) mainitsemia esimerkkejä. Esimerkin 26 *pahvilappu* (jota esimerkissä edustaa relatiivipronomini *joka*) on hyvin lähellä tätä käyttötapaa: siinäkin on kyse litteästä alustasta, johon tehdään merkintöjä jollakin piirustusvälineellä. Esimerkin 27 *valkokangas* lienee jo melko vakiintunut ulkopaikallissijaiseen asuun, vaikka siinäkin kuvataan kuvan ja kankaan kiinteää yhteyttä. Tapaus on hieman tulkinnanvarainen: sisäpaikallissija olisi odotuksenmukainen tällaisesta yhteydestä puhuttaessa, mutta toisaalta heijastettu kuva ei kiinnity

kankaaseen. Kenties ulkopaikallissijan käyttö juontaa juurensa tähän seikkaan. Vaikutusta voi olla silläkin, että esimerkissä on kyse kielikuvasta.

Kuten kappaleen alussa totesin, allatiivilla ilmaistaan paitsi jonkin päälle tai ulkopinnalle siirtymistä myös lähettyville tai vaikutuspiiriin siirtymistä tai sellaiselle alueelle siirtymistä, jolla ei ole selvää kiintopistettä. Seuraavat esimerkit kuvaavat tällaista lähettyville tai vaikutuspiiriin siirtymistä.

> (28) Onnettomuustutkintakeskuksen johtaja Kari Lehtola ei usko, että Estonian uppoamista tutkimaan pyrkivät amerikkalaissukeltajat pääsevät *hylylle*. (HSa43858)
>
> (29) Haalistuneessa vuosia vanhassa lehtijutussa kerrotaan ajo-ohje *lintutornille*, jossa on tullut poiketuksi monet kerrat. (HSa15029339)
>
> (30) *Paikalle* tuli jatkuvasti ambulansseja ja pelastushelikoptereita. (HSa15025464)

Ison suomen kieliopin (ISK 2004: 1191) mukaan ulkopaikallissijoilla ilmaistaan läheisyydessä tai luona olemista varsinkin silloin, kun puhutaan rakennuksista tai suurista esineistä, joiden ylä- tai ulkopinnalla ei ole varsinaista käyttötehtävää. Tällaisia suurempia rakennelmia kuvataan esimerkeissä 28 ja 29. Esimerkki 28 ilmaisee hylyn lähettyville menemistä mutta ei sen sisään menemistä. Samoin esimerkki 29 kuvaa lintutornin luokse menemistä mutta ei ylös kiipeämistä. Esimerkki 30 kuvaa paikkaa, jolla ei ole selkeää kiintopistettä. Ilmeisesti kyse on paikasta, jossa on tapahtunut onnettomuus, ja pelastushenkilökunta saapuu onnettomuuspaikan vaikutuspiiriin.

Iso suomen kielioppi (ISK 2004: 1191) kertoo seuraavaa: ”Kun entiteetillä on sekä selvä ulkopinta että esim. reunoin erottuva sisäpuoli, sisäpaikallissijaisessa ilmauksessa korostuu oleminen reunojen tms. sisässä ja ulkopaikallissijaisessa oleminen vaakatasoisella pinnalla.” Aineistossani on melko vähän tämäntyyppisiä ulkopaikallissijaisia ilmauksia, mutta esimerkin 31 topatut tuolit voisivat edustaa kuvatunlaista entiteettiä. Sisäpaikallissija kuvaisi enemmän tuolin ”sisässä” olemista eikä niinkään sen ”päällä” istumista, joten sikäli sisäpaikallissija olisi voinut olla jopa odotuksenmukaisempi vaihtoehto.

> (31) Tuntuu vain minun pienen maalaisjärkeni näkökulmasta, että jos joskus olisin katsonut asiakseni istua jonkin puolueen kokouksissa iltakaudet ja niillä ansioilla hakeutunut kansanedustuslaitoksen *topatuille tuoleille* nappeja painelemaan, niin totta vie olisin tavalliselle perheenäidille vaatinut hänen usein 24-tuntisen työpäivänsä ansaitsemat tulot ihan markkoina eikä vain työnilona (HSa15067460 ja HSa15067461)

Rakennuksen tai muun tilan sisällä olemisesta (tai sinne menemisestä tai sieltä poistumisesta) puhuttaessa tulisi sekä Saarimaan (1967) että Itkosen (1985) mukaan käyttää sisäpaikallissijaa. Itkonen (1985 ja 2002) on kuitenkin huomannut, että ulkopaikallissijan käyttö tässä yhteydessä on leviämässä. (Ks. 3.2.) Omassa aineistossani tällaista käyttöä on hyvin vähän. Esimerkki 32 voisi kuitenkin edustaa tällaista käyttöä. Esimerkissä puhutaan mitä ilmeisimmin työpaikkarakennusten tai -tilojen sisään menemisestä, joten esimerkki edustaa Itkosen (1985 ja 2002) mainitsemaa ulkopaikallissijojen laajentumista.

(32) Ihmiset kävelivät tuntikausia *työpaikoilleen*, he liftasivat ja keksivät uudelleen pyöräilyn. (HSa59485)

Seuraava esimerkki 33 on sikäli erikoinen, että siinä on käytetty allatiivia, vaikka siinä kuvataan osan erottamista kokonaisuudesta eli polkupyörien alueen erottamista koko piha-alueesta. Tällöin erosija olisi kenties odotuksenmukaisempi (vrt. *pihasta ~ pihalta on täytynyt varata melkoinen alue*). Toisaalta tulosijan käyttöä motivoi se, että toiminnan tuloksena pihalle ilmestyy jotakin, mitä siellä ei entuudestaan ollut, nimittäin alue polkupyörille (vrt. esim. Hakulinen 1979).

(33) Turussa Citymarketin *pihalle* on täytynyt varata melkoinen alue polkupyöriä varten, ja samaan varaudumme Ruoholahdessa. (HSa8096)

ISK:n (2004: 1193I) mukaan allatiivia voidaan käyttää osa–kokonaisuus-suhteen ilmaisemiseen eräiden kosketusverbien kanssa silloin, kun objektina oleva lauseke ilmaisee, kenelle jotakin tehdään, ja allatiivisijaisella adverbiaalilla rajataan teon varsinainen kohde (esim. *suudella tyttöä suulle*). Samaan tapaan voidaan käyttää myös elatiivia (esim. *nipistää kaveria poskesta*), ablatiivia (esim. *tarttua tyttöä vyötäröltä*), adpositioita (esim. *heilauttaa autoa lokasuojan kohdalta*) ja illatiivia (esim. *kissa puski poikaa nilkkaan*). Tavanomaisin sija tässä käytössä on ISK:n (2004: 1193) mukaan elatiivi, ja tulosijoista illatiivi on yleisempi. Ei siis liene yllätys, että aineistossani on vain yksi esimerkki (esimerkki 34) allatiivin käytöstä tällaisessa ilmauksessa.

(34) ”Itävallassa käskettiin potkia hyppääjiä *perseelle*, mutta se ei ole minun tyylini”, Kojonkoski hymähtää. (HSa15011256)

Allatiivia käytetään myös joidenkin paikannimien yhteydessä. Siro (1964: 36) esittää, että paikannimistä puhuttaessa sisäpaikallissijat ja ulkopaikallissijat ovat samanveroiset – niiden merkitykset eivät siis eroa toisistaan. ISK (2004: 1192) puolestaan esittää, että sisäpaikallissija on tavallisempi. Ulkopaikallissijan käyttö voi juontua siitä, että nimellä on alun perin viitattu veden

äärellä sijaitsevaan paikkaan, kuten Tampere (esimerkki 35) ja Rauma (esimerkki 36). Aina ulkopaikallissijan käytölle ei ole ilmeistä syytä, kuten paikannimen Hyvinkää yhteydessä (esimerkki 37). (ISK 2004: 1192.)Samassakin nimessä voi esiintyä vaihtelua, esimerkiksi *Sahalahdella* tai *Sahalahdessa* ovat molemmat käyttökelpoisia muotoja (Iisa–Oittinen–Piehl 2006: 185).

(35) Tutkimusta ollaan laajentamassa Espooseen ja *Tampereelle*. (HSa31030778)

(36) Haettaessa aikataulua *Raumalle* kone tarjoaa matkaa *Kauhavalle*. (HSa31022397 ja HSa31022401)

(37) Lieden, astianpesukoneen ja pyykinpesukoneen tuominen *Hyvinkäälle* maksaa 30 markan punnitusmaksun lisäksi kuusi penniä kilolta. (HSa42116)

ISK:n (2004: 1192) mukaan monet *joki-, koski-, järvi-, vesi-, niemi-, mäki-* ja *vuori-* loppuiset paikannimet esiintyvät appellatiivisen sanan mukaisesti ulkopaikallissijoissa. Aineistossani tällaisia paikannimiä ovat esimerkiksi Riihimäki (esimerkki 38) ja Seinäjoki (esimerkki 39).

(38) Viimeiseksi viikoksi hän siirtyi *Riihimäelle* Bonanza-hotelliin ilotytöksi. (HSa70822)

(39) Tangokuningas muutti valtakuntaansa *Seinäjoelle* ja jäi. (HSa31048496)

ISK:n (2004: 1192) mukaan useimmat *inen*-päätteiset paikannimet taipuvat sisäpaikallissijoissa ja monikollisina. Aineistossani on yksi *inen*-loppuinen paikannimi, jota on taivutettu ulkopaikallissijassa ja monikollisena (esimerkki 40).

(40) 3-vuotiaana perhe muuttaa *Paraisille*, jossa Hursti asuu nuoruutensa. (HSa15095518)

Kaikki aineistoni paikannimet eivät viittaa kuntiin. Proprein nimettyjä paikkoja voivat olla myös esimerkiksi vesistöt (esimerkki 41), maanpinnan muodostumat (esimerkki 42) ja ihmisen tekemät kohteet (esimerkki 43).

(41) Melontaretkelle *Vantaanjoelle* lähdetään ti 17.7. (HSa31014839)

(42) Raita suuntaa *Pyhätunturille* lataamaan ja Poutiainen kotimaisemiin pariksi päiväksi. (HSa15016314)

(43) *Lintsille* [Linnanmäen huvipuistoon] olisi kova hinku nytkin, mutta siellä syöksyttäisiin niin kovalla vauhdilla laitteelta toiselle, etteivät jalat enää jaksaisi jalkapalloilua. (HSa31053930)

ISK (2004: 1192) kertoo, että ulkomaisista paikannimistä käytetään usein sisäpaikallissijaa. Poikkeuksia ovat saaret, joista käytetään yleensä ulkopaikallissijaa (esimerkki 44). Maan nimistä käytetään myös usein sisäpaikallissijaa, mutta poikkeuksen tekee ulkopaikallissijainen Venäjä (esimerkki 45). Aineistossani on myös esimerkiksi ulkopaikallissijaisina taipuvia ulkomaisia kaavanimiä (esimerkit 46 ja 47).

(44) Lisäksi bändi pääsee esiintymään jazzfestivaaleille Belgiaan ja *Ibizalle*. (HSa31049564)

(45) Pavel Patera ei lähde *Venäjälle*. (HSa31007489)

(46) Seuraavana aamuna mielenosoittajat kokoontuivat *Götaplatsenille*. (HSa31021887)

(47) Esimerkiksi Pariisin *Champs Elysées'lle* katusoittajilla ei ole mitään asiaa. (HSa31012995)

Konkreettisten kohteiden lisäksi aineistossani on abstrakteja ”paikkoja”, jotka taipuvat ulkopaikallissijaisina. Fyysisen maailman rinnastaminen abstrakteihin ilmiöihin ei sinänsä ole yllättävää, onhan varsin tavallista, että abstraktia maailmaa kielennetään konkreettisen maailman mallin mukaan. Tällaisia abstrakteja paikkoja ovat esimerkiksi tilit (esimerkki 48), markkinat (esimerkki 49) ja erilaiset työelämän alat (esimerkki 50). Ulkopaikallissijoja käytetään myös joistakin teknologian ilmiöistä, kuten Internet-sivuista (esimerkki 51).

(48) Rinne on kuulusteluissa myöntänyt, että hänen *kotimaisille tileille* ohjaamansa varat kuuluvat Turun yliopistolle. (HSa40831 ja HSa40832)

(49) Sieltä valmistuneilla lahjakkailla IT-ammattilaisilla on tie auki *kansainvälisille markkinoille*. (HSa31003345 ja HSa31003346)

(50) Neuvostoliiton ja Suomen välillä allekirjoitettu uusi kauppasopimus takaa täystyöllisyyden Suomen vientiteollisuudelle, jota oli sotakorvausten takia laajennettava huomattavasti *sellaisillekin aloille*, jotka olivat Suomessa aikaisemmin melkein olemattomia, kirjoittaa tänään New Statesman and Nation arvioidessaan sopimuksen merkitystä. (HSa7141 ja HSa7142)

(51) Radiolinjan JukeBoksin periaate on toinen: käyttäjä rekisteröityy Radiolinjan *nettisivuille* ns. harmonistiksi ja ”säveltää” ohjeiden mukaan itse soittoäänen. (HSa15059700)

Aina tulosijan käyttö spatiaalisessa kontekstissa ei edellytä, että lauseen ilmaisema asiaintila kuvaisi varsinaista konkreettisen olion siirtymistä. Pentti Leinon (2001: 61–62) mukaan allatiivin ilmaiseman väylän toteutumaksi sopii myös se liikerata, joka syntyy agentin toiminnasta (esimerkki 52), ja liike voi olla subjektiivistakin siinä mielessä, että lauseen ilmaisemaan asiaintilaan ei suoranaisesti kuulu liikettä (esimerkki 53 ja 54).

(52) Täältä ylhäältä näkee *näyttämölle* erinomaisesti, mutta näkyvyys myös alempaa oli hyvä. (HSa10592)

(53) Asun keskustassa, ja kotini ikkunat ovat *kadulle* päin. (HSa9352)

(54) Esimerkiksi lippu helmikuussa ensi-iltansa saavaan Fidelio-oopperaan *hyvälle paikalle* maksaa 450 markkaa. (HSa15056617 ja HSa15056618)

Kuten olen jo aikaisemmin huomauttanut, ryhmieni rajat eivät ole täysin selvät, ja spatiaalisella ryhmällä on rajapintoja muiden ryhmien kanssa. Eräs tällainen rajapinta koskettaa leksikaalistumien ryhmää *l*. Olen päättänyt, että leksikaalistumien ryhmään kuuluvat selkeämmät adpositiolausekkeet ja leksikaalistuneet muodot, spatiaaliseen ryhmään muut suhdetta osoittavat substantiivilausekkeet, joissa toinen jäsen on genetiivisijainen ja toinen allatiivisijainen (vertaa esim. lauseita *poliisit ajoivat auton sivulle* ja *ihmiset pelastautuivat aluksen kyljelle*). Tällaisilla adpositio- ja substantiivilausekkeilla on yhteistäkin käyttöä: esimerkiksi ISK (2004: 1191) huomauttaa, että kyseisenlaisilla adpositio- ja substantiivilausekkeilla voidaan osoittaa ulkopinnalla olemista (tai sille siirtymistä) niissä tapauksissa, joissa entiteetillä ei ole tiettyyn käyttöön tarkoitettua ylä- tai ulkopintaa, esim. *television päälle, auton katolle* (ks. edellä tässä kappaleessa).

Asentoa tai tilaa osoittavien allatiivien ryhmän kanssa spatiaalisella ryhmällä on yhteistä tapauksissa, joissa paikanilmausta käytetään metaforisesti esimerkiksi työn vaiheen kuvaamiseen (esim. *suunnitelmat jäivät piirustuslaudalle*). Tällaiset tapaukset olen laskenut osaksi asennon tai tilan ilmausten ryhmää, sillä tosiasiassa ne kuvaavat nimenomaan työn vaihetta, eivät paikkaa.

Allatiivin datiivisilla ja spatiaalisilla käyttötavoilla on myös yhteistä. Tähän rajanvetoon palaan resipienttien ryhmän käsittelyn yhteydessä.

4.2 Datiivinen käyttö

Olen jakanut allatiivin datiivisen käytön kolmia: resipientteihin (*r*), benefaktiiveihin (*b*) ja kokijan ilmauksiin (*k*). Datiivisesta käytöstä käytetään kirjallisuudessa myös nimitystä habitiivinen käyttö (esim. Siro 1964, ISK 2004, Leino et al. 2001). Siron (1964: 33) määritelmän mukaan habitiiviadverbiaali käsittää kaikki ulkoiset paikallissijat, datiiviadverbiaali vain allatiivin.

Resipientti, benefaktiivi ja kokija ovat semanttisia rooleja. Kuten Pentti Leino (2001: 22–23) huomauttaa, semanttisten roolien roolivalikoima ei ole vuosienkaan saatossa vakiintunut, ja sama koskee eri roolien täsmällisiä määrittelyjä: eri roolien luonne on avoin ja niiden rajat ovat sumeat. Roolit perustuvat prototyyppisiin jäseniin siinä missä kielelliset kategoriat yleensäkin. Semanttiset roolit eivät olekaan tiukasti määritelty lista rooleja vaan pikemminkin ”kätevä tapa osoittaa joitakin lauseen elementtien semanttisia tehtäviä” (Leino 2001: 22). Näin ollen omatkin semanttisiin rooleihin perustuvat ryhmäni ovat rajoiltaan häilyvät, ja prototyyppisten jäsenten lisäksi niihin kuuluu myös perifeerisempiä tapauksia. Siitä huolimatta semanttiset roolit tarjoavat hyvän mahdollisuuden käsitellä samankaltaiset datiiviset allatiivit omina ryhminään.

4.2.1 Resipientit

Tässä kappaleessa käsittelen resipienttejä, jotka ovat konkreettisen esineen tai abstraktin informaation vastaanottajia. Resipientit kuvaavat siis entiteettejä, joiden haltuun tai tietoisuuteen jotakin siirtyy, jotka saavat jotakin tai joille tarjotaan jotakin. Semanttisista kentistä resipientit kuuluvat possessiiviseen kenttään

Paavo Siro (1964: 33) pitää habitiivista käyttöä eräänlaisena ulkoisten paikallissijojen peruskäyttönä. Habitiiviadverbiaali osoittaa hänen mukaansa hallussaoloa, hallusta pois joutumista ja haltuuntuloa. Alho Alhoniemi (1975: 7) jakaa Siron (1964) habitiiviset adverbiaalit kahteen ryhmään, joita hän kutsuu habitiivisiksi ja kognitiivisiksi adverbiaaleiksi. Habitiivisessa suhteessa toinen entiteetti suhteutetaan toisen hallinta- tai omistuspiiriin, kun taas kognitiivisessa suhteessa toinen entiteetti suhteutetaan toisen tietämys- tai havaintopiiriin. Ensimmäinen siis osoittaa hallintasuhdetta ja sen muutoksia, jälkimmäinen tiedon leviämistä jostakin jollekin.

Raja näiden kahden välillä voi olla hyvinkin vähäinen, mutta Alhoniemi (1975: 14) pitää niiden erottamista perusteltuna, sillä kognitiiviset kontekstit ovat jossain määrin omaleimaisia. Kognitiivisissa lauseissa mikään ei kirjaimellisesti siirry elollisen olennon tajuntaan, vaan ”uudet havainnot ja tiedot ovat aina tulosta prosessista, jonka aiheuttavat jostakin saadut ärsykkeet” (Alhoniemi 1975: 14). Tiedon olemassaolo ei tulosijan käytöstä huolimatta pääty tulosijan

ulkopuolisessa paikassa, vaan tieto joutuu ”lokaliteettiin, mistä se on omaksuttavissa” (Alhoniemi 1975: 14). Omassa jaottelussani en ole jakanut datiivista käyttöä Alhoniemen tavoin, sillä käyttämäni semanttiset roolit eivät vaadi tällaista erottelua. Resipienttien ryhmään kuuluu näin ollen sekä ”habitiivisia” (esimerkki 55) että ”kognitiivisia” (esimerkki 56) tapauksia.

(55) Vuotuinen 40 000 markan palkinto annetaan *ansioituneelle tietokirjailijalle*. (HSa2012 ja HSa2013)

(56) Kauppalaivojen on ilmoitettava *tulosatamalle* ennakkoon, mitä jätteitä ja kuinka paljon alus aikoo jättää. (HSa40305)

Omistus voi ISK:n (2004: 1196–1197) mukaan olla joko varsinaista omistamista tai erottamatonta omistamista. Ensimmäinen tarkoittaa tilannetta, jossa luovutettavissa oleva entiteetti on jonkun omistuksessa tai hallussa, ja jälkimmäisessä on kyse luovuttamattomasta omistuksesta. Resipienttiryhmässäni kuvataan tietenkin omistukseen siirtymistä, ei vielä itse omistamista. Esimerkki 57 kuvaa varsinaista omistusta, esimerkki 58 erottamatonta omistusta.

(57) *Teostolle* menee jokaisesta soittoäänenä tallennetusta sävellyksestä tekijänoikeusmaksuna 90 penniä. (HSa15059831)

(58) *Minulle* vuodet ovat tuoneet vaarin auktoriteettia. (HSa31042232)

Edellä kappaleessa 4.1 huomautin, että allatiivin datiivisella ja spatiaalisella käytöllä on yhteistä kosketuspintaa. ISK (2004: 1197) esittää, että sekä habitiiviset että lokatiiviset ilmaukset kuvaavat kahden entiteetin suhdetta, jossa toinen sijoittuu tai kuuluu toisen hallintapiiriin – lokatiivinen ilmaus ilmaisee entiteetin paikkaa tai siirtymää paikasta tai paikkaan, habitiivinen ilmaus taas sitä, että toinen entiteetti on toisen hallinnassa tai siirtyy siihen tai siitä pois. Sisäpaikallissijaiset lausekkeet tulkitaan ISK:n (2004: 938) mukaan herkemmin lokatiivisiksi ja ulkopaikallissijaiset habitiivisiksi (vrt. *pankkiin ~ pankille siirrettiin rahaa*). Lisäksi ihmistarkoitteinen sana tulkitaan ulkopaikallissijaisena usein habitiiviseksi (ISK 2004: 1197).

Alhoniemi (1975: 12) esittää, että habitiivisten ja lokatiivisten muutosilmausten lähisukulaisuus juontuu muun muassa siitä, että kun jokin siirtyy habitiivisesti, siirtyy se usein myös lokatiivisesti, kuten esimerkissä 59. Aina näin ei kuitenkaan käy, kuten esimerkki 60 osoittaa.

(59) Henrik Warburg myy alkoholia Helsingörin kaupassaan pääasiassa *ruotsalaisille*, jotka ostavat koreittain olutta Tanskan puolella. (HSa56549)

(60) Myöhemmin myös korkeimman oikeuden rakennus päätyi *mielenosoittajille*. (HSa15044803)

Esimerkin 60 lisäksi aineistossani on muitakin esimerkkejä, joissa entiteetit eivät siirry spatiaalisesti, vaikka ne siirtyvätkin datiivisesti. Kun entiteetti ei ole konkreettinen, se ei myöskään voi siirtyä spatiaalisesti. Tällainen abstrakti entiteetti on muun muassa *oikeus* esimerkissä 61. Esimerkistä on huomattava, että kyseinen entiteetti ei ole vielä välttämättä ollut kenenkään hallussa, toisin sanoen kenelläkään ei välttämättä ole ollut oikeutta hajottaa parlamentteja ennen tätä. On kuitenkin olemassa taho, jolla on valta antaa presidentille tällainen oikeus, vaikka sillä itsellään ei olisikaan mahdollisuutta kyseistä oikeutta käyttää.

(61) *Presidentille* annettiin myös oikeus alueellisten parlamenttien hajottamiseen vastaavissa tapauksissa. (HSa61606)

Spatiaalista siirtymää ei tapahdu myöskään silloin, kun puhutaan sanomisesta, näyttämisestä tai muusta informaation jakamisesta (esimerkki 62). Tämä vastaa sitä käyttöä, jota Alhoniemi (1975) kutsuu kognitiiviseksi (ks. edellä tässä kappaleessa).

(62) ”Sano nyt *niille*, että tämmösiä ei poimita”, hän tuhahtaa *virolaiselle Ruth-vaimolleen* ja nakkaa täysvalkoisen mansikan menemään. (HSa31030336, HSa31030346 ja HSa31030348)

Rajanveto datiivisen ja spatiaalisen käytön välillä ei aina ole yksinkertaista. Esimerkissä 63 on vaikeuksia erottaa, onko kyseessä datiivinen vai spatiaalinen suhde. Tieto ärsykkeestä siirtyy tavallaan spatiaalisesti hermoratoja pitkin nenästä aivoihin, mutta toisaalta sieraimista ja aivopuoliskoista puhutaan tässä ikään kuin elollistettuina, lähettämiseen ja vastaanottamiseen kykenevinä olentoina. Datiivista tulkintaa tukee sekin, että aivopuoliskoista puhutaan ulkopaikallissijassa. Spatiaalista tulkintaa taas heikentää se, että aistiärsyke, siis haju, tuskin itse siirtyy aivoihin, vain sierainten lähettämä tieto siitä. Tätä voi verrata siihen, mitä Alhoniemi (1975) pitää kognitiivisena suhteena.

(63) Aiemmin on saatu selville, että kumpikin sierain lähettää aistiärsykkeet *omalle aivopuoliskolleen*. (HSa15033305 ja HSa15033306)

Kuten spatiaalisen ryhmän käsittelyn yhteydessä (ks. 4.1) tuli ilmi, allatiivin ja muiden ulkopaikallissijojen spatiaalista käyttöä on tavattu pitää peruskäyttönä, josta muut käyttötavat on johdettu (ks. esim. Leino et al. 1990). Ulkopaikallissijojen leviäminen muihin käyttötapoihin ei

kuitenkaan välttämättä johdu vain metaforasta. Esimerkiksi Pentti Leino (2001: 467–469) pohtii, voisiko laajentuminen johtua paikallisuuden ja hallussapidon luonnollisesta samankaltaisuudesta. Hän ottaa esimerkikseen adessiivin (jonka tulosijainen vastine allatiivi siis on): kun adessiivin kantasanan tarkoite on henkilöviitteinen, spatiaalisen sijainnin ilmaus tuo mukanaan sen lisäimplikaation, että entiteetti ei ole vain jonkun luona vaan myös tämän hallussa ja hallittavissa.[4] Selvästi tämä näkyy Leinon (2001: 467–469) mukaan eksistentiaalisissa lauseissa: *rannalla on vene* johtaa spatiaaliseen tulkintaan adessiivin kantasanan elottoman tarkoitteen vuoksi, mutta *isännällä on vene* johtaa possessiiviseen tulkintaan, koska adessiivin kantasanan tarkoite on elollinen (jälkimmäinen esimerkki on omani). Spatiaalisesta ”lähipiiristä” tulee päättelyn kautta tiedostavan ja persoonaisen olion hallintapiiri.

Leino (2001: 468) esittää, että elollisuudella on ollut suuri vaikutus adessiivin habitiivistumiseen. Tarkoitteen persoonaisuus on jopa niin hallitseva piirre, että se heijastuu kieliopillisiin rakenteisiin: jos tarkoitteena on persoonainen olento, suomen kieli ilmaisee erottamatonta omistusta ulkopaikallissijalla (*lapsella on siniset silmät*), mutta jos tarkoite on eloton olio, käytetään sisäpaikallissijoja (*veneessä on harmaat purjeet*). Vaikka esimerkkisijana on adessiivi, sama pätee käsittääkseni myös muihin ulkopaikallissijoihin, siis myös allatiiviin (vrt. esim. *vanhukselle ~ kankaaseen tuli ryppyjä*).

Tyypillisesti resipientti on elollinen, esimerkiksi ihminen tai eläin, mutta myös ihmisen muodostamat sosiaaliset instituutiot voidaan ajatella elollisiksi, kuten esimerkissä 64 (ks. esim. Leino 2001: 52 ja ISK 2004: 937). Perifeerisempiä sen sijaan ovat elottomat resipientit. Olen kuitenkin lukenut ne osaksi resipienttien ryhmää semanttisen tehtävänsä vuoksi, sillä kuten esimerkistä 65 voidaan huomata, elottomien entiteettien yhteydessä ei aina ole kyse spatiaalisesta muutoksesta. Niiden päätyminen resipienttien ryhmään johtuu siitäkin, että niiden yhteydessä käytetään tyypillistä datiivista verbiä, kuten *antaa* esimerkissä 65. Kun ihmisen luomat instituutiot lasketaan elollisten resipienttien joukkoon, elottomia resipienttejä on vain murto-osa aineistoni resipienteistä.

(64) Valtuusto päätti helmikuussa myydä yhtiön koko osakekannan *Espoon Sähkölle* 440 miljoonalla markalla. (HSa15041348)

(65) Helsingin Verkkosaaressa Jackson tutustui Stadin Panimoon ja antoi korkeimmat pisteet *belgialaistyyppiselle dubbelille* ja *omintakeiselle*, vahvuudestaan (10,1 %) huolimatta *raikkaalle Barley Winelle*. (HSa31043543, HSa31043544, HSa31043546, HSa31043554 ja HSa31043556)

[4] Lisäpäätelmiin johtaa Leinon (2001: 467) mukaan myös subjektin henkilöviitteisyys (*isäntä on riihellä*) sekä se, miten referentit, esimerkiksi isäntä ja riihi, ovat tyypillisesti tekemisissä keskenään (*isäntä on riihellä ~ riihtä puimassa*).

Aina se, mitä resipientti vastaanottaa, ei ole konkreettinen olio tai kommunikaatio. Se saattaa olla myös abstrakti entiteetti, kuten *oikeus* esimerkissä 61 ja seuraavassa esimerkissä 66. Esimerkissä 66 myös tarjoajana on abstrakti *jakso*, ja koko ilmausta voi pitää kielikuvana.

> (66) Valtakunnassa on muutoinkin esitetty visioita tulevaisuuden työn muuttumisesta jaksoiksi, joiden kesto vaihtelee ja jotka toisaalta tarjoavat *työnantajalle* joustavan työvoiman käytön ja toisaalta *työntekijälle* mahdollisuuden jatkuvaan palkkaneuvotteluun. (HSa20794 ja HSa20800)

Yleensä resipientin yhteydessä käytetään verbiä, joka jollakin tavalla kuvaa datiivista siirtymistä tai kommunikointia. Joukkoon mahtuu kuitenkin vähemmän prototyyppisiä verbejä, kuten *tarjota, antautua, kuulua* ja *jäädä* sekä *jättää*. Tarjoaminen kuvaa, että antaja on valmis luovuttamaan jotakin resipientille tai että resipientillä on mahdollisuus saada jotakin, mutta se ei vielä ilmaise, että datiivinen siirtymä todella tapahtuu (ks. esimerkki 67). Koska allatiivijäsen on pakollinen ja koska antamistapahtuma on jo käynnistynyt, nämä tapaukset kuuluvat resipienttien ryhmään eivätkä benefaktiivien ryhmään (*b*).

> (67) [”]Ensi katsomalta ei huomaa, että hänellä on mielenterveysongelmia”, Chen osoittaa yksinään istuvaa miestä, joka tarjoaa hymyillen tupakkaa takaisin sormella *osoittelijalle*. (HSa15013028)

Antautuminen on hankala tapaus, sillä sen merkitys muistuttaa *hävitä*-verbiä, ja *hävitä jollekulle* -tapaukset olen lukenut benefaktiivien ryhmään. Antautuminen on siis kahden datiivisen ryhmän rajalla, ja se voisi sopia kumpaan ryhmään tahansa. Se on kuitenkin päätynyt resipienttiryhmään lähinnä siksi, että se on *antaa*-verbin *UtU*-johdos (ks. esim. ISK 2004: 340), ja sellaisena se merkitsee oikeastaan ”itsensä antamista”. Tällainen käyttö näkyy esimerkiksi seuraavassa esimerkissä 68.

> (68) Soittoa leimasi aito herkkyys ja antautuminen Chopinin *juovuttaville fioriturille*. (HSa15996 ja HSa15997)

Datiivisessa kontekstissa jollekulle jättäminen ja jääminen ovat tapauksia, joissa myös siirretään jotakin jollekin tai jotakin ilmaantuu jollekin. Maija Vilkkumaa (2001: 209) määrittelee jättämisen seuraavasti: ”*Jättää* hahmottaa tyypillisesti prosessin, jossa ANTAJA lähtee pois SAAJAn luota sen jälkeen, kun hän on antanut tälle LAHJAn.” Esimerkki 69 edustaa tätä tyyppiä.

Toisaalta kyse voi olla myös ilmiöstä, jota Herlin ja Honkanen (2001: 353) kuvaavat toteutumattomaksi liikkeeksi: resipientillä on jo alun alkaen ollut jotakin tai mahdollisuus saada jotakin, ja siitä hänelle jää prosessin jälkeen koko kokonaisuus tai tietty osa (esimerkki 70). Kuten esimerkeistä huomaa, jäävä tai jätettävä asia voi olla joko konkreettinen tai abstrakti.

(69) Ostetusta sähkölaitteesta syntyvän romun voi jatkossa jättää *myyjälle*. (HSa40928)

(70) Syyteharkinta koko petossarjasta jää *valtakunnansyyttäjänvirastolle*. (HSa31028114)

Verbin *kuulua* sisältävät ilmaukset (esimerkki 71) olen myös lukenut osaksi resipienttien ryhmää. Tässä tapauksessa kyse ei ole enää datiivisesta siirtymästä vaan omistuksesta. Ilmaukset ovat kuitenkin päätyneet resipienttiryhmään, sillä ne resipienttien tavoin ne kuuluvat possessiiviseen kenttään, joskin ne ovat sekä omassa luokittelussani että possessiivisessa semanttisessa kentässä perifeerisiä tapauksia (Nikanne 1990: 193).

(71) Viereinen huone kuuluu Ellen *Thesleffille*. (HSa16493)

4.2.2 Benefaktiivit

Benefaktiiveilla tarkoitan tässä opinnäytetyössä sellaisia allatiivin kantasanan tarkoitteita, jotka jollakin tavalla hyötyvät tai kärsivät[5] toiminnasta olematta kuitenkaan sen varsinaisia jäseniä tai kohteita. Yleensä benefaktiivi ei ole lauseen pakollinen jäsen. Tyypillisiä esimerkkejä ovat muun muassa seuraavat:

(72) Matti Borg kertoo, että säveltäminen *omalle vaimolle* on luontevaa. (HSa31052100 ja HSa31052101)

(73) [P]etokannat ovat tietyillä alueilla varsin tiheät ja aiheuttavat *ihmisille* vahinkoa. (HSa31028276)

Benefaktiivit kuuluvat resipienttien tavoin possessiiviseen semanttiseen kenttään. Rajanveto resipienttien, benefaktiivien ja kokijan ilmausten välillä ei ole helppo eikä aina edes mahdollinen, mutta olen pyrkinyt ryhmittelemään aineistoni esiintymät johdonmukaisesti, joskaan

[5] Zúñiga ja Kittilä (2010) kutsuvat tapahtumasta kärsivää benefaktiivia nimityksellä *malefaktiivi* (malefactive). He kuitenkin huomauttavat, että allatiivi on harvinainen malefaktiivin sija suomen kielessä.

en turhantarkasti. Itse benefaktiivin käsitteen olen määritellyt sen verran väljästi, että ryhmään sopii monenlaisia tapauksia. Käsittelen tässä alaluvussa näitä erilaisia tapauksia.

Tyypillinen benefaktiivi on elollinen. Tämä on tietty odotuksenmukaista, sillä vain elollinen olento käsitetään sellaiseksi, joka voi kokea saaneensa hyötyä tai kärsimystä jonkun muun toiminnasta. (Zúñiga & Kittilä 2010: 1–28.) Esimerkkejä elollisista benefaktiiveista on esimerkeissä 74 ja 75. Aineistossani on myös elottomia benefaktiiveja (esimerkki 76). Elottomat benefaktiivit voivat hyvin olla esimerkiksi analogian tulosta, kun elotonta maailmaa kielennetään elollisen maailman käsittein.

(74) Slovenialaisravintola kokkasi *olympiaväellekin*. (HSa31042338)

(75) Viides Sääty onnistuu keskustelevalla ja kriittisellä kerronnallaan luomaan *insinööreille* ja *arkkitehdeille* historian. (HSa15031594 ja HS15031596)

(76) eQ Free -palvelu on suunniteltu pääasiassa *wap-puhelimille*, mutta kaupankäynti onnistuu myös uusimmilla gsm-puhelimilla. (HSa15048037)

Van Valin ja LaPolla (1997: 384) esittelevät kolme benefaktiivin alatyyppiä: plain benefactive, benefactive-recipient ja deputative-benefactive. Näistä kahdessa ensimmäisessä tapauksessa voidaan suomessa käyttää allatiivia benefaktiivin sijana. (Deputative-benefactive-tyypissä käytetään suomessa yleensä adpositiorakennetta: *Pekka maalasi talon Matin puolesta.*) Kolmijako ei sovi täydellisesti suomen kieleen, mutta toivon sen valaisevan benefaktiivin eri puolia.

Plain benefactive -tyyppi ilmaisee benefaktiivin ”huvittamista” tai ”viihdyttämistä”, kuten esimerkissä 77. Englannin kielessä tässä tyypissä käytetään yleensä prepositiota *for*. Omassa luokittelussani osa tällaisista tapauksista kuuluu resipienttien ryhmään, sillä näissä tapauksissa on usein kyse jonkin vastaanottamisesta (esim. *äiti kertoi lapselle sadun*).

(77) Jumppaa järjestetään *naisille* ja *rohkeille miehille* kesäkeskiviikkoisin Pukinmäen rantapuistossa[.] (HSa31032319, HSa31032321 ja HSa31032322)

Kyseessä olevan kolmijaon mukaisista aineistoni benefaktiiveista suuri osa kuuluu tyyppiin benefactive-recipient, jossa benefaktiivi on jonkin toiminnan tai tuloksen tarkoitettu vastaanottaja (englannissa esim. ilmaustyyppi *father baked me a cake*). Resipienteistä nämä tapaukset erottaa se, että benefaktiivi on verbin argumenttirakenteen valinnainen jäsen, resipientti pakollinen – eroa on siis myös siinä, millainen verbi on kyseessä.

Ero näkyy seuraavista esimerkeistä 78 ja 79, joissa esimerkki 78 on resipienttiryhmästä, esimerkki 79 benefaktiiviryhmästä. Esimerkissä 78 ilmaistaan, että palkinto todella luovutetaan, kun taas esimerkissä 79 ilmaistaan vain, että syötävää varastetaan sisaruksia varten. Se ei kuitenkaan vielä ilmaise varsinaista datiivista siirtymää eli sitä, päätyykö syötävä todella sisaruksille.

(78) Vuotuinen 40 000 markan palkinto annetaan *ansioituneelle tietokirjailijalle*. (HSa2012 ja HSa2013)

(79) Raittiit ja urheilulliset Koistiset aloittivat varastamalla *sisaruksilleen* syötävää ja murtautuivat lopulta pankkiholviin dynamiittipaukkujen avulla. (HSa1046)

Kuten huomataan, esimerkissä 79 antamismerkitys ei tule verbin *varastaa* merkityksestä. Jaakko Leino (2001: 240) ehdottaa, että antamismerkitys tulisikin verbin sijaan konstruktiosta eli verbistä riippumattomasta muodon ja merkityksen yhteenliittymästä. Adele E. Goldberg (1995: 31–39) käsittelee konstruktioita ja niiden polyseemisyyttä sekä erityisesti englannin ditransitiivikonstruktiota (*John gave Jane a cake*), joka muistuttaa suomen ANTAA-konstruktiota. Tähän konstruktioon sopii Goldbergin mukaan varsinaisten antamisverbien lisäksi esimerkiksi hankkimis- ja valmistamisverbejä sekä muita verbityyppejä. Siinä missä antamisverbit toteavat datiivisen siirtymän todella tapahtuneeksi, muut verbityypit ilmaisevat, että agentin on tarkoitus luovuttaa jotakin vastaanottajalle; sitä ei ilmaista, toteutuuko antaminen todella.

Leino (2001: 240) käyttääkin juuri Goldbergin (1995: 31–139) teoriaa oman tulkintansa pohjana. Allatiivijäsen ja antamismerkitys tulisivat hänen mukaansa esimerkin 79 kaltaisissa tapauksissa ANTAA-konstruktiosta, johon kuuluvat juuri allatiivijäsen ja ’antaminen’. Ja kuten Lari Kotilainen (2001: 104–105) huomauttaa, suuntautuminen kuuluu allatiivin merkitykseen, ja siksi allatiivi-ilmaus tuo suuntautumisen merkityksen sellaisiinkin prosesseihin, joiden hahmoon se ei luonnostaan kuulu. Itse pidän tällaista konstruktioajatusta varsin varteenotettavana tulkintana, sillä se selittäisi, miksi allatiivijäsen voi esiintyä tällaisessa yhteydessä luontevasti.

Aineistossani on myös kiintoisia esimerkkejä, joissa allatiivimuotoinen määrite esiintyy hyvinkin epätavallisen verbin kanssa. Niiden perusteella voisi olettaa, että ANTAA -konstruktio on laajentunut vielä hankkimis- ja aiheuttamisverbeistäkin eteenpäin. Tästä ovat esimerkkeinä esimerkit 80 ja 81. Niissä kellon raksutus ja sylkäiseminen ”tuottavat” jotakin jollekulle.

(80) Sekuntikello raksutti *hänelle* 11 sekunnin eron Rygliin. (HSa15073273)

(81) Jeremenko Jr. sylkäisi *itselleen* pelikiellon. (HSa31006790)

Myös Alhoniemi (1975: 17) käsittelee tämäntyyppisiä allatiiviesiintymiä. Hän kutsuu niitä finaalisiksi allatiiveiksi: verbin ilmaisema tekeminen tapahtuu allatiivin kantasanan tarkoitteen hyväksi (omassa luokittelussani myös haitaksi). Hän huomauttaa, että finaalinen allatiivimäärite voi esiintyä hyvin monenlaisissa konteksteissa, ja oma aineistoni näyttää vahvistavan tämän käsityksen.

Benefaktiiveja esiintyy aineistossani paljon valmistamis- ja aiheuttamisverbien kanssa. Eräs harvinaisempi tyyppi on *olla*-verbin kanssa esiintyvä benefaktiivi. Siro (1964: 32) huomauttaa, että *olla*-verbin ja tulosijan yhdistelmässä on yleensä kyse oikeutuksesta eikä niinkään ”tosiasian toteamisesta”. Aineistossani kyseessä on usein tapaus, jossa allatiivimuotoinen määrite attribuutteineen määrittää koko muun lauseen ilmaisemaa eksistentiaalista tilaa, kuten esimerkissä 82.

(82) Sisällä on vielä pöydät ja penkit koko *patterille*. HSa31045313

Pentti Leino (2001: 470–471) esittää, että statiivisen *olla*-verbin ja tulosijan yhdistelmä saa helposti finaalisia implikaatioita. Tulosija ikään kuin dynaamistaa oloverbin osoittaman staattisen tilanteen, ja *olla*-verbi saa ”jollekulle suunnattu tai tarkoitettu” -tyyppisiä lisätulkintoja. Toisaalta oloverbi tekee tulosijan ilmaisemasta liikkeestä vain potentiaalista tai ei-aktuaalista, eli liike tavallaan jähmettyy oloverbin vaikutuksesta.

Tällaista oloverbin ja tulosijan vuorovaikutusta näkyy myös omassa esimerkissäni 82: *olla*-verbillä on siinä implikaatio *olla tarkoitettu*, ja tulosija ei ilmaise liikettä vaan merkitsee sen olion, jolle pöydät ja penkit on tarkoitettu. Huomattavaa on vielä sekin, että esimerkki ei ilmaise, että patteri todella hyödyntäisi sille tarkoitettuja huonekaluja.

Jollekulle tarkoittaminen tulee esiin joissakin sellaisissakin tapauksissa, joissa allatiivimuotoinen määrite on attribuuttiasemassa. Näin on esimerkiksi esimerkissä 83, jossa vertaistukiryhmä on tarkoitettu alavireisille ja kovia kokeneille, vaikka itse tarkoittamista ei mainita. Attribuuttina esiintymä allatiivimuotoinen määrite ei ole Siron (1964: 131) mukaan oikein korrektia suomea, joten näitä tapauksia voidaan jo sinänsä pitää jonkinlaisina allatiivin käytön laajentumina (joskaan tässä opinnäytetyössä en ota näitä tapauksia erikseen huomioon).

(83) Mieli maasta -vertaistukiryhmä *alavireisille* ja vaikeita elämäntilanteita *kokeneille* kokoontuu Havukoskella Tuulikontissa (Konttitie 4 C, Vantaa). (HSa15053735 ja HSa15053739)

Toinen vähemmän prototyyppinen benefaktiivi liittyy verbeihin *hävitä* ja *menettää*. Kyse on rektiosta, ja luokittelin häviämisen tai menettämisen benefaktiiveihin, sillä tekijän häviö on oikeastaan benefaktiviin hyöty.

(84) Niissä [laulun sanoituksissa] Jamaika häviää jalkapallossa *Argentiinalle* 5-0. (HSa15049079)

(85) Avauslaskussa 11:nneksi ehtinyt Ertl paiskautui radalta ja menetti samalla johtoasemansa maailmancupin kokonaiskilpailussa Kroatian Janica *Kostelicille*. (HSa15016425)

Benefaktiiviryhmään kuuluu joitakin sellaisia tapauksia, joita voi pitää allatiivin käytön laajentumina tai sen kaltaisina. Esittelen tässä seuraavaksi löytämiäni tapauksia.

Kaikki esimerkit 86–89 ovat tässä laajentumien tai sen kaltaisten esimerkkien listassa, koska niistä kaikkiin sopisi tai kuuluisi kielitajuni mukaan jokin muu sija kuin allatiivi.

(86) Esimerkiksi Suomen *virkakoneistolle* puheenjohtajuus teetti aika monta ylityötuntia. (HSa26251)

(87) *Jääkaapeille, pakastimille* ja *yhdistelmäkaapeille* on Kapulan käsittelyasemalla säädetty kiinteä 160 markan maksu. (HSa42142, HSa42144 ja HSa42146)

(88) Myös Panis on sulkenut oven *tulevaisuudelleen* McLarenilla. (HSa31007381)

(89) Väänänen yritti heittäytymisellä estää Zidlickyn maalin, mutta vaakatasoon syöksymisellä oli sittenkin enemmän haittaa maalivahti Pasi *Nurmiselle* kuin hyötyä. (HSa15070607)

Esimerkissä 86 mielestäni odotuksenmukaisempi sija oli adessiivi: *teettää jollakulla* kuulostaisi tässä yhteydessä luontevammalta kuin *teettää jollekulle*. Toisenlaisessa lauseyhteydessä käy teettämisverbin kanssa toki allatiivikin, esim. *äiti teetti tyttärelleen juhlapuvun*.

Esimerkissä 87 allatiivi pitäisi ainakin perinteisen kielenhuollon mukaan (ks. esim. Ikola 2003) korvata elatiivilla: *jääkaapeista on säädetty kiinteä maksu*. Jääkaapeistahan hinta ei säädetty, ei jääkaapeille, sillä jääkaappi ei ole maksajana.

Esimerkin 88 *sulkea ovi jollekin* -ilmaus on Saarimaan (1967: 215) mukaan niin ruotsivoittoinen, ettei sitä voida suositella käytettäväksi. Ilmaustyyppi kuuluu myös allatiivin laajentumiin tässä opinnäytetyössä. Korrekti sija olisi tietenkin ablatiivi: *sulkea ovi tulevaisuudelta*.

Esimerkki 89 on mielestäni jo melko kummallinen, sillä en koe, että ilmauksessa voisi käyttää mitään muuta sijaa kuin elatiivia: *syöksymisestä on haittaa ~ hyötyä*. Tätä esimerkkiä voi hyvällä syyllä pitää allatiivin käytön laajentumisena.

Seuraavat esimerkit 90–93 ovat sellaisia, että niissä allatiivi pitäisi oman kielitajuni mukaan korvata erilaisella rakenteella, esimerkiksi toisenlaisella lauserakenteella.

(90) Kroaattien tie katkesi puolivälierissä *Saksalle* lukemin 2-1. (HSa24283)

(91) Poutiaisen kuudes sija Itävallan Semmeringin suurpujottelussa ei kalpene muidenkaan suomalaisten *parhaille maailmancup-saavutuksille*. (HSa15015941 ja HSa15015942)

(92) Rovaniemeläinen itse ei löydä hurjasti *kasvavalle kunnolleen* erityistä syytä. (HSa15016138 ja HSa15016139)

(93) [O]saston päällikkö jäi äitiyslomalle ja *hänelle* kyllä palkattiin heti sijainen. (HSa31029937)

Esimerkki 90 lienee jonkinlainen laajennus häviämisestä, vrt. *Kroatia hävisi Saksalle lukemin 2–1*. Esimerkkiä voisi mielestäni pitää allatiivin käytön laajentumana, sillä tällainen käyttö on taatusti marginaalista, ja vaikka esimerkki onkin ymmärrettävä, se tuntuu kielenvastaiselta.

Esimerkissä 91 allatiivimuoto tulisi kielitajuni mukaan korvata adpositiorakenteella: *kuudes sija ei kalpene maailmancup-saavutusten rinnalla*. Rakenne *kalveta jollekulle tai jollekin* kuulostaa korvaani vähintäänkin erikoiselta, eikä ole helppoa keksiä, missä yhteydessä rakenne voisi olla luonteva.

Esimerkissä 92 on allatiivimuotoinen ilmaus *syy jollekin*, kun oman kielitajuni mukaan luontevampi olisi genetiivi *jonkin syy* tai illatiivi *syy johonkin* (ks. myös 4.4.6). Esimerkin 92 allatiivimuoto olisi luontevaa muuttaa esimerkiksi seuraavaan muotoon: *Rovaniemeläinen itse ei löydä erityistä syytä siihen, miksi hänen kuntonsa kasvaa hurjasti*.

Esimerkin 93 kohdalla olen sitä mieltä, että allatiivia voi hyvin käyttää tällaisessa yhteydessä. Sen kantasanan tarkoite on kuitenkin mielestäni sikäli epäodotuksenmukainen, että sijainen pitäisi käsittääkseni palkata jonkun *tilalle*, ei *jollekulle*. Nyt esimerkistä voi saada sen käsityksen, että sijaistettavalle on palkattu ”alaiseksi” sijainen, kun kyse on oikeastaan siitä, että palkkaava taho täyttää sijaistettavan paikan toistaiseksi sijaisella. Ilmaisutyyppi tosin vaikuttaa mielestäni melko tavanomaiselta siitäkin huolimatta, että se on melko epätarkka.

4.2.3 Kokijan ilmaukset

Allatiivin datiivisen käytön ryhmistä pienin on kokijan ilmausten ryhmä. Kuten jo edellä on huomattu, datiivisen käytön kolmea ryhmää (resipientit, benefaktiivit, kokijan ilmaukset) ei ole helppoa erottaa toisistaan vedenpitävästi – eikä se ole edes tämän opinnäytetyön tavoite. Erot perustuvat allatiivimuotoisen ilmauksen kontekstiin ja joissakin tapauksissa myös omaan tulkintaani. Semanttisena roolina kokija ei ole suinkaan yksiselitteinen eikä tarkkaan rajattu (ks. esim. Leino et al. 2001), mutta koetan esimerkkien avulla selventää, millaiset tapaukset ovat päätyneet omaan kokijan ilmausten ryhmääni.

Kokijan ilmauksiin kuuluvat sellaiset ilmaukset, joissa allatiivin kantasanan tarkoite kokee jonkin tapahtuman. Hän tai se siis ei ole prosessissa vastaanottajana (resipienttinä) eikä edes tarkoitettuna vastaanottajana (benefaktiivina). Pentti Leino (2001: 24) kuvaa KOKIJAA seuraavasti: ”KOKIJAlla ymmärretään yleensä tyypillisesti inhimillistä osallistujaa, joka ei itse toimi aktiivisesti mutta ei myöskään ole agentin toiminnan kohde.” Hän jatkaa (2001: 25), että KOKIJA ei välttämättä ole tilanteessa passiivinen vaan voi jossain määrin kontrolloida prosessia itse.

Herlin ja Honkanen (2001: 399) esittävät, että KOKIJAn haltu ei ole konkreettista tai fyysistä vaan mentaalista. Haltu on siis tässä tapauksessa allatiivin tarkoitteen kokemuspiiriä tai henkistä hallintapiiriä. Tämä määritelmä kokijan hallusta pätee myös oman kokijaryhmäni esiintymiin.

Kokijan ilmausten kohdalla ei voi täysin vedenpitävästi sanoa, mihin semanttiseen kenttään ne kuuluvat. Toisaalta niissä ilmaistaan possessiiviselle kentälle tyypillinen (mentaalinen) haltu, mutta toisaalta niillä on sirkumstantiaalisia piirteitä sellaisissa tapahtumista ilmaisevissa tapauksissa kuin *minulle tapahtui/sattui outoja asioita*. Näin ollen possessiivinen kenttä kohtaa kokijan ilmauksissa sirkumstantiaalisen. Kaikki luokitteluni datiiviset käyttötavat eivät näin ollen ole luonteeltaan puhtaasti possessiivisia.

Seuraavassa on joitakin esimerkkejä aineistoni kokijatapauksista. Esimerkit 94 ja 95 edustavat kokijanilmauksia, joissa jotakin tapahtuu, sattuu tai käy jollekulle. Allatiivin kantasanan tarkoitteet eivät siis itse toimi, eikä minkäänlaisen agentin toiminta kohdistu heihin. Sen sijaan heidät esitetään ulkoisten olosuhteiden kokijoina.

Herlin ja Honkanen (2001: 376–377) pohtivat, onko näissä tapauksissa enemmän HYÖTYJÄn vai KOKIJAn piirteitä (HYÖTYJÄ vastaa karkeasti oman luokitteluni resipienttiä ja benefaktiivia). Toisaalta allatiiviargumentin tarkoite ”saa” sen, mitä sille tapahtuu, toisaalta tarkoite kokee tapahtuman ja osallistuu siihen mentaalisesti. Herlin ja Honkanen (2001: 376) päättelevät, että tällaisessa tapauksessa allatiiviargumentin tarkoite on sekä KOKIJA että HYÖTYJÄ yhtaikaa.

Omassa luokittelussani ilmaukset ovat päätyneet kokijanilmauksiin, sillä niissä ei ilmaista agentin allatiivijäseneen kohdistamaa toimintaa vaan ulkoisten olosuhteiden vaikutusta kokijaan.

(94) Mutta *Kojonkoskelle* kävi kuten *teinitähdille* tapaa käydä: juhlaa ei kestänyt kauan. (HSa15010582 ja HSa15010585)

(95) Mitä tapahtui *amerikkalaiselle 24-vuotiaalle harjoittelijalle*, joka nähtiin viimeksi 30. huhtikuuta, kun hän kävi matkasuunnitelmien vuoksi eroamassa washingtonilaisen kuntosalin jäsenyydestä? (HSa31087770, HSa31087771 ja HSa31087772)

Toinen tavallinen kokijanilmausten tyyppi ovat asenteenilmaukset, siis se, kenelle jokin sopii (esimerkki 96), kelpaa (esimerkki 97) tai vaikka riittää (esimerkki 98). Herlin ja Honkanen (2001: 372) kirjoittavat, että *kelvata* on tilaverbi, joka hahmottaa staattisen tilassa olemisen eikä dynaamista prosessia. He jatkavat (2001: 373), että tällaisessa tapauksessa kokijaa voi pitää melko aktiivisena ja tietoisena prosessin kontrolloijana.

Kaikissa asennetta ilmaisevissa kokijanilmauksissani allatiivin kantasanan tarkoite on elollinen olento. Sen sijaan kelpaava, sopiva tai riittävä asia voi olla myös eloton ja jopa abstrakti, kuten esimerkeistä voidaan huomata.

(96) Jukkis on aika dieseli, tämä matka sopii *hänelle* niin fyysisesti kuin teknisesti. (HSa47580)

(97) Sen sijaan *Lipposelle* kelpaisi Amsterdamin sopimuksen mukainen malli, jossa EU:n asioista päätettäisiin yhä enemmän määräenemmistöllä. (HSa42831)

(98) Toivottavasti Suomi ei koskaan pääse terveydenhuollon menovertailussa mitalisijoille; *meille* riittää hieman Eurovision laulukilpailuja parempi sijoitus. (HSa19851)

Kolmas tyypillinen kokijaryhmä ovat sellaiset ilmaukset, joissa kuvataan kokijan mentaalista tilaa, siis ajatuksia tai tuntemuksia, joita kokijalle tulee. Näillä tapauksilla on paljon yhteistä resipienttiryhmän kanssa, ja esimerkiksi esimerkki 101 olisi hyvinkin voinut olla myös resipienttiryhmässä. Esimerkit ovat kuitenkin kokijaryhmässä, sillä niissä mikään agentti ei toimi kokijaan suuntautuneesti, toisin kuin resipienttiryhmässä. Esimerkiksi Velvet-olut ei toimi kokijaan suuntautuneesti, vaan kokijalle tulee oluen ”toiminnasta” riippumatta mieleen toisenlainen olut.

(99) Tällä viikolla se selvisi *minulle*. (HSa15029305)

(100) Mutta jotenkin jäi *itselle* sellainen olo, että aloin lopussa vähän lopettelemaan laskemista[.]

(101) Velvet on mukava olut, joka tuo *briteille* mieleen old alen ja mildin välimuodon. (HSa31043612)

Ylivoimaisesti suurin osa aineistoni kokijoista on elollisia. Elottomia on hyvin vähän. Herlin ja Honkanen (2001: 392) huomauttavat, että KOKIJA voi olla myös eloton olento silloin, kun jotakin asiaa tarkastellaan sen näkökulmasta. Seuraavassa on kaksi esimerkkiä aineistoni elottomista kokijoista. Niistä varsinkin esimerkki 103 ilmaisee tarkastelua kokijan näkökulmasta, siis sitä, minkälaiset kampaukset ovat kasvojen näkökulmasta sopivat.

(102) *EM-turnauksille* on käynyt kuten koko *jalkapalloilulle*. (HSa24362 ja HSa24367)

(103) "Oppilaan on helpompi hahmottaa kuvien avulla, millaiset kampaukset sopivat minkäkin *muotoisille kasvoille*", sanoo aikuiskoulutusvastaava Kaija Makkonen Helsingin palvelualojen ammattikoulun kauneudenhoitoalan yksikön parturi-kampaajalinjalta. (HSa31037587 ja HSa31037588)

Seuraavat esimerkit 104 ja 105 ovat sikäli kiinnostavia, että niissä olisi mielestäni odotuksenmukaisempaa käyttää ablatiivia. Eiväthän Olga ja kaupunki ole rahan vastaanottajia vaan sen luovuttajia. Tapauksia voi pitää allatiivin käytön laajentumina.

(104) Jokainen yö maksoi *Olgalle* 300 markkaa. (HSa70850)

(105) Yhden työntekijän sairaslomapäivä maksaa *kaupungille* 1000 markkaa. (HSa31030008)

4.3 Temporaalinen käyttö

Kuten jo aikaisemmin tässä opinnäytetyössä on tullut ilmi, allatiivin käyttö temporaalisessa kentässä on nuori ja vasta leviämässä oleva ilmiö. Tämän opinnäytetyön näkökulmasta temporaalinen käyttö on siksi erityisen mielenkiintoista. Näin ollen olenkin kerännyt pääaineistoni lisäksi aika-aineiston (ks. 1.2), jotta pääsisin tutkimaan allatiivin temporaalista käyttöä syvemmin. Tässä luvussa käytän hyväkseni molempia aineistoja.

Petri Lauerma (1990: 170) esittää, että allatiivin temporaalinen käyttö on suomessa leksikaalisesti huomattavasti rajoittuneempaa kuin translatiivin ja illatiivin vastaava käyttö. Hän kirjoittaa (1990: 181), että suomen kirjakielenkin historian aikana on nähtävissä kehitystä, jossa allatiivi hiljalleen korvaa translatiivin temporaalisissa ilmauksissa. Suurimmassa osassa omista

temporaalisista allatiiviesiintymistäni allatiivin voisikin korvata translatiivilla tai illatiivilla. Esimerkissä 106 allatiivin voisi korvata translatiivilla (*40 vuodeksi*) ja esimerkissä 107 illatiivilla (*käsittely siirrettiin helmikuuhun*).

(106) Runkosopimuksia tehtiin tämän jälkeen kahdeksan, eli 40 *vuodelle*. (HSa15028115)

(107) Niiden käsittely siirrettiin *helmikuulle*, jota [sic] ministerit avustajineen ehtivät tutustua asioihin kunnolla. (HSb372008)

Uskon, että allatiivin laajentuminen translatiivin alueelle voisi olla seurausta siitä, että translatiivi ei enää kenties hahmotu varsinaisesti paikallissijaksi. Sen sijaan sen merkitykseen saattaa liittyä enemmänkin muuttuminen vailla spatiaalista merkitystä. Petri Lauerma (1990: 181) vahvistaa näkemykseni esittämällä, että yleisten paikallissijojen temporaalisen käytön väheneminen johtuu siitä, että käyttö ”ei saa enää tukea muodoltaan ja käytöltään läheisistä spatiaalisista ilmauksista”. Temporaalisen kentän ilmauksethan saavat helposti vaikutteita spatiaalisen kentän ilmauksista (Lauerma 1990: 146), ja Lauerma (1990: 181) tarkoittanee, että kun translatiivi on väistymässä spatiaalisista ilmauksista, on se väistymässä myös temporaalisista.

Vaikka allatiivin temporaalinen käyttö on nuorta, on allatiivilla kuitenkin monenlaista käyttöä temporaalisessa kentässä. Ensinnäkin allatiivilla voidaan ilmaista se ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu (ISK 2004: 1199), kuten esimerkeissä 108 ja 109. *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004: 1199) mukaan tässä käytössä on tavallisemmin illatiivi.

(108) Julkkisvuodet osuivat *1970-luvulle*. (HSa31034066)

(109) Vierailu sattui *samalle päivälle* Arafatin läheisen ystävän ja työkumppanin Faisal Husseinin kuoleman kanssa. (HSb96368 ja HSb 96369)

Toisekseen allatiivilla voidaan ilmaista jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta (ISK 2004: 1199), kuten esimerkeissä 110 ja 111. Näissä tapauksissa sekä allatiivi että translatiivi ovat tavallisia (ISK 2004: 1199).

(110) Viimeiset tentit oli merkitty *toukokuulle*, mutta Tuukkasen pitääkin matkustaa New Yorkiin viimeistään vapunpäivänä. (HSb24910014)

(111) Keskiviikkona Andang perui *torstaille* ohjelmoidun vapautusyrityksen. (HSb5403874)

Kolmas allatiivin temporaalinen käyttötapa on päättymisen ajankohdan ilmaiseminen (ISK 2004: 1199). *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004: 1199) mukaan myös illatiivi on tässä yhteydessä tavallinen. Näihin tapauksiin liittyy aineistossani usein adpositio *asti* tai *saakka*. Tätä tyyppiä edustavat esimerkit 112 ja 113.

(112) Esineet tehtiin käsin aina *1880-luvulle* asti. (HSa6562)

(113) Kesähintaisiin lippuihin korotukset eivät vaikuta, vaan niitä myydään aiemmin ilmoitettuun hintaan tarjouskauden päättymiseen saakka *elokuulle*, Finnairin hinnoittelupäällikkö Arto Puolakka kertoi. (HSb30876790)

Neljäs allatiivin temporaalinen käyttötapa on sen ajankohdan tai -jakson ilmaiseminen, jota varten jotakin tehdään tai tapahtuu.

(114) Samaan aikaan yrittäjät tyynen rauhallisesti valmistivat sovittuja itätilauksia *lähivuosille*. (HSa15028512)

(115) *Molemmille päiville* on vielä runsaasti ennakkolippuja. (HSb23744536 ja HSb23744537)

”Ajankohta, jota varten jotakin tehdään tai tapahtuu” -ryhmässä on selvästi benefaktiivin piirteitä: ajanjakso on rakenteessa ”hyötyjän” asemassa. Penttilä (1963) kutsuu tätä tyyppiä tarkoituksen allatiiviksi, ja Alhoniemellä (1975) vastaavanlainen termi on finaalinen allatiivi. Olen kuitenkin luokitellut nämä ajankohtaa ilmaisevat ”benefaktiivit” temporaaliseen ryhmään useammasta syystä: ensinnäkin niissä allatiivin kantasanan tarkoite on ajankohdan ilmaus, toisekseen abstraktia ajankohtaa on vielä vaikeampi mieltää ”hyötyjäksi” kuin vaikka konkreettista mutta elotonta oliota. Kaiken lisäksi allatiivin voi näissä temporaalisissa ilmauksissa korvata translatiivilla, mutta benefaktiivi-ilmauksissa se ei käy päinsä (vrt. *leivoin sinulle* ~ **sinuksi kakun*). Luontevin paikka näille tapauksille on siis mielestäni temporaalinen ryhmä.

Näiden ryhmittelyjen lisäksi olen löytänyt vielä joitakin temporaalisia allatiivi-ilmauksia, jotka eivät kunnolla sovi ryhmistä yhteenkään. Käsittelen nämä tapaukset tässä yksitellen.

Iso suomen kielioppi (ISK 2004: 1199–1200) esittää, että kun on puhe siitä, että tilanne alkaa tai jokin tuote tai muu sellainen on valmis käytettäväksi tietystä ajankohdasta alkaen, käytetään yleensä translatiivia. Illatiivikin olisi *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004: 1200) mukaan mahdollinen, mutta se vaatisi postposition *mennessä*. Tästä näkökulmasta onkin mielenkiintoista, että aineistossani on kaksi esimerkkiä, joissa on käytetty tällaisessa yhteydessä allatiivia.

Esimerkki 116 on näistä selvemmin *Ison suomen kieliopin* (ISK 2004: 1199–1200) tarkoittamaa tyyppiä. Siinä kauppakeskus on valmis käytettäväksi seuraavan vuoden joulumarkkinoihin mennessä. Joulumarkkinat saavat kontekstissa temporaalisen luonteen, sillä niitä pidetään ajankohtana, johon mennessä kauppakeskus avaa ovensa.

Esimerkki 117 ei ole yhtä selkeä. Se voidaan tulkita niin, että Rintasen sairastaminen kestää tammikuulle, jolloin kyseessä olisi päättymisen ajankohta. Itse suosin kuitenkin tulkintaa, jonka mukaan Rintasen tervehtyminen ”valmistuu” ennen tammikuuta, ja Rintanen on silloin taas ”käyttövalmis”.

(116) Kauppakeskus aukeaa ensi vuoden *joulumarkkinoille*. (HSa280)

(117) Rintanen toipuu *tammikuulle* olkapäävammastaan. (HSb12790447)

Löysin aineistosta neljä sellaista esiintymää, joissa jotakin on päivätty jollekin päivälle. Näihin kuuluvat esimerkit 118 ja 119. Vaikka ilmaisutyyppiä voisikin pitää melko tavanomaisena, odotuksenmukaisempia sijoja olisivat kielitajuni mukaan essiivi tai translatiivi. Essiivin asemaa puoltaisi se, että kirjaaminen tapahtuu jonakin tiettynä ajankohtana, translatiivia taas se, että jos kirjoittaminen tapahtuu eri päivänä kuin itse kirjaaminen, kirjaaminen merkitään tietyksi päiväksi. Luultavasti juuri translatiivin alueelta allatiivi on tähän käyttöön tullut.

Kirjaamista muistuttaa myös merkitseminen jollekin ajankohdalle, kuten esimerkissä 120. Tässä ei kuitenkaan voisi käyttää allatiivin sijasta essiiviä vaan translatiivia ja ehkä illatiivia.

(118) Konkurssihakemus on päivätty 14. *päivälle* tammikuuta, mutta saatu toimitettua seuralle perjantaina 21. tammikuuta. (HSa15073599)

(119) *Tammikuulle* päivätyssä numerossa lehti rankkaa vuosittain eri aloilta 400 parasta ja edistyksellisintä yritystä. (HSb14718826)

(120) [L]aivaluvat oli merkitty vasta tämän viikon *perjantaille*. (HSb880288)

Seuraavissa esimerkeissä 121 ja 122 allatiivin käyttö aiheuttaa sen, että jää epäselväksi, mitä virkkeellä tarkoitetaan. Kertyvätkö 1,4 miljardia markkaa kuluvan vuoden aikana vai kuluvaa vuotta varten? Entä kertyykö aktiivivapaita kevään ajalta vai kevääksi? Tulkintaongelma on sikälikin kiehtova, että esimerkissä 121 todennäköisesti tarkoitetaan, että rahaa kertyy *vuodelta*, kun taas esimerkissä 122 tarkoitetaan luultavasti päinvastoin, että vapaita kertyy *kevääksi*. Allatiivin leviäminen temporaalisiin ilmauksiin voi siis aiheuttaa myös päänvaivaa.

(121) *Kuluvalle vuodelle* sitä arvioitiin kertyvän 1,4 miljardia markkaa. (HSb4783587 ja HSb4783588)

(122) Aktiivivapaita kertyy *keväälle* neljä viikkoa, potilasmäärät viikoille vaihtelevat paljonkin. (HSb22098772)

Esimerkki 123 on samantyyppinen kuin yllä olevat esimerkit. Siinä ei varsinaisesti puhuta kertymisestä vaan siitä, kuinka paljon kustannuksia automaatti teettää kolmen vuoden aikana. Odotuksenmukaisempi sija olisi mielestäni ablatiivi, koska se ilmaisisi selkeämmin, paljonko kustannuksia kolme käyttövuotta teettää.

(123) Yhden ottoautomaatin käyttö- ja investointikustannukset ovat noin 500 000 markkaa *kolmelle vuodelle*. (HSb4482184 ja HSb4482185)

Seuraavia esimerkkejä 124 ja 125 yhdistää se, että niissä tarkoitetaan, että jotakin on jokin määrä ajanjaksoa, siis viikkoa tai vuotta kohti. Esimerkissä 124 allatiivi on vielä epäodotuksenmukaisempi kuin esimerkissä 125, sillä *jakaa + allatiivi* on mielestäni varsin luonteva rektio, jota olisi hankala korvata muillakaan sijoilla. Sen sijaan allatiivi-ilmaus esimerkissä 124 kuulostaa melko tavattomalta. Odotuksenmukaisempia olisivat esimerkiksi rakenteet *potilasmäärät vaihtelevat viikoittain* tai *potilasmäärät viikkoa kohti vaihtelevat*.

(124) Aktiivivapaita kertyy keväälle neljä viikkoa, potilasmäärät *viikoille* vaihtelevat paljonkin. (HSb22098777)

(125) Kun minun 35 viikon palkkani jakaa koko *vuodelle*, se on edelleen ihan ok[.] (HSb1902741)

Esimerkissä 126 allatiivi-ilmaus tarkoittanee, että Keräsen esittelemä taito oli parasta, mitä hän kyseisenä vuonna oli esittänyt. Temporaalisessa mielessä esimerkki siis ilmaisee ajanjaksoa, jonka aikana tehdään useita suorituksia ja tietty suoritus on ollut kyseisen jakson tähän mennessä paras. Ajanjakso, siis tässä tapauksessa vuosi, siis jatkuu vielä suorituksen jälkeenkin, ja suorituksia on mahdollista tehdä lisää.

(126) Parasta taitoaan *tälle vuodelle* esitti Lipon suuruuden ajan kokenut kakkosvahti Timo Keränen[.] (HSb3341957 ja HSb3341957)

Esimerkissä 127 taas luultavasti tarkoitetaan, että suomalaiset odottavat innolla lokakuun kilpailua. Erikoista esimerkissä on kuitenkin se, että innostus heijastuu tulevaisuudessa olevaan ajankohtaan. Helpompi olisi mielestäni hahmottaa tilanne, jossa menneisyys heijastuu

nykyaikaan (esim. *hänen lapsuuden traumansa heijastuvat vielä tähänkin päivään*). En olekaan täysin varma, mitä esimerkillä oikeasti tarkoitetaan.

> (127) Suomalaisten kova jalkapallokuume heijastuu jo *lokakuulle*, kun Suomi kohtaa MM-karsinnoissa Englannin Olympiastadionilla. (HSb4647574)

Seuraavat esimerkit 128 ja 129 voisivat ilmaista päättymisen ajankohtaa, mutta otan ne vielä esiin, sillä niissä on piirteitä, jotka erottavat ne päättymisen ajankohdasta.

Esimerkissä 128 huomaa selvästi, miten temporaalista suhdetta ilmaistaan spatiaalisen suhteen kaltaisesti. Esimerkki kuvaa ajan ”tienä” tai ”polkuna”, jota pitkin kuljetaan ja lopulta päästään jonnekin. Päättymisen ajankohdan ilmauksesta esimerkin erottaa se, että esimerkin verbivalinta *päästä* ei niinkään kuvaa minkään loppumista vaan jonkin pisteen saavuttamista. ”Kulkeminen” ei kuitenkaan vielä lopu siihen.

Esimerkki 129 muistuttaa myös päättymisen ajankohtaa, mutta siinä mennään käänteisesti ajassa ”taaksepäin”. ”Juuret” eli tapauksen historia on alkanut jo marraskuussa ja edennyt kirjoitusajankohtaan asti. Näin ollen esimerkki ikään kuin kuvaa päättymisen ajankohdan sijasta jonkin alkamisen ajankohtaa.

> (128) [”]Mutta kun päästään *huhtikuulle* Länsi-Vantaan liikuntalaitosten yhtiökokousaikatauluun, niin silloin ruvetaan tietämään jotain", Wikman sanoi. (HSb17649130)

> (129) Tapaus juontaa juurensa *marraskuulle* 1998, jolloin kehitysvammainen potilas paloi pahasti pyörätuoliinsa hoitokodin pihalla. (HSb20836129)

4.4 Muut allatiivin käyttötapojen ryhmät

Tässä kappaleessa käsittelen niitä allatiivin käyttötapojen ryhmiä, jotka eivät kuulu spatiaalisen, datiivisen tai temporaalisen käytön piiriin. Tällaisia ryhmiä ovat suhteen ilmaukset, toimintaan siirtyminen, asento ja tila, aistivaikutelmaverbin täydennys, leksikaalistuneet allatiivi-ilmaukset ja muut allatiivin käyttötavat.

4.4.1 Suhteen ilmaukset

Suhteen ilmaukset ovat allatiivi-ilmauksia, jotka ilmaisevat kahden nominin suhdetta toisiinsa. Nämä nominit voivat olla niin adjektiiveja kuin substantiivejakin. Tämän ryhmän esiintymät ovat

pääsääntöisesti osa predikatiivilausetta tai sen kaltaista lausetta (esimerkit 130 ja 131). Lisäksi ryhmässä on joitakin allatiiviesiintymiä, jotka ovat attribuuttiasemassa (erimerkki 132). Pentti Leino (2001: 445) arveleekin, että adjektiivilauseke [D-adj] (D = ”datiiviadverbiaali”) on lähtenyt kiteytymään juuri predikatiivilauseesta.

(130) Viime vuonna avattu Express Meal -hylly on *hänelle* tuttu. (HSa15037980)

(131) Myöhemmin myös valmentajan ja valmennuspäällikön rooli Helsinki-cupissa on käynyt *miehelle* tutuksi. (HSa31054259)

(132) Alapartasen kohdalla vähän häiritsee tietty Risto *Suomelle* tyypillinen symboliikka, mutta ehkä se on tahallista vinoilua. (HSa16749)

Ryhmään kuuluu kahdenlaisia suhteen ilmauksia: kohde, johon asennoidutaan tai reagoidaan (esimerkki 133) sekä kokija, jonka kannalta ominaisuutta tarkastellaan (esimerkki 134).

(133) Pihatyötkin jäävät minun kotona ollessani tekemättä, sillä olen allerginen jopa *vastaleikatulle ruoholle*! (HSa36208 ja HSa36209)

(134) On hienoa, että löytyy miehiä, *joille* naisen pyöreys on mitä luonnollisin asia! (HSa36471)

Tällaisessa asemassa oleva allatiivijäsen voitaisiin ajatella kuuluvaksi possessiiviseen semanttiseen kenttään (Nikanne 1990: 194). Suhteen allatiiveilla onkin yhteisiä piirteitä kokijan ilmausten kanssa, sillä molemmissa voidaan ilmaista, miten joku kokee jonkin asian. Erona omassa jaottelussani olen pitänyt sitä, että kokijan ilmaukset kuuluvat selkeämmin datiivisen käytön piiriin, suhteen allatiivit puolestaan ilmaisevat suhteita asioiden välillä ilman selvää datiivista merkitystä. Vaikeissa tulkintatapauksissa olen tehnyt eron lausetyypin perusteella: predikatiivilauseessa olevat allatiiviesiintymät kuuluvat suhteen allatiiveihin. Tällaisia haastavia tapauksia ovat esimerkiksi sellaiset, joissa lauseen rakenne on erilainen mutta merkitys melkein sama (*tämä sopii minulle ~ tämä on minulle sopiva*).

Myös benefaktiivien ryhmässä yksi mahdollinen verbi on *olla*. Benefaktiiveissa *olla* saa kuitenkin lisätulkinnan *olla tarkoitettu* (esim. *nämä kukat ovat sinulle*). Suhteen allatiivien ryhmässä *olla* taas osoittaa, mikä tai millainen jokin on jollekulle ilman implikoitua datiivisuutta. Tästä syystä lauseen predikatiivi on suhteen allatiivien ryhmässä aina nominatiivissa tai partitiivissa (esimerkit 135 ja 136). Jos predikatiivi olisi translatiivissa, se saisi *tarkoitettu*-lisätulkinnan ja kuuluisi benefaktiivien ryhmään (*tämä on sinulle varoitukseksi*).

(135) Hugo Simbergin Haavoittunut enkeli on *meille suomalaisille* **tuttu taulu**. (HSa6725 ja HSa6726)

(136) Bauerin nuoruuden harrastukset, elokuvat, musiikki ja myöhemmin ooppera, olivat *hänelle* **rakkaita**. (HSa1624)

Kuten yllä on mainittu, ne nominit, joiden suhdetta suhteen ilmauksissa osoitetaan, voivat olla substantiiveja (esimerkki 137) tai substantiivi ja adjektiivi (esimerkki 138) tai jokin sekoitus näistä (esimerkki 139). Vähemmän prototyyppinen on tapaus, jossa osoitetaan substantiivin suhdetta johonkin toimintaan (esimerkki 140).

(137) Varsinkin vuosi 2000 oli *yhtiölle* painajainen. (HSa31011955)

(138) Joissakin tapauksissa kunta voi osallistua siivoamiseen, jos työ olisi *omistajalle* kohtuuttoman iso. (HSa41023)

(139) Sunnuntai oli hyvin tavallinen työpäivä miljonääri Martin *Schmittille*. (HSa15071959)

(140) Eräiden EU-virkamiesten mukaan paras suoja Italian *grappamaineelle* olisi tehdä parempaa ja laadukkaampaa juomaa kuin muut. (HSa15095857)

Pentti Leino (2001: 326) esittää, että yksi tapa erotella erilaiset adjektiivit on asettaa ne jatkumolle aktiivinen : statiivinen. Esimerkiksi *mieluinen* olisi lähempänä jatkumon aktiivista päätä, sillä se ilmaisee ominaisuuden, joka vaihtelee ajallisesti ja on kontrolloitavissa. Statiivisemmassa päässä on esimerkiksi *pitkä*, sillä pituus on ajallisesti suhteellisen pysyvä ominaisuus, joka ei ole kenenkään kontrolloitavissa. Omasta aineistostani tämän jaottelun mukaan valtaosa kuuluu jatkumon aktiiviseen napaan, kuten esimerkissä 141. Tämä voi käsittääkseni johtua siitä, että kyseessä olevassa suhteen ilmaisemisessa aktiivisemman pään adjektiivit tulevat helpommin kyseeseen. Staattisemman pään adjektiivit saavat nimittäin helposti lisätulkintoja esiintyessään allatiivijäsenen kanssa. Esimerkiksi *pitkä* saa allatiivijäsenen kanssa herkästi tulkinnan *liian pitkä*, esim. *hihat olivat pojalle pitkät* (ks. esim. Penttilä 1963).

(141) Bauerin nuoruuden harrastukset, elokuvat, musiikki ja myöhemmin ooppera, olivat *hänelle* rakkaita. (HSa1624)

Suhteen allatiivien ryhmään kuuluu kaksi tapausta, joita voi pitää allatiivin käytön laajentumisena. Esittelen tapaukset tässä yksitellen.

Esimerkissä 142 on kyse laajentumasta, sillä kielenoppaiden näkökulmasta (ks. esim. luku 3.2 tässä opinnäytetyössä) allatiivin tilalla pitäisi olla ablatiivi: tukossa *joltakulta*, ei tukossa *jollekulle*.

(142) Rosinanten surullisen hahmon *ritarille* markkinat ovat niin sanotusti tukossa. (HSa14079)

Esimerkissä 143 puolestaan on erikoista, että allatiivi näyttää tulleen partitiivin paikalle. Tämä on aineistoni harvoja esimerkkejä, joissa allatiivi on korvannut jonkin muun sijan kuin illatiivin, translatiivin tai ablatiivin. Siksi esimerkki onkin aineistoni erikoisimpia allatiivin laajentumatapauksia.

(143) Ponille kyytiä (Smack the Pony) on brittiläinen versio *sille*, mitä kai kohta nimitetään naishuumoriksi. (HSa38363)

4.4.2 Toimintaan siirtyminen

Toimintaan siirtymisen ryhmään kuuluvat allatiivimuotoiset ilmaukset, jotka ilmaisevat toimintaan ryhtymistä, noutamista, leikkimistä, aterioimaan tai juomaan ryhtymistä sekä tilaisuuteen (esim. *syntymäpäiville*) tai jonkun käsittelyyn (esim. *lääkärille*) siirtymistä. Näin ollen ryhmässä on monia erityyppisiä ilmauksia, joita yhdistää se, että ne ilmaisevat jonkinlaisen toiminnan alkua.

Prototyyppistä toimintaan ryhtymistä edustavat seuraavat esimerkit (144–146). Niissä allatiivimuotoiset substantiivit *lenkki*, *retki* ja *vierailu* saavat toimintaan siirtymisen tulkinnan. Esimerkiksi *lenkki* tarkoittaa tässä yhteydessä liikunnan tai huvin vuoksi tehtyä päämäärätöntä matkaa, joka kuljetaan yleensä jalan joko kävellen, hölkäten tai juosten. Allatiivin sisältävä ilmaus *lähteä lenkille* on sisällöltään sama kuin vaikka ilmaus *lähteä juoksemaan/kävelemään lenkki*, ja tästä juontuukin ilmauksen sijoittaminen toimintaan siirtymisen ryhmään.

(144) Joskus iltamyöhään hän saattaa lähteä *lenkille*, kytkee kännykkäänsä korvanapin ja hoitaa työpuhelun puoliksi puuskuttaen. (HSa15096719)

(145) *Retkelle* Vanhaan Porvooseen lähdetään Esplanadinpuistosta Fabianinkadulta klo 12.30. (HSa31032081)

(146) Syyskuussa *vierailulle* puolestaan tulee Saksan liittopresidentti Johannes Rau. (HSa31024961)

Kuten jo edellä luvussa 2.2 huomattiin, toimintaan siirtymistä kuvaavat allatiivimuodot kuuluvat semanttisista kentistä sirkumstantiaaliseen kenttään. Sirkumstantiaalinen kenttä kohtaa spatiaalisen kentän useammassakin tapauksessa. Ensinnäkin spatiaalista äärelläoloa ilmaiseva paikallissija on imenyt itseensä sen toiminnan merkitystä, joka liittyy esimerkiksi tiettyihin välineisiin ja paikkoihin. Näissä tapauksissa on kyse konventionaalistumista: jonkin

osanottajan nimitys voi allatiivimuotoisena ilmaista koko tapahtumaan siirtymistä. Väline voi edustaa vaikka kalastamista (*lähteä ongelle*) tai patientti voi kuvata syömistä tai juomista (*lähteä pizzalle, lähteä kaljalle*). (Onikki 1990: 250–251.)

Tällaista käyttöä edustavat aineistossani muun muassa esimerkit 147–150. Esimerkkien 147 ja 148 ilmaukset kuvaavat ”aterian” (ravinnon tai nautintoaineiden) nauttimiseen ryhtymistä. Nautintoaineiden käyttö tällaisissa ilmauksissa lieneekin melko produktiivista (Onikki 1990: 251). Noutamista puolestaan kuvaa esimerkki 149. Siinä siirrytään ensin spatiaalisesti paikasta toiseen, otetaan jotakin mukaan ja palataan takaisin alkuperäiseen paikkaan. Esimerkki 150 kuuluu toimintaan ryhtymisen ilmausten ryhmään, sillä vaikka siinä ilmaistaan spatiaalista siirtymistä, paikanilmaus on imenyt itseensä oven avaamisen ja vieraiden vastaanottamisen merkityksen.

(147) Ja sinä astelet apeana kulmabaariin *kaljalle* taskussasi viimeiset markat. (HSa27492)

(148) Tykkään mennä *lounaalle* ja lukea samalla jotain paperia. (HSa15096673)

(149) Saamme lainaksi auton, ja lähdemme kämppäkavereideni kanssa Rautalammille *ostoksille*. (HSa31030543)

(150) Ovikelloa rinkautetaan muutamaan kertaan, ja jos kukaan ei tule *ovelle*, otetaan käyttöön useimmiten joko pyöränpinnasta väännetty koukku tai kärjestään taivutettu veitsi. (HSa31045740)

Tällaiset ilmaukset ovat hyvin kulttuurisidonnaisia. Tiettyyn paikkaan tai välineeseen on siis kulttuurissa liityttävä tietynlainen toiminta, jotta sirkumstantiaalinen tulkinta olisi mahdollinen. Tästä seuraa, että kulttuurin muuttuessa muuttuu myös se, millainen ilmaus saa sirkumstantiaalisen tulkinnan. Otetaan esimerkiksi ilmaus *mennä vedelle*, joka siis kuvaa veden hakemista. Esimerkki on peräisin ajoilta, jolloin juokseva vesi oli harvinaisuus ja suuri osa kansasta haki juomavetensä vaikkapa kaivosta. Koska juokseva vesi on nykyään jo lähes itsestäänselvyys, ei ilmaus ole siirtynyt vanhemmilta sukupolvilta nuoremmille, ja siksi käytämmekin nykyään yleensä ilmaustyyppiä *mennä hakemaan vettä*. (Onikki 1990: 253–254.)

Erikoinen lisähuomautus tällaiseen käyttöön liittyy Lauri Hakulisen teokseen *Suomen kielen rakenne ja kehitys* (1979). Teoksessaan Hakulinen (1979: 259) mainitsee, että sisäpaikallissijoilla voidaan ilmaista keräämistä tai hankkimista, esim. *mennä sieneen, kalaan*. Ulkopaikallissijoille hän ei tällaista käyttöä mainitse, vaikka myös ulkopaikallissijoja voidaan käyttää tällä tavoin (*mennä halolle, vedelle*). Arvoitukseksi jää, miksei Hakulinen mainitse

ulkopaikallissijojen käyttöä, mutta kyse tuskin on siitä, että ilmaisutyyppi olisi niin uusi. Kuitenkaan tämäkään mahdollisuus ei ole täysin poissuljettavissa.

Toinen sirkumstantiaalisen kentän ja spatiaalisen kentän raja koskee tilaisuuksia. Tilaisuudet ovat ajallisesti ja paikallisesti rajattuja, ja niihin meneminen edellyttää yleensä spatiaalista siirtymää. Toisaalta ilmauksissa on myös se tulkintamahdollisuus, että tilaisuuteen menijä tulee tietynlaisen aktiviteetin piiriin, siis sirkumstantiaaliseen tilaan. Olen itse laskenut tällaiset tapaukset toiminnan ilmausten ryhmään. Esimerkit 151 ja 152 edustavat tätä tyyppiä.

(151) *Juhlille* odotetaan noin 60 000 kävijää. (HSa10421)

(152) Risto Nevala (s. 1949) ilmoittautui Ruotsista *Tangomarkkinoille*, koska tuttavat eivät herenneet patistamasta komeaäänistä kotitarvelaulajaa. (HSa31048411)

Juhla-lekseemi voi olla tässä käytössä myös illatiivimuotoinen *juhliin*. Pieni katsaus Google-hakukoneen tuloksiin (11.6.2011) antaa ymmärtää, että illatiivi on huomattavasti tavallisempi muoto kuin allatiivi: illatiivimuotoinen *juhliin* saa noin 2 210 000 osumaa, kun taas allatiivimuotoinen *juhlille* tuottaa vain noin 46 600 osumaa. Toinen muuttuva elementti on se, käytetäänkö yksikköä vai monikkoa. Illatiivimuotoinen *juhlaan* tuottaa osumia noin 1 170 000, allatiivimuotionen *juhlalle* vain noin 10 600. Aineistossani on yksi esimerkki *juhla*-lekseemin yksikön allatiivista (esimerkki 153), ja se kuvaa – hieman yllättäen – juuri tilaisuuteen menemistä; kyseessähän olisi voinut olla myös vaikka benefaktiivi (esim. *juhlalle omistettu*) tai suhteen allatiivi (esim. *juhlalle tärkeä*).

(153) Kemiön *juhlalle* on kokoontunut erinomainen muusikkojoukko, joka vahvoilla, eläytyvillä esityksillään todistaa viihtyvänsä hyvin tässä pienimuotoisessa, intiimissä tapahtumassa. (HSa 31051787)

Jonkun käsittelyyn menemistä kuvaavat ilmaukset ovat lähellä tilaisuuksien ilmauksia. Niissäkin siirrytään spatiaalisesti paikasta toiseen, mutta tässäkin tapauksessa siirtyminen tapahtuu myös jonkin aktiviteetin piiriin. Jonkun käsittelyyn siirtymistä edustaa esimerkki 154.

(154) Kuvagallerioiden funktio lienee kampaajan työn helpottaminen, sillä moni asiakas tulee *kampaajalle* kuvan kanssa. (HSa31037535)

Leikin leikkimistä kuvaavia allatiiviesiintymiä aineistossani ei oikeastaan ole. Lähimmäksi tulee seuraava, hieman humoristinen esimerkki (155), joka ilmaisee riitaantumista.

Leikki-ilmausten puute voi johtua paitsi niiden vähäisestä käytöstä yleensä myös siitä, että aineistoni tekstilajeihin ei juuri kuulu leikkimisen ilmauksia.

(155) Välillä he ryhtyvät *tukkanuottasille*, kun asiakkaita ei tahdo riittää kaikille. (HSa15049985)

Toimintaan siirtymisen ryhmällä on yhteistä kosketuspintaa myös asennon ja tilan ilmausten ryhmän kanssa. Esimerkiksi ilmaus *lomalle* voin kontekstista riippuen kuulua kumpaan tahansa ryhmään. Erottavana tekijänä olen pitänyt ilmauksen yhteydessä käytettävää verbiä: lomalle jääminen, joka ei vaadi tekijältä mitään toimenpiteitä, kuuluu asennon tai tilan ilmauksiin (esimerkki 156), mutta lomalle lähteminen vaatii tekijältä toimintaa, koska ilmaukseen sisältyy ajatus spatiaalisesta paikanvaihdoksesta. Näin ollen luokittelen sen toimintaan siirtymisen ryhmään (esimerkki 157).

(156) Lipponen jäi perjantaina neljän viikon *kesälomalle*. (HSa42663)

(157) [”]Harjoittelu on parin viikon aikana jäänyt vähiin, kun seuravalmentajamme Gabriel Gantsev lähti *lomalle* Bulgariaan", selitti Barkov ja myönsi, että finaalissa oli jopa paineita. (HSa15015789)

4.4.3 Asento ja tila

Asennon ja tilan ilmaukset kuuluvat sirkumstantiaaliseen semanttiseen kenttään kuten toimintaan ryhtymisen ilmauksetkin. Näiden kahden ryhmäni välillä ei ole suuria eroja, kuten edellisestä kappaleesta (4.4.2) voidaan nähdä. Eron tekevät lähinnä ilmauksen konteksti ja allatiivimuodon kantasanan tarkoite. Eroa on myös siinä, että toiminta on usein ajalliselta kestoltaan rajatumpaa kuin asento tai tila.

Aineistossani varsinaisia konkreettisen asennon ilmauksia on vain yksi (esimerkki 158). Suurin osa ilmauksista kuvaa johonkin tilaan joutumista tai pääsemistä sekä työn vaihetta (esimerkit 159 ja 160). Erityisen paljon tilanilmauksia on urheilua käsittelevissä esimerkeissä (esimerkit 161 ja 162). Myös monet muut esiintymät kuvaavat jollekin tasolle pääsemistä (esimerkki 163).

(158) Alus ajoi karille tiistaina iltapäivällä ja kaatui *kyljelleen*. (HSa31025995)

(159) Työajan lyhentäminen ei merkinnyt dramaattista muutosta vaikka työnantajat aluksi julistivat, että 35 tunnin työviikko syöksee Ranskan *rappiolle*. (HSa60080)

(160) ”Mutta kun Puolassa vapautumisen jälkeen annettin taas sijaa paikallishallinnolle, Bytomin kaupunki Sleesian maakunnasta Etelä-Puolasta kutsui minut 1991 laittamaan *alulle* tanssitoimintaa.” (HSa15062811)

(161) Suomen ykkösjoukkue jäi lopulta *sijalle* 14. (HSa51915)

(162) Kakkoseksi ennen Parviaista nostettiin *olympiahopealle* taistellut Steve Backley. (HSa15025896)

(163) [I]dänkauppa nousi aivan *uudelle tasolle*. (HSa15028086 ja HSa15028087)

Lauri Hakulinen (1979: 531) esittää, että substantiivien tai substantiivistuneiden adjektiivien monikollinen, omistusliitteellinen ja adverbinomainen käyttö (esim. *omilleen, hyvilleen*) on ”omalaatuista”. Tällaiset ilmaukset ilmaisevat johonkin tilaan tulemista, joten ne kuuluvat luokittelussani asennon ja tilan ilmauksiin. Esimerkki 164 edustaa tällaista ”omalaatuista” käyttöä.

(164) *Hurjimmilleen* nuorempi Paatelainen yltyi Olympiastadionille saapunutta San Marinoa vastaan. (HSa25215)

Asennon ja tilan ilmauksiin kuuluu jonkin verran metaforisia ilmauksia. Niissä käytetään usein spatiaalisen paikan ilmausta asentoa ja tilaa kuvaamassa. Tätä valaisevat seuraavat esimerkit 165–167.

(165) Vanhemmat juopottelevat ja lapset joutuvat *kadulle*. (HSa15049713)

(166) Puheet ja uhkailut pakkokeinoista johtavat lakkokeskustelun *sivuraiteille* ja entistä huonompiin lopputuloksiin. (HSa31024438)

(167) Vuonna 1951 hän joutui senaattori Joseph McCarthyn kommunistivainojen pyörteissä yli neljäksi kuukaudeksi vankilaan ja päätyi *mustalle listalle*. (HSa31084823 ja HSa31084824)

Esimerkissä 165 lapset joutuvat toki konkreettisestikin kadulle, mutta metaforisesti ilmauksella tarkoitetaan sitä, että lapset joutuvat kodittomiksi ja hylätyiksi eli ”kodittomuuden ja hylättynä olemisen tilaan”. Sen sijaan esimerkin 166 lakkokeskustelu ei ajaudu konkreettisesti minkäänlaisille raiteille, vaan metaforinen ilmaus tarkoittaa, että uhkailut vievät keskustelun sellaisiin asioihin, jotka eivät kuulu itse asiaan. Keskustelu joutuu siis tilaan, jossa ei enää keskustella varsinaisesta asiasta vaan jostakin vähäpätöisemmästä. Vastaavasti mustalle listalle

joutuminen esimerkissä 167 ei tarkoita, että jossakin olisi mustanvärinen lista, jolle nimiä kirjoitetaan, vaan ilmaus tarkoittaa joutumista epäsuosioon eli ”epäsuosion tilaan”.

Asennon ja tilan ilmauksiin kuuluu joitakin tapauksia, jotka kuvaavat konkreettisesti päätymistä jonkinlaiseen kuntoon. Esimerkki 168 edustaa tätä käyttöä. Siinä huopahattu tulee ”huonokuntoisuuden” tilaan.

> (168) Johannes Michelsen sai tarpeekseen huopahatuista, jotka pickup-auton katto hankasi *rei’ille* ennen aikojaan. (HSa31063141)

On kiehtovaa pohtia, miten allatiivi on päätynyt tällaisiin ilmauksiin. Toinen vaihtoehtohan olisi adjektiivin translatiivi: *katto hankasi hatun reikäiseksi*. Lisäksi odotuksenmukaisempaa olisi sanoa, että reiät tulivat hatulle, sillä reiäthän ilmestyvät hattuun eikä toisin päin. Allatiivin käyttö tällaisessa yhteydessä olisi mielenkiintoinen tutkimuskohde, mutta en mene siihen tämän opinnäytetyön puitteissa tätä mainintaa syvemmin.

4.4.4 Aistivaikutelmaverbin täydennys

Allatiivia voidaan käyttää aistivaikutelmaverbin täydennyksenä (*maistuu hyvälle, haisee hyvälle, kuulostaa hyvälle, tuntuu hyvälle* jne.) (ISK 2004: 1204). Samassa tehtävässä voidaan käyttää myös ablatiivia (*maistuu hyvältä*), ja ablatiivi onkin tässä käytössä tavallisempi (Helasvuo 1990: 209). Aistivaikutelmaverbin täydennys on myös ainoa tehtävä, joka allatiivilla Helasvuon (1990: 209) mukaan on identifioivassa semanttisessa kentässä (ks. 2.2), ja tämänkin tehtävän se jakaa tyypillisemmän ablatiivimuodon kanssa. Muuten identifioivan kentän keskeisimpiä sijoja ovat kieliopilliset sijat ja yleiset paikallissijat (Helasvuo 1990: 200). Allatiivi toimii tässä käytössään predikatiiviadverbiaalin sijana, mikä on sille muuten epätyypillistä.

Omassa aineistossani, mukaan lukien pääaineisto ja aika-aineisto, aistivaikutelmaverbin täydennyksenä toimivia allatiiviesiintymiä on vain kaksi (esimerkit 169 ja 170). Tämä on sikäli yllättävää, että oman kielitajuni mukaan allatiivimuotoinen täydennys on jo varsin hyvin kotiutunut suomen kirjakieleenkin, vaikka kirjakieli ablatiivimuotoa suosiikin. Puhekielessä (toki myös puhujan murretaustasta riippuen) allatiivimuotoinen täydennys on jo oman intuitioni mukaan täysin tyypillinen.

Sitä huomattavamman tästä esiintymien vähyydestä tekee se, että esimerkiksi temporaalista käyttöä allatiivilla on aineistossa selvästi enemmän, vaikka aistivaikutelmaverbin

täydennyksen sijana se on tunnettu pidempään kuin temporaalisen ilmauksen sijana (ks. esim. Setälä 1880).

(169) KOK:n puheenjohtajan Juan Antonio Samaranchin suuri intohimo on ollut saada *rahalle* tuoksuvia urheilijoita olympiakisoihin. (HSa15024683)

(170) Ensimmäinen keitto maistuu *keväälle*. (HSb1711462)

4.4.5 Leksikaalistuneet allatiivi-ilmaukset

Ison suomen kieliopin (ISK 2004: 187–188) mukaan leksikaalistumisella tarkoitetaan kehityskulkua, jossa useasta morfeemista koostuva yksikkö tiivistyy yhtenäisemmäksi ja sanamaisemmaksi kokonaisuudeksi. Kyseessä on morfologinen ja semanttinen konventionaalistumisilmiö, ja se voi koskea yhtä sanaa tai usean sanan yhtymää. Leksikaalistuminen on luonteeltaan vähittäistä ja yleensä spontaania.

Leimallista leksikaalistumalle on se, että sana tai sanojen yhtymä on kehittynyt morfologisesti ja semanttisesti jakamattomaksi niin, että kokonaisuus on jotakin enemmän kuin osiensa summa. Näin ollen leksikaalistuman merkitys on yksilöllinen, eikä sitä voi päätellä vain morfeemien merkityksiä yhdistämällä. (ISK 2004: 187–188.)

Leksikaalistuneiden allatiivimuotojen ryhmään kuuluu luokittelussani esimerkiksi adverbeja, partikkeleita ja adpositioita. Ryhmä on varsin pieni. Seuraavassa on joitakin esimerkkejä leksikaalistumien ryhmästä. Niissä allatiivimuoto lekseemeistä *sivu, pää, jälki* ja *suunta* on kiteytynyt ilmaisemaan jotakin muuta merkitystä kuin mitä voisi tulkita kompositionaalisesti. (Leksikaalistumien ja spatiaalisten ilmausten rajanvedosta ks. 4.1.)

(171) Poliisit ajoivat auton *sivulle* ja näyttivät pojalle poliisimerkkiä. (HSa46950)

(172) Tiedotusvälineet painoivat täysillä *päälle*, keskusteluohjelmien numerot pirisivät, kansalaiset kävivät kuumina. (HSa56645)

(173) Kirkosta jäivät *jäljelle* vain ulkoseinät ja torni. (HSa31052497)

(174) Boeingin tunnetuin kone B-747 jumbo valmistui *suunnilleen* samoihin aikoihin kuin Airbusin ensimmäinen tuote A-300. (HSa15098526)

4.4.6 Muut allatiivin käyttötavat

Tähän ryhmään kuuluvat sellaiset allatiivin käyttötavat, jotka eivät sovi muihin ryhmiin tai sopivat niihin niin huonosti, että ne kannattaa mieluummin luokitella muihin käyttötapoihin. Ylivoimaisesti suurin osa tämän ryhmän esiintymistä on ellipsejä, siis predikaatittomia lauseita (esimerkit 175 ja 176). Ellipsien suuri määrä johtuu siitä, että kyseessä on lehtitekstiaineisto, joka sisältää paljon predikaatittomia otsikoita ja tv- ja radio-ohjelmien nimiä.

(175) Arkkiatri Pelkonen: Kalliit hoidot *valtiolle* (HSa31023247)

(176) *Ponille* kyytiä (HSa38351)

Muut käyttötavat -ryhmään on päätynyt myös joitakin varsin tavallisia allatiiviesiintymiä, jotka eivät sopineet kunnolla mihinkään toiseen ryhmään. Tällaisia tapauksia ovat muun muassa esimerkit 177 ja 178. Molemmissa tapauksissa kyseessä on rektio.

(177) Tänä päivänä voi nimittäin jo nauraa melko *synkillekin asioille*, jotka eivät aikoinaan hymyilyttäneet. (HSa15062984 ja HSa15062985)

(178) Laboratoriossa *happamuudelle* ja *alumiinille* altistetut siiat kasvoivat tavallista hitaammin. (HSa3196 ja HSa3196)

Edellä mainittujen tyyppien lisäksi muut käyttötavat -ryhmässä on myös joitakin varsin mielenkiintoisia tapauksia. Listaan nämä tapaukset seuraavassa ja käsittelen niitä sitten yksitellen.

(179) Yleisin perustelu *juomiselle* sekä itselläni että kavereillani on se, että se on yksinkertaisesti hauskaa. (HSa35656)

(180) Käy ilmeiseksi, että syy Williamin *lähdölle* oli hänen homoseksuaalisuutensa. (HSa31076063)

(181) Sähkö- ja elektroniikkaromujen hinnoittelu perustuu jätteiden jatkokäsittelyn *vaikeudelle*[.] (HSa41883)

(182) Kortti maksaa muutaman markan ja *vaihtamisellekin* tulee kuluja niin, että kokonaiskustannus nousee kyllä useisiin miljooniin markkoihin. (HSa15047140)

(183) Hursti sanoo rakentavansa liiketoimintaa mielummin [sic] *todelliselle tuotolle* kuin *hypelle*, jota alalla riittää. (HSa15096609, HSa15096610 ja HSa15096612)

(184) Raski ei osaa kirjoittaa melodioita *nuoteille* vaan hän taltioi ne nauhalle. (HSa31049271)

(185) Ihmiset tottuivat *hyville päiville*. (HSb23848123 ja HSb23848124)

(186) Hänen mielestään tällainen 50 pennillä teetä myyvä tupa myös tasoittaa kaduilla niin räikeästi näkyvät tuloerot, mutta yhtä helposti röyhtäilevä tai *jalalle* pöydät nostava asiakas voi pikaisesti paljastaa "luokkansa". (HSa15013131)

Kahdessa ensimmäisessä esimerkissä (179 ja 180) allatiivia käytetään attribuuttina: *perustelu juomiselle, syy lähdölle*. Siro (1964: 131) esittää varauksen, että paikallissijaiset attribuutit eivät olisi suomessa oikein korrekteja. Näissäkin tapauksissa allatiivin voisi korvata vaikka genetiivillä: *juomisen perustelu, lähdön syy*. Esimerkissä 180 käy myös illatiivi: *syy lähtöön*. Oman kieli-intuitioni mukaan allatiivi vaikuttaa tässä tapauksessa näistä vaihtoehdoista epäodotuksenmukaisimmalta.

Esimerkissä 181 *perustuu*-verbin kanssa on käytetty allatiivimuotoista täydennystä. Oman kieli-intuitioni mukaan odotuksenmukaisempi sija olisi kuitenkin illatiivi: *perustuu jatkokäsittelyn vaikeuteen*.

Esimerkki 182 vastaa Ikolan (2003: 35) esimerkkiä *omenoille* (po. omenoista) *maksetaan tullia*. Kielitajuni mukaan kuluja pitäisi esimerkin 182 tapauksessa tulla *vaihtamisesta*, ei *vaihtamiselle*. Näin ollen allatiivia parempi sijavalinta olisi elatiivi.

Esimerkissä 183 allatiivia (*rakentaa todelliselle tuotolle*) paremmin voisi sopia vaikka adpositiolauseke *rakentaa todellisen tuoton varaan*. Tällaisenaan esimerkin voisi tulkita myös niin, että allatiiviesiintymät ovatkin benefaktiiveja (*vrt. rakentaa talo perheelle, rakentaa liiketoimintaa tuotolle*). Adpositiolauseke allatiivin sijasta selkeyttäisi virkkeen merkitystä.

Esimerkki 184 onkin jo melko erikoinen. Odotuksenmukaisempia sijoja olisivat ainakin translatiivi (*kirjoittaa nuoteiksi*) tai essiivi (*kirjoittaa nuotteina*). Oman kieli-intuitioni mukaan allatiivi ei sovi tällaiseen käyttöön. Huomattavaa tässä esimerkissä on, että allatiivi on ottanut odotuksenmukaisemman translatiivin paikan. Sama ilmiö on nähtävissä myös temporaalisissa ilmauksissa (vrt. *työ valmistuu toukokuuksi ~ toukokuulle*).

Aika-aineistostani peräisin oleva esimerkki 185 tuntuisi luontevammalta illatiivin kanssa: *tottua johonkin*, ei *tottua jollekin*.

Viimeinen esimerkki (186) on todennäköisesti lipsahdus. En ainakaan itse keksi, mitä voitaisiin tarkoittaa ilmauksella *nostaa pöydät jalalle*.

5 ALLATIIVIN KÄYTTÖTAPOJEN SUHTEELLISET OSUUDET AINEISTOSSA

Tässä luvussa tutkin, minkälaisessa määrällisessä suhteessa aineistoni allatiivin käyttötapojen ryhmät ovat toisiinsa nähden. Saan siis selville, millainen käyttö on yleisempää ja millainen taas perifeerisempää. Käsittelen pääaineiston ja aika-aineiston erikseen. Aika-aineiston kohdalla olen tehnyt omat kaavionsa kuukausista, viikonpäivistä, vuodenajoista ja vuorokaudenajoista sekä lekseemeistä *viikko* ja *vuosi*.

5.1 Eri ryhmien osuudet pääaineistossa

Tässä kappaleessa selvitän, mikä on kunkin allatiivin käyttötapoihin perustuvan ryhmän osuus pääaineistosta. Selvennän tuloksiani kaavioiden avulla. Kaavioista on huomattava, että niihin vaikuttaa eräs pieni tietotekninen ongelma: Microsoft Excel jättää jostakin syystä kustakin kaaviosta yhden esiintymän pois. En löytänyt ongelmaan ratkaisua, mutta mielestäni ongelma on sen verran harmiton, ettei se vaikuta tuloksiini. Kun lasken itse prosenttilukemia, käytän kaavion mukaisia lukumääriä.

Selvyyden vuoksi esitän ryhmäjaon koodit tässä vielä listana.

p = paikka
r = resipientti
b = benefaktiivi
k = kokija
s = suhteen allatiivi
t = toimintaan siirtyminen
a = tila tai asento
v = aistivaikutelmaverbin täydennys
l = leksikaalistumat
u = temporaalinen käyttö
- os = ajankohta, johon tapahtuma osuu
- se = jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta
- pa = päättymisen ajankohta
- av = ajankohta tai -jakso, jota varten jotakin tehdään tai tapahtuu
- x = temporaalinen käyttö, mutta ei mikään edellä esitetyistä käyttötavoista

m = muut

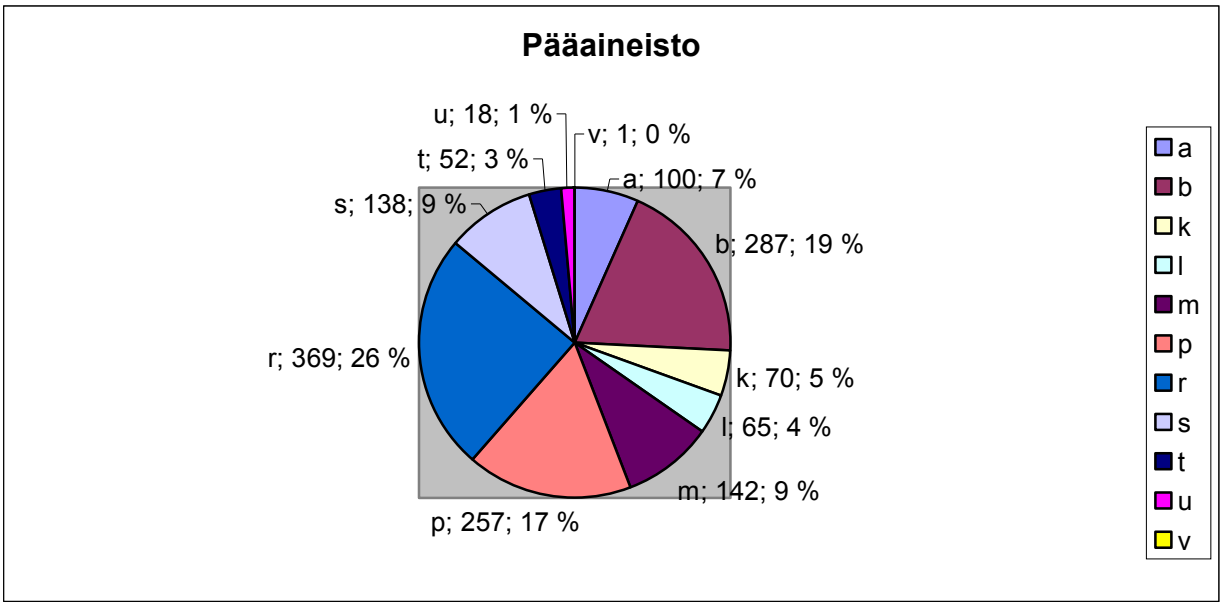

KAAVIO 1

Kaavio 1 esittää, miten pääaineisto on jakautunut yhteentoista ryhmään allatiivin käyttötapojen perusteella. Kaaviossa näkyvät sekä ryhmien jäsenten absoluuttiset lukumäärät että niiden prosentuaaliset osuudet koko aineistosta. Prosenttiluvut ovat Microsoft Excelin laskemia, joten ne eivät ole desimaalilleen tarkkoja. Käytän seuraavassa itse laskemiani tarkempia prosenttilukemia (olen laskenut ne kaavion mukaisista lukumääristä, eli 1 499 esiintymästä). Kaavio antaa kuitenkin hyvän visuaalisen kuvauksen siitä, minkä kokoisia eri ryhmät ovat toisiinsa ja koko aineistoon nähden.

Suurin ryhmä on resipienttien ryhmä. Niitä on aineistossa yhteensä 369 kappaletta, mikä tekee noin 24,6 prosenttia koko aineistosta. Yksistään resipienttien ryhmään kuuluu siis noin neljännes kaikista aineiston allatiiviesiintymistä. Toiseksi eniten jäseniä on benefaktiivien ryhmällä. Niitä on 287 kappaletta eli noin 19,1 prosenttia aineistosta. Sekä resipientit että benefaktiivit kuuluvat datiiviseen käyttöön yhdessä kokijan kanssa. Kokijaryhmä on varsin pieni: jäseniä ryhmässä on 70, mikä on noin 4,7 prosenttia aineistosta. Jos kuitenkin lasketaan kaikki datiivisten ryhmien jäsenet yhteen, niitä tulee 726 kappaletta. Pääaineistosta ne kattavat siis 48,4 prosenttia. Toisin sanoen lähes puolet kaikista pääaineistoni allatiiviesiintymistä edustaa allatiivin datiivista käyttöä.

Spatiaalisia ilmauksia on aineistossa yhteensä 257 kappaletta. Tämä tekee noin 17,1 prosenttia koko aineistosta. Spatiaalinen ryhmä on siis ryhmistä kolmanneksi suurin. Vain resipientti-, benefaktiivi- ja spatiaalinen ryhmä yltävät yli kymmenen prosentin osuuksiin. Muiden ryhmien osuudet jäävät siis alle kymmenykseen koko aineistosta.

Pienemmistä ryhmistä suurin on muiden käyttötapojen ryhmä. Ryhmään kuuluu 142 jäsentä eli noin 9,5 prosenttia aineistosta. Ryhmän verrattain suuri koko selittyy sillä, että se koostuu lähes yksinomaan ellipseistä, siis ilmauksista, joissa ei ole predikaattia. Käytännössä ellipseihin kuuluu otsikoita ja tv-ohjelmien nimiä. Kun aineistoni koostuu sanomalehden teksteistä, ei tällaisten ellipsitapausten määrä ole yllätys.

Muut käyttötavat -ryhmän kanssa lähes yhtä suuri on suhteen allatiivien ryhmä. Ryhmässä on 138 jäsentä, eli se kattaa noin 9,2 prosenttia aineistosta. Jäljelle jäävien ryhmien jäsenmäärä on sata tai vähemmän. Yli sadan jäsenen ryhmiä ovat siis repisipienttiryhmä, benefaktiiviryhmä, spatiaalinen ryhmä, muiden käyttötapojen ryhmä ja suhteen allatiivien ryhmä. Tasan sata jäsentä on asennon tai tilan ilmausten ryhmässä. Tämän ryhmän osuus aineistosta on 6,7 prosenttia.

Leksikaalistuneiden allatiivimuotojen ryhmä sisältää 65 jäsentä, joten sen osuus on noin 4,3 prosenttia aineistosta. Toimintaan siirtymisen ryhmässä on 52 jäsentä, ja sen osuus on 3,5 prosenttia. Pieni osuus ei tunnu yllättävältä, sillä kumpikaan käyttötapa ei ole allatiivin käyttötavaksi järin keskeinen.

Ehkä kiintoisin ryhmistä on allatiivin temporaalisen käytön ryhmä. Temporaalista käyttöähän pidän allatiivin käytön laajentumana. Temporaalisessa ryhmässä on 18 jäsentä, mikä tekee noin 1,2 prosenttia aineistosta. Temporaalista käyttöä on siis verrattain vähän, mutta sitä on kuitenkin nähtävissä.

Temporaalisen käytön alaryhmistä suurin on *av* eli ajankohta tai -jakso, jota varten jotakin tehdään. Näitä on 7 tapausta. Toiseksi suurin alaryhmä on *pa* eli päättymisen ajankohta: ryhmään kuuluu 5 esiintymää. Jäljelle jäävissä ryhmissä on kussakin kaksi jäsentä. Nämä ryhmät ovat siis *se* eli jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta, *os* eli ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu ja *x* eli muut temporaaliset käyttötavat.

Kaikkein pienin ryhmä on – hieman yllättäen – käyttö aistivaikutelmaverbin täydennyksenä. Koko pääaineistossa tähän ryhmään kuuluvia allatiivimuotoja on vain yksi. Sen osuus koko aineistosta on siis lähes olematon.

Kaavioista 2, 3 ja 4 voidaan nähdä, miten pääaineiston kolme osaa jakaantuvat allatiivin käyttötapojen ryhmiin. Ensimmäiset 500 esiintymää ovat siis aineiston alusta, toiset 500 esiintymää aineiston keskeltä ja viimeiset 500 esiintymää aineiston lopusta.

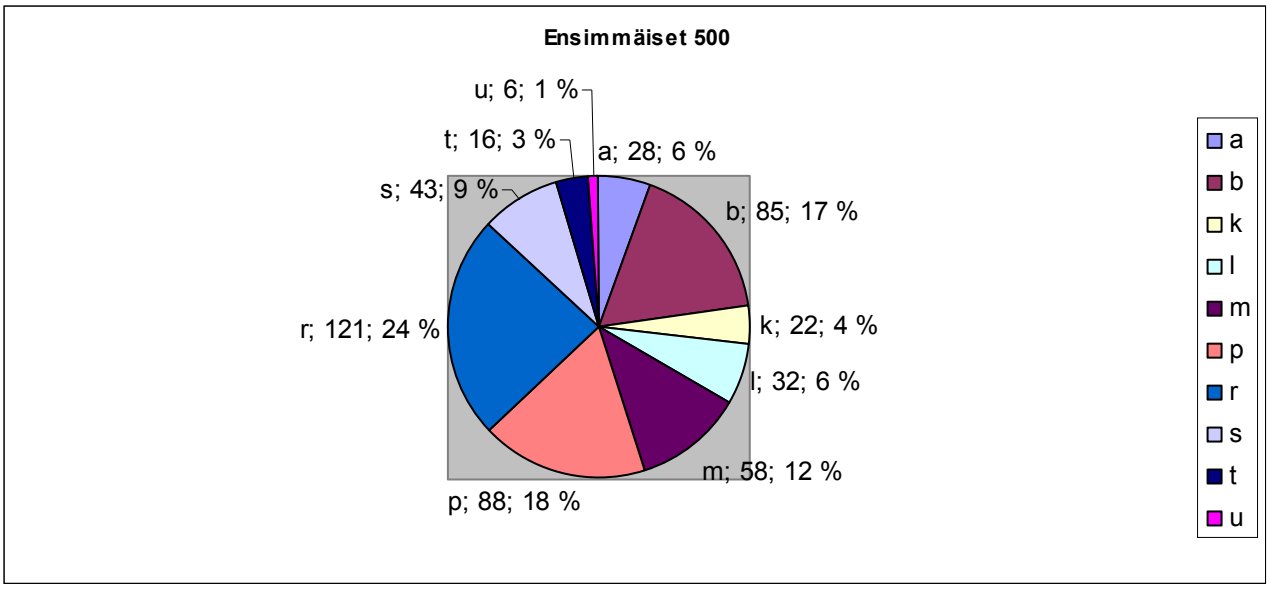

KAAVIO 2

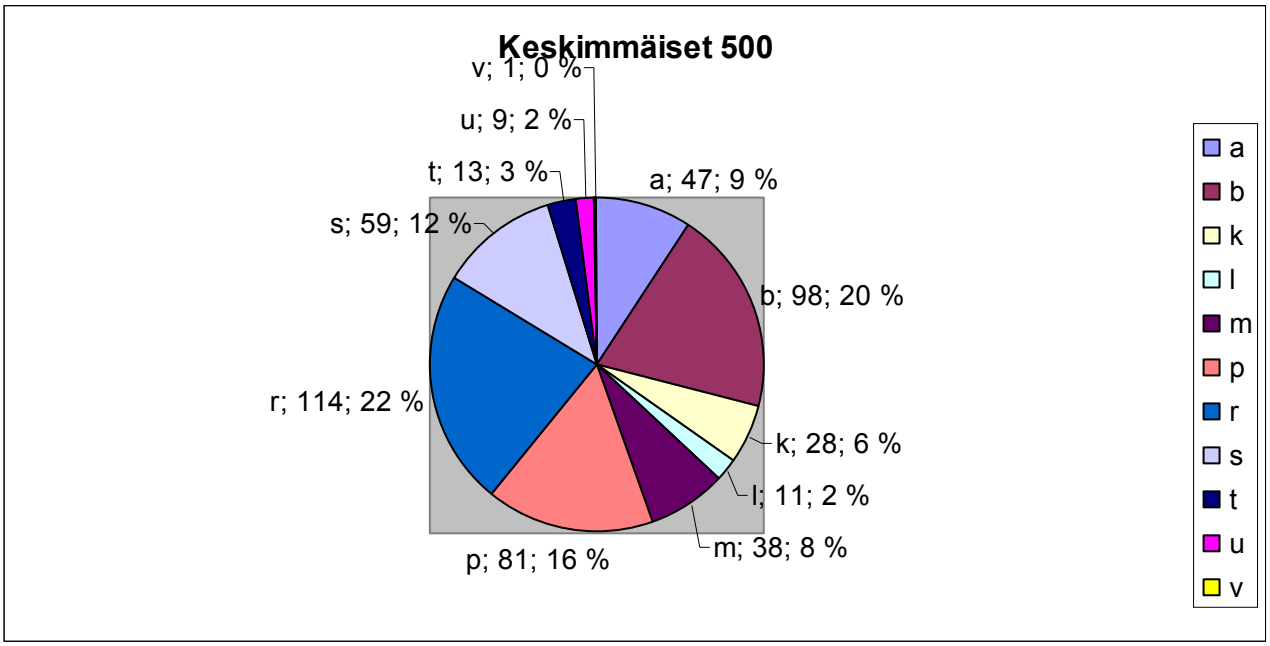

KAAVIO 3

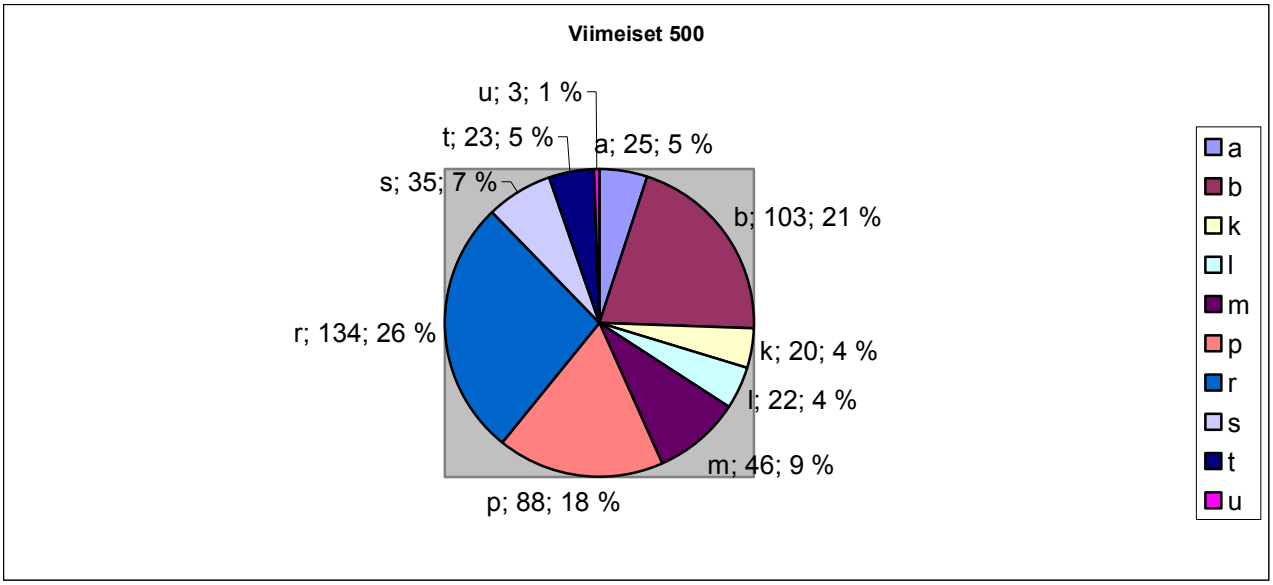

KAAVIO 4

Kaavioista 2, 3 ja 4 voidaan nähdä, että allatiivin käyttötapojen ryhmät ovat suurin piirtein samankokoiset eri osissa. Mitään dramaattisia eroja niiden välillä ei siis ole. Puolet eli 9 kappaletta temporaalisen ryhmän esiintymistä on keskimmäisessä osassa, mutta niitä on sittenkin niin vähän, ettei tästä voi tehdä minkäänlaisia johtopäätöksiä. Keskimmäisessä osassa on myös melko paljon asennon ja tilan ryhmän jäseniä, 47 kappaletta. Vastaavat luvut ensimmäisessä osassa ja loppuosassa ovat 28 ja 25 kappaletta. Toisaalta keskiosassa on vain 11 leksikaalistumien ryhmän edustajaa, kun niitä ensimmäisessä osassa on 32 ja loppuosassa 22.

Kaikissa osissa resipienttiryhmä on suurin ryhmä. Se kattaa jokaisesta osasta yli 20 prosenttia. Kahdessa jälkimmäisessä osassa toiseksi suurin ryhmä on benefaktiivien ryhmä (98 ja 103 kappaletta), kun taas ensimmäisessä osassa toiseksi suurin ryhmä on spatiaalinen ryhmä (88 kappaletta). Kuitenkin myös ensimmäisessä osassa ryhmän benefaktiiviryhmän edustajia on paljon, ja niitä on vain muutama vähemmän kuin spatiaalisen ryhmän edustajia, 85 kappaletta.

5.2 Eri ryhmien osuudet aika-aineistossa

Olen koonnut aika-aineiston hakemalla Helsingin Sanomien korpuksesta allatiivimuotoisia ajankohtaa tarkoittavia lekseemejä. Aineistoon kuuluvat kuukaudennimet (*tammikuu, helmikuu, maaliskuu, huhtikuu, toukokuu, kesäkuu, heinäkuu, elokuu, syyskuu, lokakuu, marraskuu, joulukuu*), viikonpäivien nimet (*maanantai, tiistai, keskiviikko, torstai, perjantai, lauantai, sunnuntai*),

vuodenaikojen nimet (*kevät, kesä, syksy, talvi*) sekä vuorokaudenaikojen nimet (*aamu, päivä, ilta, yö*). Lisäksi mukana ovat sanat *viikko* ja *vuosi*.

Kuten pääaineistonkin kanssa, myös aika-aineiston kanssa aineiston siirtäminen Context Millistä Exceliin aiheutti esimerkkirivien pakkautumista yhteen soluun. Jos soluun joutui paljon tutkimuksen kannalta tärkeää tietoa, tein haun uudestaan. Jos pakkautumista ei ollut tuloksilleni erityistä haittaa, poistin ne kuten pääaineistonkin kohdalla. Aika-aineistoon ei siis ole päätynyt aivan jokaista Helsingin Sanomien korpuksen osumaa, mutta pakkautumia on sen verran vähän, ettei niillä ole vaikutuksia tuloksiin. Huomattava on myös se, että Microsoft Excel on jälleen jättänyt jokaisesta kaaviosta yhden esiintymän pois.

Olen soveltanut aika-aineiston koodaamiseen samaa koodijärjestelmää kuin pääaineistoon. Suurin osa aika-aineiston esiintymistä edustaa temporaalista käyttöä ja kuuluu siis johonkin temporaalisen ryhmän alaryhmistä. Alaryhmiä ovat *os* eli ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu, *se* eli jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta, *pa* eli päättymisen ajankohta, *av* eli ajankohta, jota varten jotakin tehdään tai tapahtuu sekä *x* eli muut temporaaliset käytöt. Mukana on kuitenkin joitakin esiintymiä, jotka on luontevampaa tulkita jonkin muun kuin temporaalisen ryhmän jäseniksi.

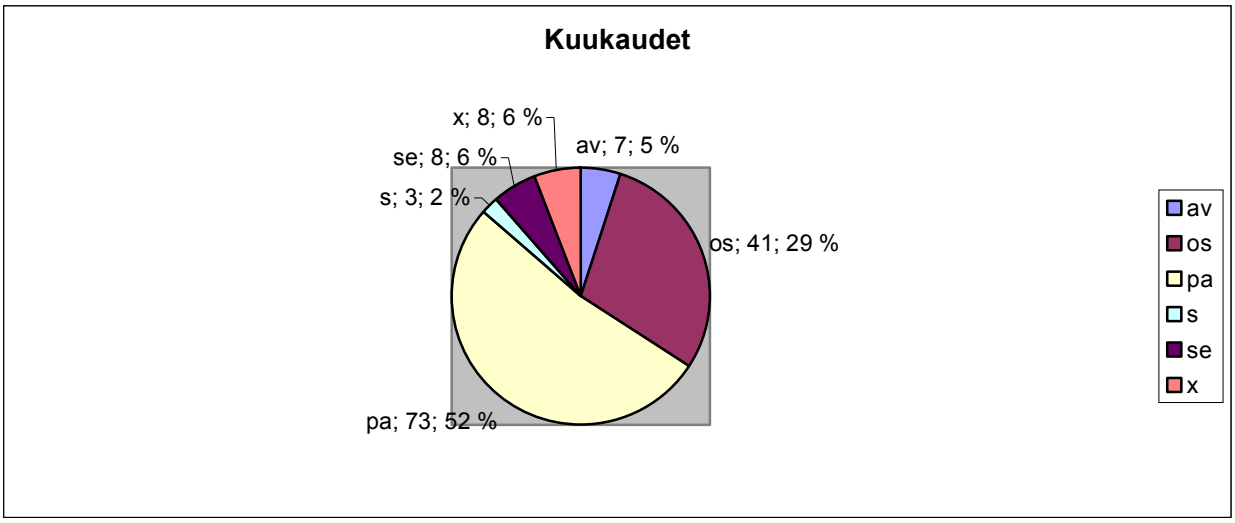

KAAVIO 5

Kaavio 5 esittää, miten yhteensä 141 (kaaviossa 140) allatiivimuotoista kuukaudennimeä jakaantuu eri ryhmiin. Huomattavasti suurin ryhmä on *pa* eli päättymisen ajankohdan ilmaukset. Niitä on 73 kappaletta, mikä tekee noin 52,1 prosenttia eli yli puolet esiintymistä. Ryhmä *os*, ajankohta johon tapahtuma siirtyy tai osuu, on toiseksi suurin ryhmä 41 esiintymällään, mikä on noin 29,3 prosenttia

esiintymistä. Loput temporaalisen ryhmän alaryhmistä ovat pieniä: *se*-ryhmän (jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta) jäseniä on 8 (n. 5,7 prosenttia), *av*-ryhmän (ajankohta, jota varten jotakin tehdään) jäseniä 7 (5 prosenttia) ja *x*-ryhmän (muut temporaaliset käyttötavat) jäseniä 8 (n. 5,7 prosenttia). Lisäksi esiintymistä 3 (2,1 prosenttia) kuuluu suhteen allatiivien ryhmään. Kaikkiaan temporaalisiin ryhmiin kuuluu noin 97,8 prosenttia esiintymistä.

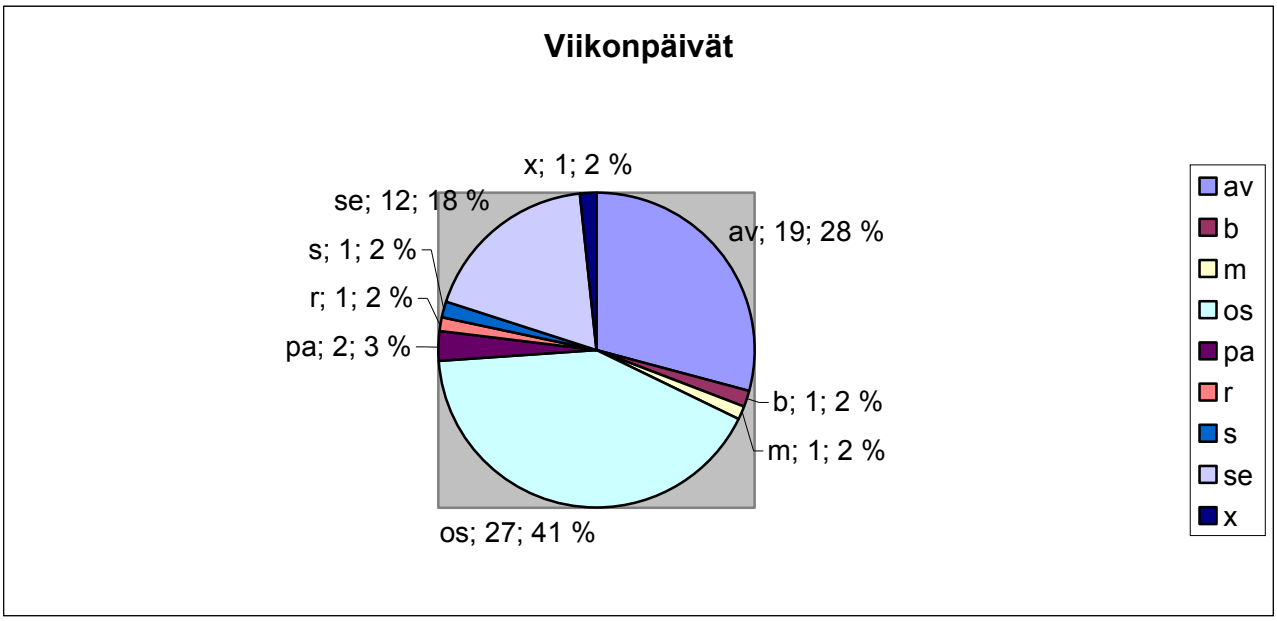

KAAVIO 6

Kaaviossa 6 näkyvät ryhmien osuudet viikonpäivien aineistossa. Esiintymiä on yhteensä 66 kappaletta, ja kaaviossa on niistä 65. Suurin ryhmä on *os* eli ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu: siinä on 27 jäsentä, mikä tekee noin 41,5 prosenttia esiintymistä. Toiseksi eniten jäseniä on ryhmässä *av* eli ajankohta, jota varten jotakin tehdään: 19 kappaletta eli noin 29,2 prosenttia esiintymistä. Kohtalaisen suuri on myös ryhmä *se* eli ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu. Sillä on 12 jäsentä, joten se kattaa esiintymistä noin 18,5 prosenttia. Ryhmässä *x* (muut temporaaliset käyttötavat) on vain yksi jäsen, joten sen osuus on noin 1,5 prosenttia.

Ryhmässä *pa* (päättymisen ajankohdan ilmaukset) on kaksi esiintymää, mikä tekee noin 3,1 prosenttia esiintymistä. Ero kaavioon 5 eli kuukaudennimiin on huomattava: kuukaudennimistä peräti 52,7 prosenttia kuuluu *pa*-ryhmään.

Esiintymistä noin 93,8 prosenttia kuuluu johonkin temporaalisen ryhmän alaryhmistä. Jäljelle jäävissä ryhmissä (benefaktiivi, muut käyttötavat, suhteen allatiivi, resipientti) on kussakin vain yksi jäsen, joten ne ovat lähinnä satunnaisia esiintymiä.

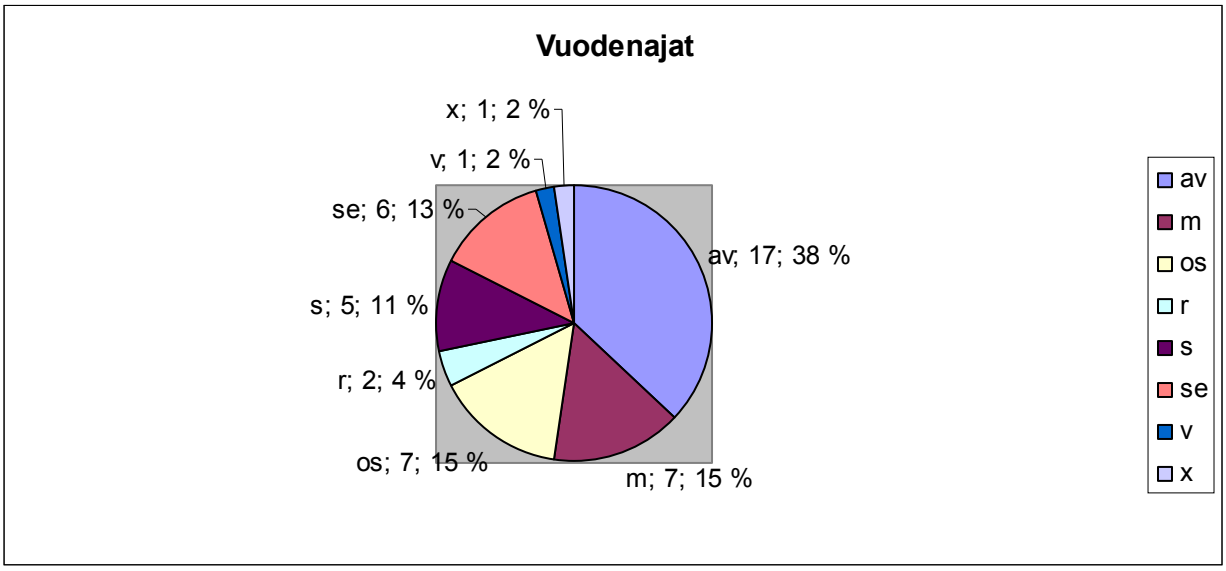

KAAVIO 7

Kaavio 7 esittää, millaisiin ryhmiin vuodenajat (*kevät, kesä, syksy, talvi*) jakaantuvat. Allatiivimuotoisia vuodenaikojen nimiä oli aineistossani 47 kappaletta, joista 46 näkyy kaaviossa.

Vuodenajat eivät ole niin tarkasti tiettyyn ajankohtaan viittaavia kuin viikonpäivät ja kuukaudet. Ehkä siksi vain noin 67,4 prosenttia vuodenaikojen esiintymistä kuuluu temporaaliseen ryhmään, kun vastaava luku kuukausien kohdalla on 97,8 ja viikonpäivien kohdalla 93,8.

Suurin ryhmä on ”ajankohta, jota varten jotakin tehdään tai tapahtuu”: 17 esiintymällään se kattaa noin 37 prosenttia tapauksista. Seuraavina tulevat muiden allatiivin käyttötapojen ryhmä *m* ja ryhmä *os* (ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu), joissa on molemmissa 7 jäsentä ja joista kumpikin tekee noin 15,2 prosenttia tapauksista. Loput ryhmät ovat suuruusjärjestyksessä *se* (jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta) (6 jäsentä, n. 13 %), suhteen allatiivien ryhmä (5 jäsentä, n. 11 %), resipienttien ryhmä (2 jäsentä, n. 4,3 %) sekä *x* (muut temporaaliset käyttötavat) ja *v* (molemmissa 1 jäsen, kumpikin siis n. 2,2 %). Temporaalisella alaryhmällä *pa* (päättymisen ajankohta) ei ole ainuttakaan jäsentä.

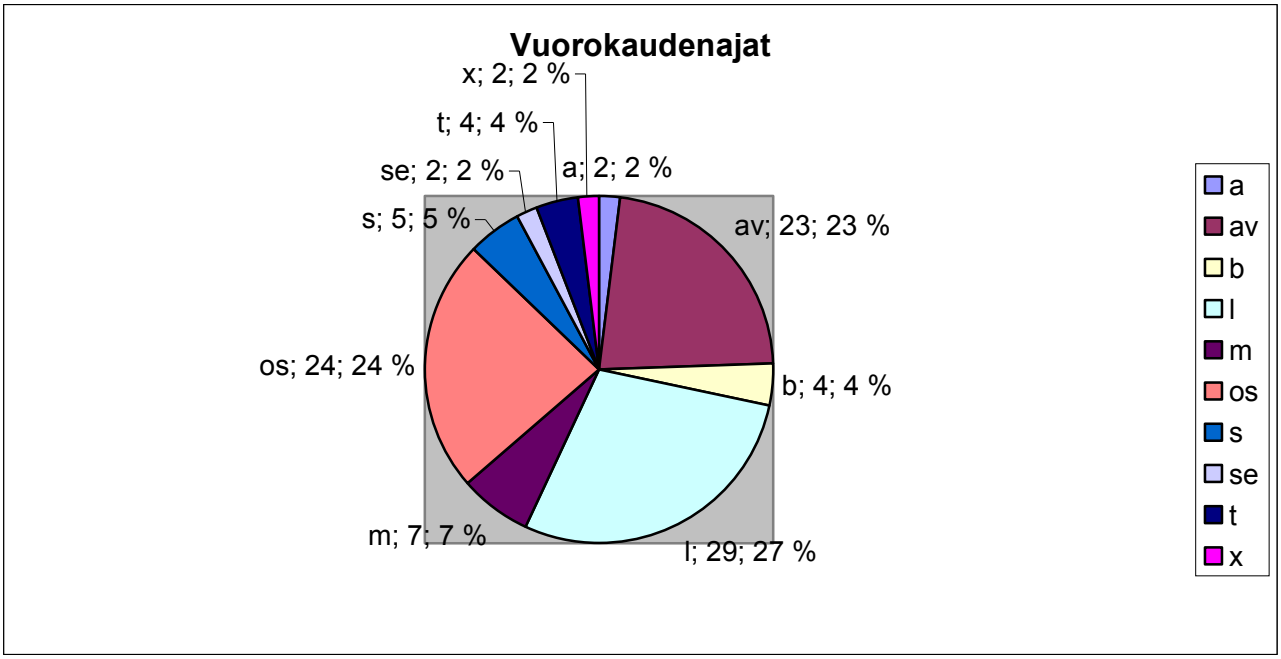

KAAVIO 8

Kaavio 8 näyttää allatiivimuotoisten vuorokaudenaikojen jakaantumisen ryhmiin. Siihen kuuluvat allatiivimuodossa lekseemit *aamu*, *päivä*, *ilta* ja *yö*. *Aamu*-sanan kohdalla tilanne on hieman mutkikas: esiintymiä oli 213, mutta niistä 212 oli identtisiä. Tämä toistuva esiintymä oli seuraava:

(187) 6.00 Eväitä aamulle. (HSb16992651)

Esiintymä vaikuttaa tv- tai radio-ohjelman nimeltä. Se kuuluisi ryhmään *m* eli muut allatiivin käyttötavat. Olen kuitenkin jättänyt nämä identtiset tapaukset huomiotta analyysissani, sillä muuten muut allatiivin käyttötavat -ryhmän osuus olisi ollut noin kaksi kolmasosaa koko kaaviosta vain yhden identtisenä toistuvan esiintymän takia. Tämä puolestaan olisi vääristänyt tuloksia huomattavasti. *Aamu*-tapauksista yksi kuului *av*-ryhmään (ajankohta, jota varten jotakin tehdään), ja sen olen sisällyttänyt analyysiin.

Vuorokaudenaikojen esiintymiä on 103 kappaletta, ja niistä 102 näkyy kaaviossa. Kaavio näyttää, että kolme suurinta ryhmää ovat keskenään lähes samankokoiset. Loput ryhmistä ovat paljon pienempiä. Temporaaliseen ryhmään kuuluu noin 50,1 prosenttia esiintymistä, mikä selittynee sillä, että vuorokaudenajat eivät viittaa kovin tarkasti tiettyyn ajankohtaan. Lisäksi tulokseen vaikuttaa leksikaalistumien ryhmän *l* suuri koko.

Suurimmat ryhmät ovat siis leksikaalistumien ryhmä, ajankohta, jota varten jotakin tehdään ja ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu. Suurin kaikista ryhmistä on leksikaalistumien ryhmä, jolla on 29 jäsentä ja joka siis kattaa esiintymistä noin 28,4 prosenttia.

Ryhmän suuri koko selittyy sillä, että *päivä*-lekseemin aineistossa käytetään taajaan leksikaalistunutta ilmausta *päivälleen*. Kaksi muuta suurta ryhmää ovat temporaalisia: *os* (ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu) ja *av* (ajankohta, jota varten jotakin tehdään). Ryhmässä *os* on 24 jäsentä, ja se kattaa noin 23,5 prosenttia esiintymistä. Ryhmässä *av* on 23 jäsentä, joten sen osuus on noin 22,6 prosenttia.

Suurimmat ryhmät kattavat esiintymistä noin kolme neljäsosaa. Jäljelle jäävä neljännes jakaantuu seitsemän pienemmän ryhmän kesken. Ryhmät ovat suuruusjärjestyksessä seuraavat: muut allatiivin käyttötavat (7 jäsentä, n. 6,9 %), suhteen allatiivi (5 jäsentä, n. 4,9 %), benefaktiivi (4 jäsentä, n. 3,9 %), toimintaan siirtyminen (4 jäsentä, n. 3,9 %) sekä asennon ja tilan ilmausten ryhmä, *se*(jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta) ja *x* (muut allatiivin temporaaliset käyttötavat) (kussakin 2 jäsentä, kukin n. 2 %). Temporaalisista ryhmistä päättymisen ajankohdan ilmausten ryhmä jää puuttumaan.

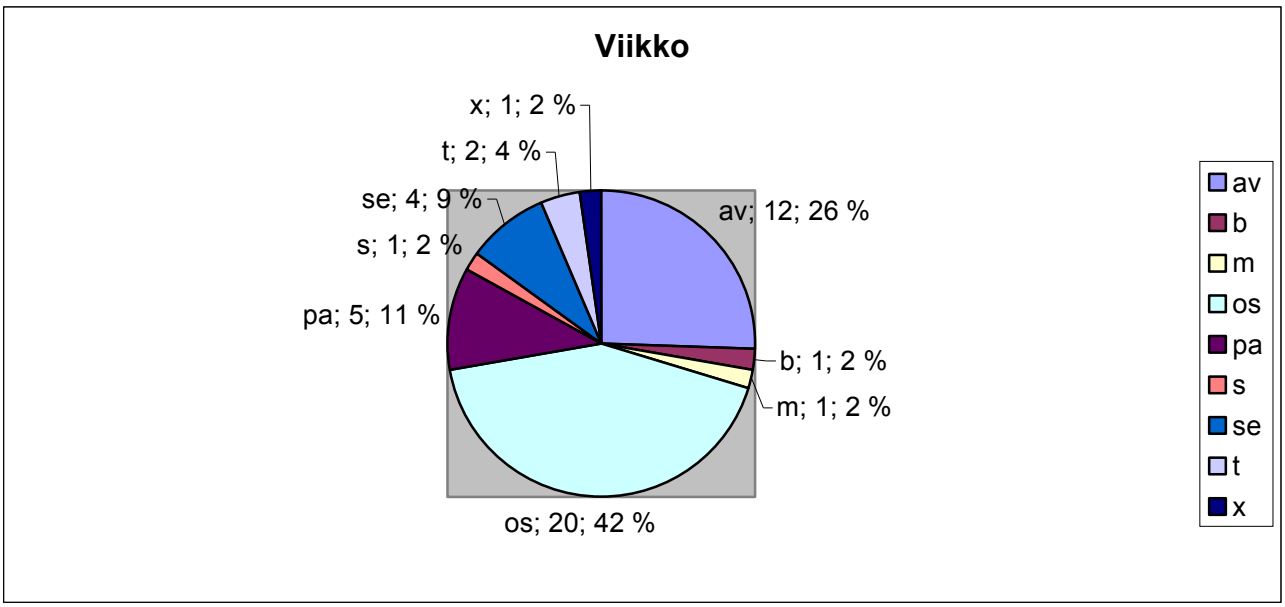

KAAVIO 9

Viikko-lekseemin allatiivimuotoja on oheisessa kaaviossa 47 kappaletta. Kaikkein suurin ryhmä on ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu: 20 esiintymällään se kattaa noin 42,6 prosenttia kaikista kaavion esiintymistä. Toiseksi suurin ryhmä on ajankohta, jota varten jotakin tehdään: ryhmässä on 12 jäsentä, eli tätä ryhmää on noin 25,5 prosenttia.

Loput ryhmät ovat pieniä. Päättymisen ajankohta -ryhmässä on 5 jäsentä, mikä tarkoittaa noin 10,6 prosenttia kaavion esiintymistä. Jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta

-ryhmässä on 4 jäsentä, mikä kattaa esiintymistä 8,5 prosenttia. Toimintaan siirtymisen ryhmässä on kaksi jäsentä (noin 4,3 prosenttia), suhteen allatiivien, benefaktiivien ja muiden allatiivin käyttötapojen ryhmissä on kaikissa 1 jäsen (n. 2,1 prosenttia). Muiden temporaalisten käyttötapojen ryhmässä on samoin yksi esiintymä.

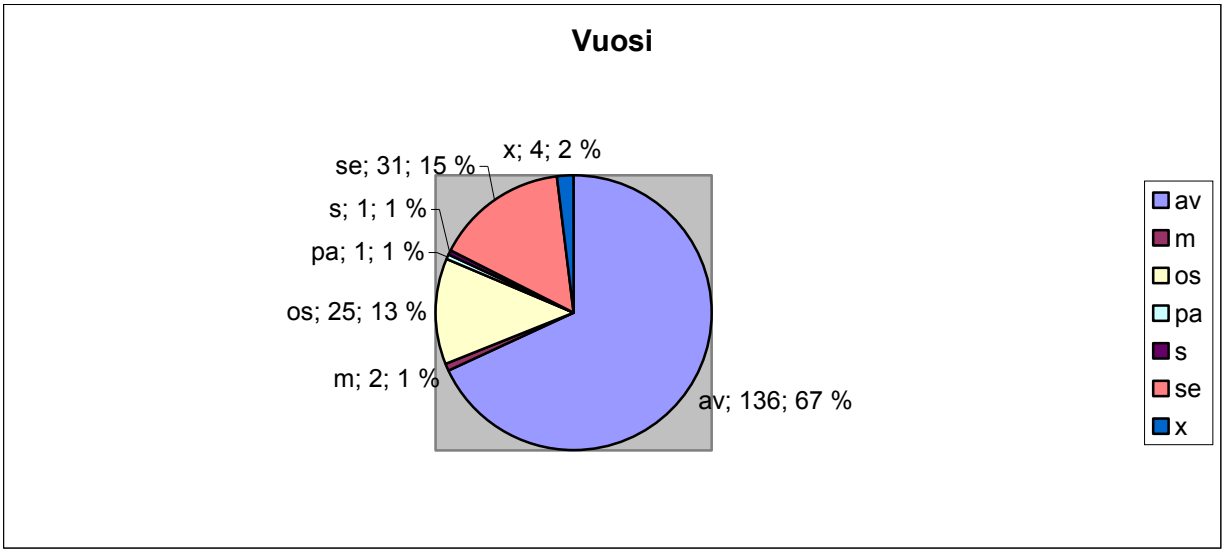

KAAVIO 10

Vuosi-lekseemin allatiivimuotoja (kaavio 10) on aika-aineistossani melkein 600 esiintymää, mutta olen ottanut tähän tarkasteluun esiintymistä 200, koska ryhmien suhteellisista osuuksista saa mielestäni riittävän tarkan kuvan pienemmälläkin esiintymämäärällä.

Vuosi-lekseemin allatiivimuodoista yli kaksi kolmasosaa, 136 kappaletta eli 68 prosenttia, kuuluu ”ajankohta, jota varten jotakin tapahtuu tai tehdään” -ryhmään. Määrä on suurempi kuin missään muussa aika-aineiston ryhmässä. Kaksi muuta isompaa ryhmää ovat melkein samankokoiset: ”jotakin varten sovittu tai ennustettu ajankohta” -ryhmään kuuluu 31 esiintymää eli 15,5 prosenttia, ja ”ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu” -ryhmään 25 esiintymää eli 12,5 prosenttia.

Loput ryhmistä ovat hyvin pieniä. Neljä esiintymää eli kaksi prosenttia tapauksista kuuluu muihin allatiivin temporaalisiin käyttötapoihin (ryhmä *x*). Muut käyttötavat -ryhmässä (*m*-ryhmässä) on kaksi esiintymää, mikä tekee prosentin osuuden. Päättymisen ajankohdan ilmauksia ja suhteen allatiivin ilmauksia on molempia yksi kappale, mikä tekee puolen prosentin osuuden kummallekin.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa esittelen aineiston analyysin pohjalta tekemiäni johtopäätöksiä. Olen jakanut luvun kahteen osaan: ensin esittelen johtopäätöksiä pääaineistosta, sen jälkeen aika-aineistosta.

6.1 Johtopäätökset pääaineistosta

Pääaineistoni jakaantuu yhteentoista allatiivin käyttötavan ryhmään. Teen tämän luvun johtopäätökset juuri tämän ryhmäjaon pohjalta.

Keskeinen tutkimustulokseni on se, että pääaineistoni allatiiviesiintymistä peräti 48,4 prosenttia eli lähes puolet edustaa datiivista käyttöä, siis resipienttejä, benefaktiiveja tai kokijoita. Vaikka suomen kielen tutkimuksen piirissä yleisesti on ajateltu, että ulkopaikallissijojen keskeinen tehtävä on spatiaalisten suhteiden ilmaiseminen (ks. 2.2 ja 4.1), on aineistoni esiintymistä spatiaalisia vain 17,1 prosenttia. Tulokseni onkin samassa linjassa Paavo Siron (1964: 33) ajatusten kanssa; Siro pitää habitiivista (datiivista) käyttöä ulkoisten paikallissijojen peruskäyttönä, ja spatiaaliset suhteet ilmaistaan hänen mukaansa lähinnä sisäpaikallissijoilla. Ulkopaikallissijojen spatiaalisessa käytössä on hänen mukaansa kyse lähinnä siitä, että ulkopaikallissijat ”lohkaisevat” palan sisäpaikallissijoille muuten tyypillisestä käytöstä.

On arveltu, että ulkopaikallissijat olisivatkin tulleet aluksi spatiaaliseen käyttöön (ks. esim. Leino et al. 1990) ja levinneet siitä muihin käyttöyhteyksiin. Tämä voi toki olla mahdollista, mutta omat tulokseni viittaavat vahvasti siihen, että spatiaalisen suhteen ilmaiseminen ei ole – ainakaan enää – allatiivin keskeinen käyttömuoto. Datiivinen käyttö on tulosteni perusteella huomattavasti yleisempää.

Toinen melko yllättävä tulos on se, että aineistossani allatiivin käyttö aistivaikutelmaverbin täydennyksenä oli lähes olematonta – pääaineistossa ja aika-aineistossa on kummassakin vain yksi tällainen esiintymä. Itse miellän tällaisen allatiivin käytön täysin luontevaksi ja vakiintuneeksi, joten on erikoista, ettei näitä esiintymiä ole aineistossani enempää. Voisiko olla, että ablatiivi on sittenkin kirjakielessä vielä vallitsevampi sija? Kenties allatiivi on (tai on ollut) lähinnä murteellinen sija aistivaikutelmaverbin yhteydessä. Tätä teoriaa vastaan käy kuitenkin se, että jo Setälä (1966 [1880]) mainitsee allatiiville tämän käytön. Jatkotutkimus voisi paljastaa, onko allatiivin käyttö aistivaikutelmaverbin täydennyksenä nykyään yleisempää kuin vuosina 2000–2001.

Mitä tulee allatiivin käytön laajentumiseen, sitä on aineistossa havaittavissa. Ehkä kiintoisin laajentumisen muoto on allatiivin laajentuminen temporaalisen käytön alueelle. Noin 1,2 prosenttia pääaineiston esiintymistä edustaa temporaalista käyttöä. Vaikka käyttö on vähäistä, sitä on kuitenkin havaittavissa.

Erilaisia allatiivin käytön laajentumia tai vähintään sen kaltaisia tapauksia löysin pääaineistosta 33 kappaletta. Suurin yksittäinen laajentumatyyppi on spatiaalisen kiinteän yhteyden ilmaiseminen allatiivilla (ks. 4.1). Näitä tapauksia on aineistossa 10 kappaletta. Arvelen, että tämä laajentuma on lähtöisin sellaisista ilmauksista kuin *ripustaa seinälle* tai *taltioida nauhalle*. Kiinteä yhteys on ehkä hahmottunut jonkinlaiseksi päälläoloksi, mistä juontaa juurensa ulkopaikallissijojen käyttö tällaisissa yhteyksissä. Tästä nähdään, että allatiivi on laajentumassa sisäpaikallissijojenkin käyttöalueelle, ja ottaen huomioon kielenoppaiden muuttuneet asenteet (ks. 3.2) voisi päätellä, että tätä kehitystä on jatkunut jo useamman vuosikymmenen ajan.

Kun lasketaan yhteen 18 temporaalista allatiiviesiintymää ja 33 muuta laajentumaa, aineistoni allatiivitapauksista 3,4 prosenttia edustaa laajentumakäyttöä. Allatiivin laajentumista siis on todella nähtävissä. Tämä on keskeinen tutkimukseni tulos: allatiivi todella näyttää laajentuvan, ja laajentumista on ollut nähtävillä jo vuosina 2000–2001.

Toisaalta allatiivi näyttää jääneen pois Setälän (1966 [1880]) mainitsemasta käytöstä iän esittämisen yhteydessä. Myöskään kieli-intuitioni mukaan tällainen käyttö ei ole allatiiville lainkaan tavallista. Iän ilmaiseminen on siis ilmeisesti muuttunut niin, että allatiivi on jäänyt tästä käytöstä ainakin lähes kokonaan pois.

6.2 Johtopäätökset aika-aineistosta

Aika-aineistosta huomaa, että tietyt allatiivin temporaaliset käyttötavat ovat yleisempiä tiettyjen allatiivimuotoisten ajankohdan tai ajan keston ilmausten kanssa. *Vuosi*-lekseemin allatiivimuodoista jopa 68 prosenttia kuuluu ryhmään ”ajankohta, jota varten jotakin tapahtuu tai tehdään”. Allatiivimuotoiset *vuosi*-lekseemit ovat lisäksi aika-aineistoni allatiivimuotoisista aikailmauksista suurin ryhmä, sillä *vuosi*-lekseemin allatiiveja on aineistossa lähes 600 (joskin olen koodannut niistä tähän opinnäytetyöhön vain 200). Myös vuodenajoista suuri osa, 38 prosenttia, kuuluu ryhmään ”ajankohta, jota varten jotakin tapahtuu tai tehdään”. Ryhmä on allatiivimuotoisten vuodenaikojen ilmauksien joukossa suurin.

Syy näin suuriin lukemiin voisi olla siinä, että kun esimerkiksi rahaa budjetoidaan tai vaikka jokin suunnitelma tehdään pidemmälle ajalle, se tehdään yleensä kokonaiseksi

kalenterivuodeksi kerrallaan. Tällaiseen johtopäätökseen minut ovat ohjanneet aineiston esiintymät, joista suuri osa kuvaa juuri edellä mainittuja tilanteita.

Allatiivimuotoisista kuukausien ilmauksista suurin osa, noin 52,1 prosenttia, kuuluu päättymisen ajankohdan ilmausten ryhmään. Sen sijaan ajankohta, jota varten jotakin tehdään, on tässä häviävän pieni ryhmä, vain 5 prosenttia. Kuten edellä, syy tähänkin tulokseen voi löytyä näiden ilmausten tyypillisistä käyttöyhteyksistä. Vaikka esimerkiksi suunnitelma tehdään usein vuodeksi kerrallaan, suunnitelmia ei yleensä tehdä tietyksi kuukaudeksi kerrallaan. Sen sijaan jonkin tilan tai tapahtuman päättyminen voi ajoittua väljästi jonkin kuukauden ajalle. Allatiivimuotoinen kuukaudenilmaus ei vaadi, että päättymisen ajankohdan pitäisi olla tarkasti tiedossa.

Olen pohtinut oman kielitajuni pohjalta, mikä ero voisi olla kuukaudennimen allatiivimuodolla ja illatiivimuodolla päättymisen ajankohdan ilmausten yhteydessä. Mielestäni eroa voi syntyä siinä, että illatiivi tuntuu ilmaisevan, että toiminta päättyy ennen kyseisen kuukauden alkua tai aivan kuun alussa (esim. *kiista jatkui tammikuuhun*). Sen sijaan allatiivi ilmaisee enemmänkin, että toiminta päättyy kyseisen kuukauden aikana (esim. *kiista jatkui tammikuulle*).

Yhä lyhyempiin ajanjaksoihin siirryttäessä huomataan, että *viikko*-lekseemi ja viikonpäivät kuuluvat allatiivimuotoisina pitkälti ”ajankohta, johon tapaus siirtyy tai osuu” -ryhmään. Viikonpäivistä *os*-ryhmään kuuluu noin 41,5 prosenttia, *viikko*-lekseemin esiintymistä noin 42,6 prosenttia. Päättelen aineiston esiintymien pohjalta tässäkin, että tuloksiin vaikuttaa sanojen tyypillinen käyttö. Viikko ja viikonpäivä ovat jo niin lyhyitä ajanjaksoja, että jokin tapahtuma tai toiminta voi osua juuri tälle lyhyelle ajalle. Sen sijaan esimerkiksi kuukausienilmausten yhteydessä tämä on harvinaisempaa, sillä kuukausi on jo niin pitkä aika, että tälle ajalle siirtyvän vai osuvan tapahtuman ajankohta on jo melko epämääräinen.

Allatiivimuotoisten vuorokaudenaikojen tapauksessa mikään allatiivin temporaalinen käyttötapa ei nouse selvästi muita yleisemmäksi. Suurempia ryhmiä on sen sijaan kolme: leksikaalistumat (n. 28,4 %), ajankohta, johon tapahtuma siirtyy tai osuu (n. 23,5 %) sekä ajankohta, jota varten jotakin tehdään tai tapahtuu (n. 22,6 %). Kuten jo näiden esiintymien yhteydessä totesin, allatiivimuotoisista vuorokaudenajoista vain puolet kuuluu temporaaliseen ryhmään, mikä voi selittyä sillä, että näitä lekseemejä (*aamu, ilta, päivä, yö*) käytetään paljon muussakin yhteydessä kuin temporaalisissa ilmauksissa.

Aika-aineistosta teen sen tärkeän johtopäätöksen, että allatiivi todella esiintyy temporaalisessa käytössä jo varsin luontevasti. Kuitenkin se, *millaisessa* temporaalisessa käytössä allatiivi toimii, riippuu melko paljon kantasanan tarkoitteesta.

7 LOPUKSI

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on ollut tutkia sekä allatiivin käyttöä että käytön laajentumia. Näitä molempia tutkin jakamalla aineistoni allatiivit käytönmukaisiin ryhmiin ja etsimällä laajentumiksi kokemani esiintymät erikseen tarkasteluun. Lisäksi hain temporaalisen käytön tutkimiseksi vielä erillisen aika-aineistoksi kutsumani aineiston.

Opinnäytetyön tuloksiin on oleellisesti vaikuttanut aineiston laatu. Helsingin Sanomien korpus (HS2000) on ensinnäkin tämän työn kirjoittamisen aikaan jo kymmenkunta vuotta vanha, joten tuloksista ei voi suoraan päätellä, millaiseksi allatiivin käyttö on kehittynyt vuonna 2011. Tutkielma kuitenkin antaa mielestäni hyvän vertailupohjan jatkotutkimuksille, jotka selvittävät allatiivin käytön kehitystä 2000-luvun toisella vuosikymmenellä ja sen jälkeen.

Toisekseen allatiivin käyttöön ja käytön laajentumiin aineistossani voi vaikuttaa se, että kyse on pääsääntöisesti lehtitekstistä, jonka kirjoittajat ovat yleensä kirjoittamisen ammattilaisia ja joka käy ennen julkaisua vielä usein läpi oikoluvun. Teksti on siis huolellista, ja varmasti sijojenkin käytössä pyritään oikeakielisyyteen. Jos tätä aineistoa verrattaisiin vaikka puhutun kielen aineistoon, allatiivin laajentumat voisivat olla laadultaan ja määrältään hyvinkin erilaisia.

Näin jälkikäteen ajatellen opinnäytetyö olisi voinut tuoda vieläkin kiintoisampia tuloksia, jos käytössäni olisi ollut kaksi aineistoa eri aikakausilta. Näiden vertaaminen olisi varmasti tuonut esiin allatiivin käytön muuttumisen paremmin kuin yhden aineiston vertaaminen kielioppeihin ja kielenoppaisiin. Olen kuitenkin tyytyväinen työhöni ja katson sen tuovan esiin niin allatiivin ”norminmukaisia” käyttötapoja kuin laajentumiakin. Toivonkin, että opinnäytetyöstäni olisi lähdemateriaaliksi jatkotutkimuksille, jotka voisivat ottaa tulokseni huomioon ja verrata niitä uudemmasta aineistosta tehtyihin havaintoihin.

Työni antaakin mielestäni hyvän lähtökohdan jatkotutkimuksille. Sen lisäksi, että tutkittaisiin allatiivin käyttöä nykyisin, voitaisiin tutkia myös kaikkien ulkopaikallissijojen käyttöä ja laajentumista. Eräs mielestäni hyvin mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi allatiivin temporaalinen käyttö, johon en tämän opinnäytetyön puitteissa voinut keskittyä tämän syvemmin. Allatiivin temporaalinen käyttö on nuori mutta kehittyvä ilmiö, jonka leviämissuuntia ja leviämisen syitä voisi pohtia laajemmassakin tutkimuksessa.

LÄHTEET

ALHONIEMI, ALHO 1975: *Eräistä suomen kielen paikallissijojen keskeisistä käyttötavoista*. SYKLI 1. Eripainos: Sananjalka 17. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen pientöitä.

GOLDBERG, ADELE E. 1995: *Constructions. A construction grammar approach to argument structure.* Chicago: The University of Chicago Press.

HAKULINEN, LAURI 1979: *Suomen kielen rakenne ja kehitys.* Neljäs painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

HELASVUO, MARJA-LIISA 1990: Identifioiva kenttä. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki, *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 200–220. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Helsingin Sanomat 2010. http://medianetti.helsinginsanomat.fi/Helsingin+Sanomat/1101979113662 (10.9.2010).

HERLIN, ILONA – HONKANEN, SUVI 2001: Intransitiiviverbit. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 343 – 401. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 813. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

IISA, KATARIINA – OITTINEN, HANNU – PIEHL, AINO 2006: *Kielenhuollon käsikirja*. Helsinki: YRITYSKIRJAT OY.

IKOLA, OSMO 2003: *Nykysuomen opas*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 65. Turku.

ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

ITKONEN, TERHO 1985: *Kieliopas*. Helsinki: Kirjayhtymä.

ITKONEN, TERHO 2002: *Uusi kieliopas*. Tarkistanut ja uudistanut Sari Maamies. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

KOTILAINEN, LARI 2001: Verbiryhmät. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 104–124. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 813. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LAUERMA, PETRI 1990: Spatiaalinen kenttä. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki, *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 108–145. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

LAUERMA, PETRI 1990: Temporaalinen kenttä. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki, *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 146–182. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

LEINO, JAAKKO 2001: Antamiskehyksen laajentumat. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 220–257. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 813. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEINO, PENTTI 2001: Henkilöviitteinen allatiivi. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 456–513. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 813. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEINO, PENTTI 1990: Sijojen asema kielenkuvauksessa. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki, *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 12–58. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

LEINO, PENTTI 2001: Verbit, konstruktiot ja lausetyypit. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 11–68. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 813. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEINO, PENTTI – HELASVUO, MARJA-LIISA – LAUERMA, PETRI – NIKANNE, URPO – ONIKKI, TIINA 1990: *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa*. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

LEINO, PENTTI – HERLIN, ILONA – HONKANEN, SUVI – KOTILAINEN, LARI – LEINO, JAAKKO – VILKKUMAA, MAIJA 2001: *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Bilblian verbikonstruktioissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 813. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

NIKANNE, URPO 1990: Konseptuaalisen semantiikan teoriasta. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki, *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 59–107. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

NIKANNE, URPO 1990: Possessiivinen kenttä. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki, *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 183–199. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

ONIKKI, TIINA 1990: Sirkumstantiaalinen kenttä. – Pentti Leino, Marja-Liisa Helasvuo, Petri Lauerma, Urpo Nikanne & Tiina Onikki, *Suomen kielen paikallissijat konseptuaalisessa semantiikassa* s. 221–260. Kieli 5. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

ONIKKI-RANTAJÄÄSKÖ, TIINA 2001: *Sarjoja. Nykysuomen paikallissijaiset olotilanilmaukset kielen analogisuuden ilmentäjinä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

PAJUNEN, ANNELI 2003: HS2000-korpus. Tietokantamuotoinen sähköinen korpus Helsingin Sanomien vuosien 2000 ja 2001 aineistosta.

PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi*. Kolmas, muuttamaton painos. Marikki Penttilä (toim.). Vantaa.

SAARIMAA, E. A. 1967: *Kielenopas*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

SETÄLÄ, EMIL NESTOR 1966 [1880]: *Suomen kielen lauseoppi*. Yhdestoista painos 1966, tarkistanut Matti Sadeniemi. Kustannusosakeyhtiö Otava. Helsinki.

VAN VALIN, ROBERT D. JR. – LAPOLLA, RANDY J. 1997: *Syntax. Structure, meaning and function*. Cambridge textbooks in linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

VILKKUMAA, MAIJA 2001: Antaminen, tiedottaminen ja siirtäminen. – Pentti Leino, Ilona Herlin, Suvi Honkanen, Lari Kotilainen, Jaakko Leino & Maija Vilkkumaa, *Roolit ja rakenteet. Henkilöviitteinen allatiivi Biblian verbikonstruktioissa* s. 168–219. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 813. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

VIRTANEN, PATRIK 2003: Context Mill. Computer software. General Linguistics, University of Turku.

VOUTILAINEN, ATRO et al.: Functional Dependency Grammar. Suomen kielen morfosyntaktinen analysaattori.

ZÚÑIGA, FERNANDO – KITTILÄ, SEPPO 2010: *Benefactives and Malefactives. Typological perspectives and case studies*. Amsterdam: Benjamins.